

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ

7^ο Ε.Γ./5

ΜΝΗΜΕΙΟ ΤΟΥ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

Επιμέλεια Έκδοσης

ΓΕΣ/ΔΙΣ

Επίβλεψη:

Ανχης (ΠΒ) Βασίλειος Παπαθανασίου
Ανχης (ΠΒ) Γεώργιος Γιαννόπουλος

Συγγραφική ομάδα:

Στρ (ΠΒ) Θωμάς Τσέλιος
Στρ (ΠΒ) Ιωάννης Μακρυπούλιας

Καλλιτεχνική Επιμέλεια

ΓΕΣ/7^ο ΕΓ/Τμήμα Στρατιωτικής Επιθεώρησης

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία

ΤΥΕΣ

• Εισαγωγή	6
Ιστορική αναδρομή	7
Ανέγερση στην Ελλάδα	8
Η ιδέα	8
Ο διαγωνισμός	9
Η επιθυμή της θέσης	9
Η επιθυμή του γηπύπτη	10
Περιγραφή έργου	10
Περιγραφή γενικής αρχιτεκτονικής	10
Το γηπυπτό	11
Επιγραφές	11
Αποκαλυπτήρια	12
Η φύλαξη και η κατάσταση σήμερα	12
• Κεφάλαιο 1º	13
Ιστορική Περίοδος: Α' Βαλκανικός Πόλεμος (1912-1913)	13
Εισαγωγή	13
Οι στρατιωτικές δυνάμεις των Συμμάχων και της Τουρκίας	15
Η μάχη στο Σαραντάπορο	15
Η μάχη στα Γιαννιτσά	17
Η μάχη Μπιζανίου-Ιωαννίνων	19
Επίθογος	21
• Κεφάλαιο 2º	22
Ιστορική Περίοδος: Β' Βαλκανικός Πόλεμος (1913)	22
Εισαγωγή	22
Οι στρατιωτικές δυνάμεις των Συμμάχων και της Βουλγαρίας	22
Το σχέδιο επιχειρήσεων της Ελλάδας και των υπόθοιπων δυνάμεων	23
Η μάχη στο Κιλκίς-Λαχανά	23
Επίθογος	24
• Κεφάλαιο 3º	25
Ιστορική Περίοδος: Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918)	25
Εισαγωγή	25
Η κήρυξη του πολέμου	26
Η εισαγωγή της Ελλάδας στον πόλεμο	26
Η μάχη του Σκρα	27
Η διάσπαση του Μακεδονικού Μετώπου	28

Η μάχη της Δοϊράνης	29
Η διάβαση του ποταμού Εριγώνα και Αξιού	30
Η κατάληψη του όρους Μπέλες (Κερκίνη)	30
Επίλογος	31
• Κεφάλαιο 4°	32
Ιστορική Περίοδος: Ο Ελληνικός Στρατός στη Μεσομεσογειακή Ρωσία (1919)	32
Εισαγωγή	32
Οι στρατιωτικές δυνάμεις	33
Η κατάληψη της Χερσώνας	33
Επίλογος	34
• Κεφάλαιο 5°	35
Ιστορική Περίοδος: Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922)	35
Εισαγωγή	35
Οι στρατιωτικές δυνάμεις	36
Η κατάληψη του Αϊδινίου	36
Η κατάληψη της Φιλαδέλφειας	38
Η κατάληψη της Πανόρμου (Αρτάκης) και της Προύσας	39
Η κατάληψη του Αφιόν Καραχισάρ και η μάχη του Τουμπού Μπουνάρ	40
Η κατάληψη της Κιουτάχειας	42
Η μάχη του Δορυθαίου	43
Η κατάληψη του Καλέ Γκρότο	44
Η κατάληξη της εκστρατείας στο Σαγγάριο	47
Επίλογος	47
• Κεφάλαιο 6°	48
Ιστορική Περίοδος: Β' Παγκόσμιος Πόλεμος (1940-1945)	48
Εισαγωγή	48
Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος στα Βαλκάνια	50
Η Μάχη Πίνδου - Καλαμά	50
Η τοποθεσία	50
Οι δυνάμεις των Ελλήνων και των Ιταλών	51
Διεξαγωγή της μάχης	51
Μάχη Μόροβας - Ιβάν και απελευθέρωση της Κορυτσάς	52
Η τοποθεσία	53
Οι δυνάμεις των Ελλήνων και των Ιταλών	53
Διεξαγωγή της μάχης	53
Προέλαση Προς Άγιους Σαράντα, Αργυρόκαστρο, Πρεμέτη και Φρασέρι	55
Κατάληψη Αγίων Σαράντα και Αργυρόκαστρου	55

Κατάληψη Πρεμέτης και Φρασέρι	56
Η Εαρινή Επίθεση Των Ιταλών	56
Η Μάχη Των Οχυρών	58
Η τοποθεσία	59
Οι δυνάμεις των Επιλήνων και των Γερμανών	59
Διεξαγωγή της μάχης	60
Η Μάχη Της Κρήτης	62
Η τοποθεσία	62
Οι δυνάμεις των αντιπάλων	63
Η διεξαγωγή της μάχης	63
Η δράση για την απελευθέρωση των Νησιών του Αιγαίου	64
Η Μάχη Του Εθ Αλαμέιν (23/10/1942)	64
Η τοποθεσία	64
Οι δυνάμεις	65
Διεξαγωγή της μάχης	65
Η Μάχη Ρίμινι - Ρουβίκωνα	66
Η τοποθεσία	66
Η διεξαγωγή της μάχης	67
Επίλογος	68
• Κεφάλαιο 7º	69
Ιστορική Περίοδος: Ο Ελληνικός Στρατός στην Κορέα (1950-1953)	69
Εισαγωγή	69
Η συμμετοχή της Ελλάδας	70
Η συμμετοχή της Ελληνικής Αεροπορίας	71
Επίλογος	71
• Κεφάλαιο 8º	72
Ιστορική Περίοδος: Κύπρος (1974)	72
Εισαγωγή	72
Οι στρατιωτικές δυνάμεις	72
Τα σχέδια δράσης των αντίπαλων δυνάμεων	73
Αττίλας I	73
Αττίλας II	74
Επίλογος	75
• Επίμετρο	75
• Βιβλιογραφία	78

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πέρασμα των χρόνων πολλοί στρατιώτες έδωσαν τη ζωή τους και έπεσαν στα πεδία μαχών χωρίς να αναγνωριστούν ή να ανεβρεθούν οι σωροί τους. Η ανάγκη να εκπροσωπηθούν όλοι οι άγνωστοι πεσόντες και να επιτευχθεί η απονομή επίσημης συνολικής τιμής στη μνήμη των υπέρ πατρίδος πεσόντων στρατιωτών οδήγησε τα έθνη στη δημιουργία ενός συμβολικού μνημείου, τον τάφο του άγνωστου στρατιώτη. Ο τάφος του άγνωστου στρατιώτη εξωτερικεύει την έννοια της φιλοπατρίας, συγκεντρώνει τα στοιχεία μιας υψηλής πατριωτικής πράξεως και αποτελεί τη φανερότερη εκδήλωση του οφειλόμενου επαίνου και της δόξας που πρέπει να ακολουθεί τη μνήμη των πεσόντων και την εθελοθυσία τους υπέρ της πατρίδας.

ΜΙΑΚΛΙΝΗΚΕΝΗΦΕ
ΡΕΤΑΙΕΣΤΡΛΜΕΝΗ
ΤΛΗΑΦΑΝΛΗ

ΠΙΝΔΟΣ

ΜΟΡΟΒΑ=ΚΟΡΥΤΣΑ=ΚΑΛΑΜΑΣ

ΤΟΜΟΡΟΣ=ΤΡΕΜΠΕΣΙΝΑ

ΧΕΙΜΑΡΡΑ=ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΝ

731=ΜΠΟΥΜΠΕΣΙ=ΚΑΛΠΑΚΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η γενική αρχή της τιμωτικής πράξης της ταφής των αγνώστων πεσόντων ανάγεται στους ιθικούς νόμους και τα πάτρια έθιμα των αρχαίων ελληνικών πόλεων. Τη μαρτυρία αυτή βρίσκουμε στα αρχαία κείμενα του Θουκυδίδη. Ο ιστορικός μιλώντας περί των δημοσίων ταφών των πεσόντων στον πόλεμο Αθηναίων εκθέτει τον τρόπο με τον οποίον τελούνταν ως εξής:

«...τὰ μὲν ὁστᾶ προτίθενται τῶν ἀπογενομένων πρότριτα σκηνὴν ποιήσαντες, καὶ ἐπιφέρει τῷ αὐτοῦ ἔκαστος ἦν τι βούληται· ἐπειδὰν δὲ ἡ ἐκφορὰ ἦ, λάρνακας κυπαρισσίνας ἄγουσιν ἀμαξῖαι, φυλῆς ἐκάστης μίαν· ἔνεστι δὲ τὰ ὁστᾶ ἥς ἔκαστος ἦν φυλῆς. μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἵ ἂν μὴ εὑρεθῶσιν ἐξ ἀναίρεσιν. ξυνεκφέρει δὲ ὁ βουλόμενος καὶ ὁστῶν καὶ ἔνων, καὶ γυναῖκες πάρεισιν αἱ προσήκουνσαι ἐπὶ τὸν τάφον ὀλοφυρόμεναι.»

(Θουκιδίδης, 2.34.3)

Στους πεσόντες στον πόλεμο οι Αθηναίοι απέδιδαν μεγάλες τιμές. Η ταφή αυτών γινόταν δημοσίᾳ δαπάνη:

«Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χειμῶνι Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι δημοσίᾳ ταφὰς ἐποιήσαντο τῶν ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ πρώτων ἀποθανόντων τρόπῳ τοιῷδε.»

(Θουκιδίδης, 2.34.1-2)

Οι οικογένειές τους περιθάπτονταν και τα παιδιά τους ανατρέφονταν μέχρι την εφοβεία τους από την πόλη:

«τὰ δὲ αὐτῶν τοὺς παῖδας τὸ ἀπὸ τοῦδε δημοσίᾳ ἡ πόλις μέχρι τῆς θρέψει, ὡφέλιμον στέφανον τοῖσδε τε καὶ τοῖς λειπομένοις τῶν τοιῶνδε ἀγώνων προτιθεῖσα.»

(Θουκιδίδης, 2.46.1)

Επιπλέον, επέδηγαν έναν ρήτορα για να εκφωνήσει τον επιτάφιο λόγο, όπως και στο απόσπασμα του Θουκυδίδη, στο οποίο ο επιτάφιος λόγος εκφωνείται από τον Περικλή. Σε κάθε περίπτωση οι Αθηναίοι απέδιδαν μεγάλη σπουδαιότητα στην ταφή γενικότερα και θεωρούσαν πολύ βαρύ πλήγμα τη στέροση της:

«κακὸς κακῶς ἀθαπτος ἐκπέσοι χθονός»

(Σοφοκλής, Αίας, στιχ.1177)

Τόσο ο Ευριπίδης όσο και ο Χαρίτωνας χαρακτηρίζουν μάλιστα το έθιμο της ταφής των αφανών ως επιληνικό νόμο:

«Εἰέννη: τὸν κατθανόντα πόσιν ἐμὸν θάψαι θέλω.

Θεοκῆμενος: τί δ'; ἔστ' ἀπόντων τύμβος; ἢ θάψεις σκιάν;

Επ.: Ἔλλησίν ἔστι νόμος, δις ἂν πόντωι θάνητι...

Θε.: τί δρᾶν; σοφοί τοι Πελοπίδαι τὰ τοιάδε.

Επ.: κενοῖσι θάπτειν ἐν πέπλων ὑφάσμασιν.

Θε.: κτέρις· ἀνίστη τύμβον οὖν χρήιζεις χθονός.

Επ.: οὐχ ὅδε ναύτας ὀλομένους τυμβεύομεν.

Θε.: πῶς δαί; λέλειμμαι τῶν ἐν Ἔλλησιν νόμων.»

(Ευριπίδης, Εἰέννη, στιχ.1239-1246)

«Θάπτε με, ὅττι τάχιστα πύλας Ἀΐδαο περήσω. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὸ σῶμα εὑρηται τοῦ δυστυχοῦ, ἀλλὰ νόμος οὗτος ἀρχαῖος Ἐλλήνων, ὃστε καὶ τοὺς ἀφανεῖς τάφοις κοσμεῖν.»

(Χαρίτωνας, 4.1.3)

ΚΛΕΙΣΤΟΥΡΑ-ΠΡΕΜΕΤΗ
ΟΣΤΡΟΒΙΤΣΕ-ΠΟΡΓΑΛΕΤΗ
ΡΟΥΠΕΛ-ΠΕΡΓΙΩΡΙ-ΕΚΡΗΤΗ
ΕΛ-ΑΛΑΜΕΤΗΝ=ΡΙΜΙΝΙ
ΡΟΥΒΙΚΛΗ=ΔΛΔΕΚΑΝΗΣΑ=ΚΟΡΕΑ
ΚΥΠΡΟΣ

Σε απόδοση, πλοιόν, ταυτόσημης τιμής υπέρ των αφανών πολεμιστών έφεραν μαζί με τις πλάρνακες που περιείχαν τα οστά των πολεμιστών και μια στρωμένη, αληθιά κενή, κλίνη. Με τον τρόπο αυτό τελούσαν απομιμοτική πράξη ταφής και υπήκη εκδήλωση της τιμής και του αθάνατου επαίνου της πόλης. Επίσης, διατελούσαν και ένα στοργικό καθήκον προς τους πλησιέστερους πενθούντες συγγενείς, δείχνοντας ότι η πατρίδα σέβεται εξίσου τη μνήμη των δικών τους.

Με την ίδια, πλοιόν, πλογκή και από την ίδια ηθική αφετηρία προήλθε η ιδέα της δημιουργίας του μνημείου του Άγνωστου Στρατιώτη¹.

Στα νεότερα χρόνια αναπτύχθηκε σε πολλή κράτη η πρακτική της ύπαρξης ενός συμβολικού μνημείου, που να αντιπροσωπεύει τον πολεμικό τάφο των άγνωστων στρατιωτών.

Είναι πιθανό το πρώτο δείγμα τέτοιου μνημείου να υπήρξε το Landsolen ("Foot Soldier") του Πρώτου Πολέμου του Schleswig, στην Fredericia, της Δανίας, το οποίο κατασκευάστηκε το 1849. Ένα ακόμη πρώιμο δείγμα είναι το μνημείο του 1866, που είναι αφιερωμένο στον άγνωστο θανόντα του Αμερικανικού Εμφυλίου Πολέμου.

Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος με τους πολυάριθμους νεκρούς, αποτέλεσε τη βασική αφορμή για την ανέγερση μνημείων αφιερωμένων στον άγνωστο στρατιώτη. Η πρώτη ίδρυση ενός τέτοιου μνημείου με τη σύγχρονη μορφή ξεκίνησε από το Ήνωμένο Βασίπειο, όταν, έπειτα από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ενταφίασαν πρώτοι έναν «άγνωστο στρατιώτη» εκ μέρους όλων των Δυνάμεων της Βρετανικής Αυτοκρατορίας στο αβαείο του Westminster το 1920, παρακινώντας με αυτόν τον τρόπο και άλλα έθνη να ακολουθήσουν το παράδειγμά τους. Ο πιο γνωστός, ωστόσο, τάφος του Άγνωστου Στρατιώτη είναι αυτός της Γαλλίας κάτω από την Αψίδα του Θριάμβου που ιδρύθηκε το 1921 τιμώντας τους άγνωστους νεκρούς του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Τέτοιοι τάφοι δημιουργήθηκαν, επίσης, εις μνήμην άγνωστων πεσόντων και μετέπειτα πολέμων. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί το μνημείο που χτίστηκε στο Ιράκ το 1982.

Τα μνημεία αυτά περιέχουν συνήθως τη σωρό ενός ανώνυμου νεκρού στρατιώτη ή «γνωστού μόνο στον Θεό» ("known but to God"), όπως πολλής φορές αναγράφεται στην επιτύμβια στήλη. Πρέπει να τονισθεί ότι δίνεται μεγάλη έμφαση στην επιλογή της σωρού, επιλέγοντας πάντα κάποια που θεωρείται ότι είναι αδύνατο να αναγνωριστεί ποτέ. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο πολλής προσπάθειες καταβλήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση, από τα κράτη που ανέγειραν τέτοιου είδους μνημεία, ώστε να βρεθούν σώματα άγνωστων στρατιωτών που να τηρούν αυτή την προϋπόθεση και να έχει διευκρινιστεί η εθνικότητά τους². Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ελληνικό μνημείο δεν υπάρχει σωρός ακολουθώντας τα έθιμα των Αρχαίων Ελλήνων που ήθελαν τον τάφο κενό («μία κλίνη κενή φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν», Θουκυδίδης, 2.34.3.).

ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ Η ΙΔΕΑ

Το πρώτο μνημείο του είδους, αφιερωμένο στους άγνωστους πεσόντες του αγώνα του 1821, αποφάσισε να ιδρύσει για πρώτη φορά στην Ελλάδα ο Δήμος Ερμουπόλεως

¹ Τρουπάκης Ν., Στρατιώτης, σελ.130.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_the_unknown_soldier.htm.

Σύρου στις 16 Ιανουαρίου του 1858. Η εκτέλεση του έργου έγινε το 1889 σε σχέδια του Γ. Βιτάλη³. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ακολουθώντας το παράδειγμα των υπόδοιπων Ευρωπαίων η Ελλάδα αποφάσισε την ανέγερση εθνικού μνημείου του Άγνωστου Στρατιώτη στην Αθήνα.

Ο ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Στις αρχές του 1926 αποφασίστηκε από τον Υπουργό Στρατιωτικών Θεόδωρο Πάγκαλο να κατασκευάσει μνημείο υπέρ του αγνώστου στρατιώτη. Στις 3 Μαρτίου του 1926 ο Υπουργός δημοσιεύει στην εφημερίδα «ΕΣΠΕΡΑΣ» προκήρυξη διαγωνισμού «μεταξύ Ελλήνων Αρχιτεκτόνων, Γλυπτών και Ζωγράφων δια την υποβολήν μελέτης ανεγέρσεως τάφου Αγνώστου Στρατιώτου εις την έμπροσθεν των Παλαιών Ανακτόρων Πλατείαν, καταληπήσος προς τούτο διαρρυθμιζομένην»⁴. Η προκήρυξη του διαγωνισμού εμφανίζεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της 28ης Φεβρουαρίου 1926 και υπογράφεται από τον Υφυπουργό Στρατιωτικών Κ.Νίδερ⁵.

Την 9η Οκτωβρίου του 1926 το Υπουργείο Στρατιωτικών με την υπ' αριθμόν 319168 διαταγή ενέκρινε και βράβευσε με το πρώτο βραβείο την κατά πλειοψηφία καθήτερη μελέτη του αρχιτέκτονα Εμμανουήλ Λαζαρίδη, ο οποίος την υπέβαθε με το ψευδώνυμο «ΣΚΡΑ»⁶.

Στις 30 Ιουνίου του 1928 δημοσιεύεται Νομοθετικό Διάταγμα «περί εκτελέσεως μνημείου Αγνώστου στρατιώτου και των συναφών χωματουργικών και οικοδομικών εργασιών εν τη πλατείᾳ των Παλαιών Ανακτόρων» με το οποίο και εγκρίνεται η κατασκευή του μνημείου και η τοποθέτησή του στην πλατεία των Παλαιών Ανακτόρων σύμφωνα με τα σχέδια του αρχιτέκτονα Λαζαρίδη⁷.

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ

Η θέση του μνημείου υποδείχθηκε με την προκήρυξη του 1926⁸. Ο Στρατηγός και αργότερα Δικτάτορας Θεόδωρος Πάγκαλος σχεδίαζε να τοποθετήσει το μνημείο μπροστά από τα Παλαιά Ανάκτορα και να στεγάσει σε αυτά το Υπουργείο Στρατιωτικών.

Μετά από έντονες αντιδράσεις που εξέφρασαν αρχιτέκτονες και άλλα σημαντικά πρόσωπα της εποχής καθώς και συνεχείς συνεδριάσεις και συστάσεις επιτροπών που θα έκριναν την καταληπότητα του έργου το ζήτημα μεταφέρεται στη Ζ' Συνεδρίαση της Βουλής (12 Ιουλίου 1929), όπου ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ως Πρωθυπουργός, παρά τις διαφωνίες πολλών καθηπιτεχνών και πολιτικών στελεχών και μετά την παρέμβαση του Υφυπουργού Συγκοινωνίας Β. Καραπαναγιώτη, που χρησιμοποίησε το παράδειγμα του μνημείου της Γαλλίας που βρίσκεται στο κέντρο της πόλης του Παρισιού, αποφασίζει τελεσίδικα ότι η καταληπότερη θέση είναι αυτή που είχε προταθεί εξαρχής, δηλαδή μπροστά από τα Παλαιά Ανάκτορα. Εξάπλου

³ Σφυροέρας Β., Άγνωστου, σελ. 76.

⁴ Εφημερίδα «ΕΣΠΕΡΑΣ», 3 Μαρτίου του 1926, αρχείο βιβλιοθήκης Βουλής των Ελλήνων.

⁵ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, φύλλο 51, 28 Φεβρουαρίου 1926, αρχείο βιβλιοθήκης Βουλής των Ελλήνων.

⁶ Στεφανής Α. και Κοιλώνης Δ., Το Μνημείο, σελ. 5.

⁷ Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, φύλλο 112 Α, 30 Ιουνίου 1928, αρχείο βιβλιοθήκης Βουλής των Ελλήνων.

⁸ Εφημερίδα «ΕΣΠΕΡΑΣ» 3 Μαρτίου του 1926, ό.π.

για τον Ελευθέριο Βενιζέλο ο θυσία του άγνωστου στρατιώτη αποτελούσε τη βάση της Δημοκρατίας. Ο συσχετισμός του μνημείου με το Σύνταγμα και τη Βουλή (την οποία είχε μεταφέρει στα Παλαιά Ανάκτορα), υποδεικνύει τη θυσία του «αγνώστου στρατιώτου» για τους δημοκρατικούς θεσμούς, δεδομένου ότι το Σύνταγμα ορίζει την καθολική στράτευση των ανδρών, δηλαδή το καθήκον τους να πεθάνουν για την υπεράσπιση της πατρίδας⁹.

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΓΛΥΠΤΗ

Ο αρχιτέκτονας Εμμανουήλ Λαζαρίδης είχε αρχικά συνεργαστεί με τον γηλύπτη Θωμά Θωμόπουλο, ο οποίος είχε προτείνει ως κεντρικό γλυπτό του μνημείου παράσταση γιγαντομαχίας, «ο άγνωστος στρατιώτης πίπτει και η Ελλάς στοργικά τον παραλαμβάνει δια την αιωνιότητα»¹⁰, το οποίο και υπήρχε στο προσχέδιο που παρουσιάστηκε για την προκήρυξη του διαγωνισμού.

Όταν αποφασίστηκε η πραγματοποίηση του έργου, ο αρχιτέκτονας Λαζαρίδης, τον οποίον η επιτροπή επίβλεψης του μνημείου είχε ορίσει ως «επιβλέποντα πασών εργασιών» δίνοντας του τη δυνατότητα να επιλέγει ως βοηθούς του άλλους γηλύπτες ή αρχιτέκτονες, παραμέρισε τον Θωμόπουλο, πιθανόν λόγω χρηματικής ασυμφωνίας. Η αντικατάσταση προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στους κύκλους των καθηλιτεχνών.

Στη συνέχεια ο Θωμόπουλος εξάντλησε κάθε περιθώριο για την αποκατάστασή του στην θέση του γηλύπτη αλλά στην ίδια στιγμή συνεδρίασε στις 17 Δεκεμβρίου 1930 η επιτροπή ενέκρινε νέα πρόταση, αυτή του «οπήλητη εκτάδην κειμένου», την οποία χαρακτήρισε περισσότερο ταιριαστή, επειδή προσδίδει πρεμία και απλότητα. Κατά συνέπεια, ο γηλύπτης Θωμόπουλος αντικαταστάθηκε από τον γηλύπτη Φωκίωνα Ρωκ¹¹. Ο Ρωκ είχε αποφοιτήσει από την Ανώτατη Σχολή Καθών Τεχνών το 1925 (πτυχίο πλαστικής) και στη συνέχεια φοίτησε στη Σχολή Καθών Τεχνών του Παρισιού και στην Ακαδημία Ζυλιάρ. Είχε επιστρέψει πρόσφατα από την Γαλλία και είχε αναλάβει τη θέση του εφόρου της Συλλογής Γλυπτικής της Σχολής Καθών Τεχνών όπου και δίδασκε πλαστική¹². Η επιτροπή συμφώνησε ομόφωνα με αυτή τη μεταβολή, που έγινε ύστερα από πρόταση του ίδιου του βραβευμένου αρχιτέκτονα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΕΡΓΟΥ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΓΕΝΙΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Το έργο είναι ουσιαστικά ένα ανάθημα σχήματος Π από λαξευμένους πιωρότερους μεγάλων διαστάσεων. Το γηλυπτό βρίσκεται στο βάθος και κεντρικά του όλου έργου. Δεξιά και αριστερά του υπάρχουν δύο μεγάλες πλευρικές κλίμακες. Στο κέντρο ημικυκλίου, το οποίο είναι ανυψωμένο από το γύρω πλακόστρωτο, υπάρχει ένας κενός τάφος («κλίνη κενή»). Σε διάφορα σημεία των τοίχων υπάρχουν τοποθετημένες 16 ορειχάλκινες ασπίδες που εξυμνούν τη θυσία και την ανδρεία (πολιτικός σταυρός, τριήρος, βους κλπ.).

⁹ Εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», 25 Οκτωβρίου 1998, άρθρο Ματθιόπουλου, αρχείο βιβλιοθήκης Βουλής των Ελλήνων.

¹⁰ Εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ», 15^ο Μαρτίου 1930, άρθρο-συνέντευξη αρχιτέκτονα Λαζαρίδη, αρχείο βιβλιοθήκης Βουλής των Ελλήνων.

¹¹ Στεφανής Α. και Κολώνης Δ., Το Μνημείο, σελ. 20.

¹² Δημακόπουλος Γ., Ρωκ, σελ. 335-336 και Χρήστου Χ., Φωκίων, σελ. 129.

ΤΟ ΓΛΥΠΤΟ

Το γλυπτό που κοσμεί το κέντρο του μνημείου είναι ένα έργο δοσμένο σε ταπεινό ανάγλυφο, το οποίο χαρακτηρίζεται από την απλότητα της αναπαράστασής του. Σε ένα παραλληλόγραμμο πλαίσιο - αναφορά σε σαρκοφάγο - παριστάνεται μια γυμνή ανδρική μορφή ξαπλωμένη σε κάποια έξαρση του εδάφους, με τα πόδια και το κεφάλι πίγιο χαμηλότερα. Στο αριστερό χέρι ο νεκρός ποθεμιστής κρατάει μια κυκλική ασπίδα, ενώ το δεξί χέρι είναι απλωμένο χαμηλότερα από το ύψος του εξάρματος, στο οποίο στηρίζεται ο κορμός. Στο κεφάλι του φοράει αρχαίο κράνος και το πρόσωπο έχει δοθεί από τα πλάγια με έναν τρόπο που θυμίζει αρχαία νομίσματα. Το έργο βασίζεται ουσιαστικά σε μια σειρά από καμπυλόγραμμα θέματα που αλληλοσυμπληρώνονται, όπως το κράνος και το δεξί χέρι που απαντά στην ασπίδα, η συγκρατημένη και ήρεμη απόδοση του στήθους, στοιχεία που επιβάλουν μια περισσότερο αρμονική φωνή στο σύνολο. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο καλλιτέχνης απέψυγε εντελής τα οριζόντια στατικά θέματα, ενώ συνδύασε ρεαλιστικές λεπτομέρειες στο χέρι και το πόδι με ιδεαλιστικές διατυπώσεις στο σώμα, με συνέπεια να τονίζονται τα επικαιρικά, όσο και τα διαχρονικά στοιχεία, κατεύθυνση προς την οποία αποβλέπει και η γυμνότητα του σώματος και η απόδοση του προσώπου. Έτσι, ο θεατής έχει την εντύπωση ότι ο καλλιτέχνης αποδίδει τον άγνωστο στρατιώτη όχι νεκρό αλλά ζωντανό να αναπαύεται και έτοιμο να σηκωθεί και να αντιμετωπίσει τον εχθρό.

Το έργο διακρίνεται για την εσωτερικότητα της πλαστικής του γλώσσας, την πυκνότητα και την ασφάλεια των διατυπώσεών της. Έτσι, το θέμα κερδίζει μία πραγματικά πλούσια εκφραστική φωνή, χωρίς φτηνή ρητορεία, επιφανειακή φιλολογία ή θεατρικότητα, με μόνο τη πιτότητα και τη δύναμη των μορφών του, την ειλικρίνεια και την πειστικότητα του συνόλου¹³.

Το έργο θεωρείται ότι είναι εμπνευσμένο από τα αρχαικά αγάλματα των αετωμάτων του ναού της Αθηνάς Αφαίας στην Αγίνα¹⁴.

ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ

Αριστερά και δεξιά της παράστασης έχουν χαραχθεί

¹³ Χρήστου Χ., Φωκίων, σελ. 130 και Χρήστου Χ. και Κουμβακάκη - Αναστασιάδη Μ., Γλυπτική, σελ.57.

¹⁴ Δημακόπουλος Γ., Ρώκ, σελ. 336.

αντίστοιχα οι φράσεις του Θουκυδίδη «ΜΙΑ ΚΛΙΝΗ ΚΕΝΗ ΦΕΡΕΤΑΙ ΕΣΤΡΩΜΕΝΗ ΤΩΝ ΑΦΑΝΩΝ» (2.34.3.4) και «ΑΝΔΡΩΝ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΠΑΣΑ ΓΗ ΤΑΦΟΣ» (2.43.3.1) από τον Επιτάφιο του Περικλή. Αρχικά, υπήρχε η πρόταση από τον Λαζαρίδη να χαραχτεί πάνω στο κενοτάφιο η φράση «ΤΑΦΟΣ ΚΟΙΝΟΣ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΕΚΕΙΝΩΝ, ΩΝ ΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΔΕΝ ΕΥΡΕΘΗΣΑΝ» αλλά αυτή τροποποιήθηκε και τελικά χαράχτηκε η φράση «ΕΙΣ ΑΦΑΝΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΝ». Στους πελεκημένους πωρόλιθους του τοίχου είναι χαραγμένα, κατά ενότητες, τα ονόματα των τόπων, στους οποίους έχουν διεξαχθεί οι ενδοξότερες και πιο πολύνεκρες μάχες των αμυντικών και απελευθερωτικών πολέμων του Ελληνισμού¹⁵. Η αρχική πρόταση περιελάμβανε 13 επιγραφές οι οποίες δεν ανέφεραν τις ίδιες μάχες με αυτές που τελικά αναγράφηκαν στο μνημείο. Η οριστική απόφαση πάρθηκε το 1931 και οι επιγραφές που πλέον ήταν 12 πήραν την τελική τους μορφή. Στις επιγραφές αυτές προστέθηκαν μεταγενέστερα άλλες δύο που αναφέρουν τις τοποθεσίες στις οποίες έλαβε μέρος ο Ελληνικός Στρατός μετά το 1931¹⁶.

Στα επόμενα κεφάλαια παρουσιάζονται αναλυτικά τα γεγονότα των σπουδαίων αυτών μαχών που αναγράφονται στο μνημείο.

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ

Στις 25 Μαρτίου 1932, επέτειο της Εθνικής μας εορτής, έγιναν τα αποκαλυπτήρια του μνημείου του Άγνωστου Στρατιώτη μέσα σε πανηγυρική ατμόσφαιρα και με μεγάλη επισημότητα. Στην εκδήλωση παρέστησαν η Ιερά Σύνοδος, ο αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης, καθώς και εκπρόσωποι πολλών ξένων κρατών (Ρουμανία, Πολωνία, Τουρκία, Γαλλία, Ιταλία, Γιουγκοσλαβία, Αίγυπτος και Αμερική), οι οποίοι κατέθεσαν στεφάνια και απέδωσαν τιμές στο νεοαναγερθέν μνημείο. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης, στην οποία η συρροή του κόσμου υπήρξε πικνότατη, πραγματοποιήθηκε παρέλαση της φρουράς, των προσκόπων και των σχολείων. Αργότερα εκτελέστηκε και στρατιωτική λαμπαδοφορία με συμμετοχή 3.000 ανδρών της φρουράς Αθηνών¹⁷.

Η ΦΥΛΑΞΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΗΜΕΡΑ

Αμέσως μετά την αποπεράτωση της κατασκευής του μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτη το 1932, λόχος της «Φρουράς του Προέδρου της Δημοκρατίας» ανέλαβε την τιμητική φρούρηση του μνημείου. Ο λόχος μετονομάστηκε σε «Φρουρά του μνημείου του Αγνώστου Στρατιώτη», όνομα το οποίο διατήρησε έως την μεταπολίτευση του 1974.

Μετά την επάνοδο του Βασιλιά Γεωργίου Β' το 1935, ο Ευζωνικός λόχος μετονομάστηκε σε «Βασιλική Φρουρά». Η ονομασία αυτή παρέμεινε σχεδόν μέχρι το τέλος της επτάχρονης δικτατορίας του 1967. Μετά τη μεταπολίτευση του 1974 επικράτησε επίσημα το όνομα «Προεδρική Φρουρά»¹⁸.

Προ του μνημείου καίει ακοίμητο καντήλι, το φως του οποίου μεταφέρθηκε από την Αγία Λαύρα κατά την ημέρα των αποκαλυπτηρίων του.

¹⁵ Σφυροέρας Β., Άγνωστου, σελ. 76.

¹⁶ Στεφανής Α. και Κοιλώνης Δ., Το Μνημείο, σελ. 38-40.

¹⁷ Εφημερίδα «ΕΘΝΟΣ», 25 Μαρτίου 1932, «ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ» και «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», 26 Μαρτίου 1932, αρχείο βιβλιοθήκης Βουλής των Ελλήνων.

¹⁸ Λυμπερόπουλος Β., Εύζωνοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Α' ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1912-1913)
ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΣΕΡΒΙΑΣ, ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ,
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ - ΤΟΥΡΚΙΑ
ΜΑΧΕΣ: ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΥ, ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ, ΜΠΙΖΑΝΙΟΥ - ΙΩ-
ΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι πόλεμοι που διεξήχθησαν μεταξύ των ετών 1912-1913 έμειναν γνωστοί στην ιστορία με την ονομασία Βαλκανικοί. Ο επονομαζόμενος Α' Βαλκανικός Πόλεμος (1912-1913) έφερε αντιμέτωπη την Οθωμανική Αυτοκρατορία με την τετραπλή συμμαχία¹⁹ της Ελλάδας, της Βουλγαρίας, της Σερβίας και του Μαυροβουνίου²⁰.

Μετά την απελευθέρωση των χριστιανικών κρατών από την Οθωμανική Αυτοκρατορία αυτά έδειξαν άμεσο ενδιαφέρον στην κρατική τους οργάνωση και ανασυγκρότηση. Ταυτόχρονα, όμως, άρχισαν να αναπτύσσουν και σημαντική δραστηριότητα για τη βελτίωση της κατάστασης των υπόδουλων ακόμη ομοεθνών τους και τις

συνθήκες για τη μελλοντική εδαφική διεκδίκηση στα τουρκοκρατούμενα εδάφη.

Η Ελλάδα είχε αναμφίβολα ισχυρούς και αδιαφιλονίκητους ιστορικούς τίτλους στις περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης που ήταν αναπόσπαστα εδάφη της και στα οποία ζούσε συμπαγές και πολυπλοθές ελληνικό στοιχείο, που διακρίνονταν για το υψηλό ποιητιστικό του επίπεδο, την πρόοδο και την οικονομική του ανάπτυξη.

Οι πρώτες προσπάθειες που έγιναν στην κατεύθυνση της απελευθέρωσης των υπόδουλων περιοχών με τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897, είχαν ατυχή έκβασην. Ταυτόχρονα, η δράση των Βουλγάρων για τον εκβουλγαρισμό των κατοίκων της Μακεδονίας και της Θράκης, καθώς και η σερβική και ρουμανική προπαγάνδα, για τη διεκδίκηση εδαφών εντάθηκε. Ο συνδυασμός των παραπάνω γεγονότων ώθησε τους Έλληνες ιθύνοντες να κατανοήσουν την ανάγκη να ληφθούν μέτρα για τη στρατιωτική προπαρασκευή της χώρας και τη διευθέτηση των εθνικών θεμάτων.

Από το 1904 λοιπόν εκδηλώνεται έντονα ο ελληνικός αντιπερισπασμός με το Μακεδονικό Αγώνα από δοκιμασμένους αρχηγούς, αξιωματικούς και ιδιώτες που εισήλθαν στη Μακεδονία για να αγωνιστούν για την ελληνικότητα της περιοχής. Ο αγώνας που

¹⁹ Δεν είχαν υπογραφεί συνθήκες μεταξύ και των τεσσάρων μερών της συμμαχίας απλά μόνο μεταξύ Σερβίας-Βουλγαρίας (29 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου 1912), Ελλάδας-Βουλγαρίας (16/29 Μαΐου 1912) και Σερβίας-Μαυροβουνίου (Σεπτέμβριος 1912).

²⁰ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ.35.

συνεχίστηκε μέχρι το 1908 ήταν σκληρός αλλά απέφερε σημαντικά εθνικά οφέλη.

Το 1908 με το ξέσπασμα του κινήματος των Νεότουρκων στη Θεσσαλονίκη οι ελπίδες των χριστιανικών κρατών για καλύτερη διαβίωση των υπόδουλων ομοεθνών αναπτερώθηκαν. Η πορεία ωστόσο του κινήματος διέψευσε κάθε προσδοκία και οδήγησε ακόμη εντονότερους διωγμούς, κυρίως των Ελλήνων οι οποίοι και διατηρούσαν την πνευματική υπεροχή.

Η Ελλάδα, όμως, δεν κάμφθηκε από αυτά τα γεγονότα αλλά αντίθετα οργάνωσε το Στρατό της και ξεκίνησε διπλωματικές προσπάθειες για συμμαχία των βασικανικών χριστιανικών κρατών. Τα υπόλοιπα κράτη έχοντας συνειδοτοποίησει τον κίνδυνο από τον σωβινισμό των Νεότουρκων αισθάνθηκαν την ανάγκη της συνεργασίας και έτσι στις 29 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου²¹ του 1912 υπογράφηκε στη Σόφια Συνθήκη φιλίας και συμμαχίας μεταξύ της Σερβίας και της Βουλγαρίας. Η Συνθήκη προέβλεπε την αμοιβαία στρατιωτική συνδρομή για την εξασφάλιση της πολιτικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας των δύο κρατών, αλλά και τη δυνατότητα ένοπλης επέμβασης κατά της Τουρκίας καθώς επίσης και τη διανομή των απελευθερούμενων εδαφών σε περίπτωση επιτυχούς πολέμου εναντίον της Τουρκίας²². Στις 29 Απριλίου/12 Μαΐου του 1912 υπογράφηκε και στρατιωτική σύμβαση μεταξύ των δύο συμμάχων και λίγο αργότερα στις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου του 1912 συμπληρωματική στρατιωτική σύμβαση, σύμφωνα με την οποία καθορίζονταν η στρατιωτική δράση της κάθε χώρας σε περίπτωση πολέμου με την Τουρκία.

Αντίθετα, οι διαπραγματεύσεις της Βουλγαρίας με την Ελλάδα αντιμετώπιζαν σοβαρές δυσχέρειες λόγω των εδαφικών διεκδικήσεων της πρώτης στα ελληνικά εδάφη της Μακεδονίας και της Θράκης. Παρ' όλα αυτά η Ελλάδα αποφάσισε τελικά να υπογράψει αμυντική συνθήκη με τη Βουλγαρία χωρίς, όμως, να γίνεται σε αυτήν καμία αποδύτως μνεία για την τύχη των απελευθερούμενων εδαφών²³. Στις 16/29 Μαΐου πλοιόν, υπογράφεται στη Σόφια συνθήκη αμυντικής συμμαχίας μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας η οποία ήταν τριετούς ισχύος και προέβλεπε αμοιβαία συνδρομή και υποστήριξη σε περίπτωση προσβολής μίας εκ των δύο χωρών από την Τουρκία. Τρεις μήνες αργότερα και λίγο πριν από την κήρυξη του πολέμου στις 22 Σεπτεμβρίου/5 Οκτωβρίου του 1912 υπογράφηκε και στρατιωτική σύμβαση μεταξύ των δύο χωρών.

Με τη Σερβία και το Μαυροβούνιο η Ελλάδα δε σύναψε καμία συνθήκη ή στρατιωτική σύμβαση. Μόνο όταν άρχισε ο πόλεμος κατά της Τουρκίας οι δύο χώρες αποφάσισαν να αποστείλουν αντίστοιχα αντιπροσώπους στα γενικά στρατηγεία τους για το συντονισμό των επιχειρήσεων. Αντίθετα, το Μαυροβούνιο υπέγραψε το Σεπτέμβριο του 1912 συμφωνία με τη Σερβία που κυρίως απέβλεπε στον καθορισμό του τρόπου διεξαγωγής των επιχειρήσεων κατά της Τουρκίας. Έτσι, τα τέσσερα χριστιανικά βασικανικά κράτη αν και δεν είχαν υπογράψει κοινό αμυντικό σύμφωνο βρέθηκαν στις αρχές του φθινοπώρου του 1912 συνενωμένα και αλληλέγγυα κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Οι σφαγές Χριστιανών που οργανώθηκαν από τις τουρκικές αρχές, οι κατασχέσεις πολεμικού υλικού και τα καθημερινά επεισόδια στις συνοριακές γραμμές αποτέλεσαν την αφορμή για την κήρυξη της επιστράτευσης στα κράτη της Συμμαχίας. Πρώτη η Βουλγαρία αποφάσισε στις 16/29 Σεπτεμβρίου 1912, έχοντας και τη σύμφωνη γνώμη της Σερβίας, να κηρύξει επιστράτευση. Η Ελλάδα ακολούθησε και το σχετικό διάταγμα της γενικής

²¹ Οι δύο ημερομηνίες αντιστοιχούν στο παλαιό και στο νέο ημερολόγιο.

²² Μυστικόν παράρτημα της συνθήκης φιλίας και συμμαχίας μεταξύ του Βασιλείου της Βουλγαρίας και του Βασιλείου της Σερβίας, άρθρον 2^ο, ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ελληνικός στρατός, τόμ.Α', παράρτημα "Α", σελ. 235.

²³ Συνθήκη αμυντικής συμμαχίας μεταξύ Βουλγαρίας και Ελλάδος, ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ελληνικός στρατός, τόμ.Α', παράρτημα "Β", σελ. 241-242.

επιστράτευσης υπογράφηκε τα μεσάνυχτα της 17ης/30ης Σεπτεμβρίου προς 18ης Σεπτεμβρίου/1ης Οκτωβρίου. Ταυτόχρονα με την Ελλάδα κινητοποιήθηκε και το Μαυροβούνιο, το οποίο επτά ημέρες αργότερα, στις 25 Σεπτεμβρίου/8 Οκτωβρίου, πλαμβάνοντας την πρωτοβουλία κήρυξε πρώτο τον πόλεμο κατά της Τουρκίας. Μετά τις συνεχείς αρνήσεις της Τουρκίας να προχωράσει σε ριζικές μεταρρυθμίσεις, η Σερβία και ο Βουλγαρία κήρυξαν τον πόλεμο εναντίον της στις 4/17 Οκτωβρίου. Η Τουρκία προσπάθησε να προσεγγίσει διπλωματικά την Ελλάδα φοβούμενη ότι με τη συμμετοχή της στον πόλεμο οι γραμμές ανεφοδιασμού της μέσω θαλάσσης θα ήταν αποκλεισμένες. Παραχωρώντας πιοπόν στην Ελλάδα εδάφη στα οποία συμπεριήλαμβάνονταν η Κρήτη, τα Ιωάννινα και το Μέτσοβο προσπάθησε να κερδίσει τουλάχιστον την ουδετερότητά της. Η Ελλάδα δεν ενέδωσε και κήρυξε στις 5/18 Οκτωβρίου και αυτή τον πόλεμο κατά της Τουρκίας²⁴.

ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Οι ελληνικές δυνάμεις μετά την επιστράτευση αποτελούνταν από 7 Μεραρχίες, 1 Ταξιαρχία Ιππικού, 31 Πυροβολαρχίες και 2 αποσπάσματα ευζώνων (υπό τον Συνταγματάρχη Γεννάδην και τον Αντισυνταγματάρχη Κωνσταντινόπουλο) αριθμώντας συνολικά 100.000 οπλίτες, 1.658 αξιωματικούς και 1.000 έφιππους²⁵, στις οποίες προστέθηκε και η VIII Μεραρχία που συγκροτήθηκε στις 12 Δεκεμβρίου του 1912 στην Ήπειρο, από τις εκεί δυνάμεις, ανεβάζοντας τον συνολικό αριθμό των οπλιτών στις 129.000. Επίσης, η Ελλάδα διέθετε και στοιχίσκο 4 αεροπλάνων²⁶.

Συνολικά, η δύναμη των συμμάχων ανερχόταν σε 684.000 οπλίτες, 9.000 έφιππους και 1.530 πυροβόλα²⁷.

Αντίστοιχα, η δύναμη των Τούρκων αριθμούσε 340.000 οπλίτες, 6.000 έφιππους και 850 πυροβόλα. Η αναλογία λιοπόν των δυνάμεων των συμμάχων προς των αντίστοιχων τουρκικών ήταν περίπου 2:1 για το πεζικό και τη δύναμη των πυροβόλων και 3:2 για το ιππικό.

Η ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟ

Στις 5/18 Οκτωβρίου, την 1η ημέρα του πολέμου, τα ελληνικά στρατεύματα πέρασαν την ελληνοτουρκική μεθόριο απωθώντας αρχικά τα τουρκικά στρατεύματα των συνοριακών φυλακίων και στη συνέχεια, στις 6/19 Οκτωβρίου, τα εχθρικά στρατεύματα που ήταν εγκατεστημένα στην Ελασσόνα και τη Δεσκάτη. Από τις 7/20 Οκτωβρίου, ο Στρατός Θεσσαλίας άρχισε την προέλαση του προς τον Βορρά για να συναντήσει τον κεντρικό όγκο των τουρκικών δυνάμεων που ήταν εγκατεστημένες στις οχυρές τοποθεσίες του Σαρανταπόρου και των Λαζαράδων-Βογγόπετρας²⁸.

Η τοποθεσία Σαρανταπόρου είχε επιληγεί από την Οθωμανική Διοίκηση εξαιτίας της φυσικής της οχύρωσης και του εύρους των πεδίων βοηθής που προσέφερε. Είναι επίσης περιοχή ορεινή και δύσβατη και η κίνηση σε αυτή γίνεται με μεγάλη δυσκολία²⁹.

²⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Βαθκανικών, σελ. 3-11.

²⁵ Δεπάτας Ν.Σ., Ιστορικόν Σκεδίσμα, σελ. 322.

²⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο ελληνικός στρατός, τόμ.Α', σελ. 25, 288, 296.

²⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο ελληνικός στρατός, τόμ.Α', σελ. 288.

²⁸ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 45-47.

²⁹ Μοσχάκης Γ., Μάχη Σαρανταπόρου, σελ.41.

Το βασικό σχέδιο των Τούρκων ήταν να εμποδίσουν την προέλαση του ελληνικού στρατού προς το Βορρά αμυνόμενοι σταθερά και υπερασπίζοντας αυτά τα δύο οχυρά με το σύνοπτο σχεδόν των δυνάμεων της περιοχής. Αντίστοιχα, το σχέδιο του ελληνικού Γενικού Στρατηγείου προέβλεπε ανοιχτή κατά μέτωπο επίθεση εναντίον των αμυνόμενων δυνάμεων στα στενά του Σαρανταπόρου με ταυτόχρονη υπερκερωτική ενέργεια προς τα Σέρβια για την κατάληψη της γέφυρας του Αθιάκμονα. Η όπλη ενέργεια θα συνδυαζόταν με κυκλωτική κίνηση μέσω της περιοχής των Λαζαράδων προς την Κοζάνη³⁰.

Οι επιχειρήσεις των ελληνικών δυνάμεων ζεκίνησαν την 9η/22α Οκτωβρίου του 1912. Η I, η II, και η III μεραρχία κινήθηκαν κατά μέτωπο προς τις εχθρικές δυνάμεις στα στενά του Σαρανταπόρου. Αρχικά, η πρόοδος των ελληνικών στρατευμάτων ήταν μικρή εξαιτίας της δυσβατότητας του εδάφους και της δυσκολίας υποστήριξης από το Ελληνικό Πυροβολικό. Από το μεσημέρι και έπειτα, όμως, το Πυροβολικό κατόρθωσε επιτέλους να ταχθεί και να ανοίξει πυρ κατά των τουρκικών θέσεων, με αποτέλεσμα ο αγώνας να λάβει ευνοϊκότερη εξέλιξη για τις ελληνικές δυνάμεις. Μέχρι τις πρώτες βραδινές ώρες οι 3 Μεραρχίες είχαν πλησιάσει την τουρκική γραμμή και είχαν εγκαταστήσει τμήματα ασφαλείας ώστε να διανυκτερεύσουν. Τις βραδινές ώρες ο αγώνας διακόπηκε. Οι Τούρκοι κατέχαν ακόμη τις κύριες γραμμές άμυνάς τους προβάλλοντας σθεναρή αντίσταση. Η κατάσταση γινόταν ακόμη δυσχερέστερη λόγω της ισχυρής βροχόπτωσης στην περιοχή.

Την ίδια μέρα κατά τη διάρκεια των επιθετικών ενεργειών των υπόλοιπων μεραρχιών, η IV μεραρχία, με βάση τις οδηγίες και τη διαταγή επιχειρήσεων του Γενικού Στρατηγείου έπλαβε ως μοναδικό σκοπό την υπερκέραση των τουρκικών δυνάμεων στην περιοχή των στενών του Σαρανταπόρου από αριστερά και την ταχεία προώθησή της μέσω των χωριών Λιβαδερό και Μεταξάς στα Σέρβια, δηλαδή στα νότα των τουρκικών γραμμών.

Μετά από ταχεία επίθεση του III Τάγματος της Μεραρχίας προς το χωριό Λιβαδερό οι τουρκικές δυνάμεις που βρίσκονταν εκεί αναγκάστηκαν να τραπούν σε φυγή προς το Σαραντάπορο και το χωριό Μεταξάς. Συνεχίζοντας, οι δυνάμεις του III Τάγματος ανέτρεψαν και τις τουρκικές αντιστάσεις στο χωριό Μεταξάς και εγκαταστάθηκαν στα υψώματα γύρω από αυτό. Στη συνέχεια το III και το IV Τάγμα της Μεραρχίας κινήθηκαν συνδυασμένα προς το Πολύρραχο όπου και σημείωσαν μεγάλη επιτυχία με αποτέλεσμα την σύμπτυξη των τουρκικών δυνάμεων προς τα Στενά Πόρτας και το Προστήλιο και τον εξαναγκασμό τουρκικής φάλαιγγας, που κινούνταν προς τους Λαζαράδες, σε υποχώρηση προς τα Σέρβια. Το σύνοπτο σχεδόν των μονάδων της Μεραρχίας εγκαταστάθηκε στο Πολύρραχο, για να διανυκτερεύσει, μιας και το σκοτάδι και η δυνατή βροχή δεν επέτρεπαν περαιτέρω κινήσεις. Τμήματα της Μεραρχίας εγκαταστάθηκαν και στο χωριό Μεταξάς καθώς και κοντά στο Προστήλιο και στα Στενά Πόρτας.

Αντίστοιχα, η V Μεραρχία, με τη βοήθεια του Αποσπάσματος Γεννάδη, κινήθηκε κατά της ισχυρής θέσης των Λαζαράδων. Παρά τις μεγάλες απώλειές τους κατάφεραν να απωθήσουν τους Τούρκους από την προωθημένη θέση τους στη Βογγόπετρα προς την κύρια αμυντική τους γραμμή. Το Απόσπασμα Γεννάδη έφτασε στον Αθιάκμονα και προσπάθησε να τον ζεύξει αλλά ακούγοντας την ανταλλαγή πυρών στους Λαζαράδες κινήθηκε κυκλωτικά και ανάγκασε τις εναπομείναντες προωθημένες γραμμές των Τούρκων να υποχωρήσουν και αυτές στην κύρια αμυντική γραμμή.

Τη δεύτερη ημέρα, το πρωί της 10ης/23ης Οκτωβρίου οι ελληνικές δυνάμεις ετοιμά-

³⁰ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 48-49.

στικαν για τη συνέξιον της επιθέσεως κατά του Σαρανταπόρου. Από το στρατόπεδο των Τούρκων, όμως, δεν παρατηρούνταν καμία κίνηση. Πράγματι, οι Τούρκοι αντιλαμβανόμενοι τον κίνδυνο να περικυκλωθούν και να αιχμαλωτιστούν χάνοντας κάθε ευκαιρία διαφυγής κινήθηκαν την νύχτα εκμεταλλεύσμενοι το σκοτάδι, την πυκνή βροχή και την ομίχλη. Η I Μεραρχία κατέληψε τότε το ύψωμα Σκοπιά, η II Μεραρχία προωθήθηκε μέσα στη στενωπό και η III Μεραρχία κατέληψε το Σαραντάπορο και τα υψώματα βόρεια από αυτό. Ακολούθησε καταδίωξη των τουρκικών στρατευμάτων.

Οι δυνάμεις της IV Μεραρχίας συνέχισαν την προέλασή τους ανατρέποντας τις αντιστάσεις των Τούρκων που συναντούσαν στην πορεία τους και συλλαμβάνοντας ποικιλούς αιχμαλώτους. Στις 16:00, τα πρώτα τμήματα εισήλθησαν στα Σέρβια και κατέληψαν τα γύρω υψώματα καθώς και τη γέφυρα του Αλιάκμονα στην οδό Σέρβια-Κοζάνη, την οποία και βρήκαν άθικτη. Μετά από την κατάληψη των στρατηγικών θέσεων και την απελευθέρωση των Σερβίων, η VII Μεραρχία διετάχθη να κινηθεί προς τα Στενά Πέτρας για να εξασφαλίσει την κάλυψη των ελληνικών στρατευμάτων από την κατεύθυνση της Κατερίνης.

Κατά τη μάχη 182 νεκροί (18 αξιωματικοί και 164 οπλίτες) και 995 τραυματίες (30 αξιωματικοί και 965 οπλίτες), πότισαν με το αίμα τους τα ελληνικά χώματα. Στις απώλειες δεν έχουν συμπεριληφθεί εκείνες του 1ου Συντάγματος Πεζικού της I Μεραρχίας³¹. Οι απώλειες των Τούρκων σε νεκρούς, τραυματίες και αιχμαλώτους ήταν αρκετά σοβαρές, ενώ περιήλθαν στο νικητή Ελληνικό Στρατό 22 πυροβόλα, πολλά οχήματα και άφθονο πολεμικό υλικό. Για τη νίκη των ελληνικών δυνάμεων στη μάχη του Σαρανταπόρου, ο Αρχηγός Στρατού Θεσσαλίας απικότησε προς τις μονάδες συγχροτήρια διαταγή, τονίζοντας την ιδιαίτερη σημασία της συγκεκριμένης μάχης. Έτσι, μετά από διήμερο σκληρό αγώνα έπληξε η μάχη του Σαρανταπόρου. Η ταχεία και νικηφόρα έκβαση της μάχης αυτής, εξύψωσε σημαντικά το ηθικό των ανδρών και άνοιξε τις πύλες για την παραπέρα προέλαση του Ελληνικού Στρατού και την απελευθέρωση της Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας³².

Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ

Μετά την ήττα τους στο Σαραντάπορο οι οθωμανικές δυνάμεις συμπτύχθηκαν στην Πτολεμαϊδα και τη Βέροια. Η Ελληνική Κυβέρνηση ενδιαφερόταν για την όσο το δυνατόν ταχύτερη κατάληψη της Θεσσαλονίκης ώστε να προλάβουν την κατάληψή της από τους Βούλγαρους οι οποίοι ενδιαφέρονταν επίσης για την πόλη. Το γενικό Στρατηγείο ήσοιπόν διέταξε τη Στρατιά Θεσσαλίας να κατευθυνθεί ανατολικά³³.

Η VII Μεραρχία στις 15/28 Οκτωβρίου κατευθυνόμενη προς την Κατερίνη βλήθηκε αιφνιδιαστικά από εχθρικά πυρά και αντεπιτέθηκε υποχρεώνοντας τους Τούρκους να υποχωρήσουν προς την πόλη. Την επομένη, 16/29 Οκτωβρίου, η VII Μεραρχία, επαναληπάμβανοντας την επιθετική της ενέργεια, εισήλθη στην πόλη στις 07:30 χωρίς, όμως, να συναντήσει καμία αντίσταση αφού οι Τούρκοι είχαν αποσυρθεί κατά τη διάρκεια της νύχτας. Έτσι, απελευθερώθηκε η πόλη της Κατερίνης, με το τίμημα, όμως, 2 νεκρών

³¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο ελληνικός στρατός, τόμ.Α', σελ. 60.

³² Μοσχάκης Γ., Μάχη Σαρανταπόρου, σελ. 43-51.

³³ Νικολοδόμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 59.

αξιωματικών και 19 τραυματιών (3 αξιωματικοί και 16 οπλίτες) που έπεσαν στο πεδίο της μάχης στις 15/28 Οκτωβρίου³⁴.

Η ενημέρωση του Γενικού Στρατηγείου για τις τουρκικές δυνάμεις στην ευρύτερη περιοχή των Γιαννιτσών ήταν πολύ επιλιπής με αποτέλεσμα η προέλαση της Στρατιάς Θεσσαλίας προς Γιαννιτσά, στις 19 Οκτωβρίου/1 Νοεμβρίου, να θεωρηθεί ότι θα επιτευχθεί χωρίς καμία σοβαρή εμπλοκή με τα εχθρικά στρατεύματα. Το Στρατηγείο πίστευε ότι οι τουρκικές δυνάμεις θα αμύνονταν στην περιοχή του Αξιού ποταμού. Στις 18/31 Οκτωβρίου, πιοιόν, το Γενικό Στρατηγείο εξέδωσε διαταγή για προέλαση του όγκου της Στρατιάς Θεσσαλίας προς τον Αξιό μέσω της εδαφικής ζώνης βόρεια της πίμνης των Γιαννιτσών. Στα νότια της πίμνης διέθεσε την VII Μεραρχία, το Απόσπασμα Ευζώνων και την Ταξιαρχία Ιππικού για την κάλυψη της δεξιάς πλευράς της και της Βέροιας από την κατεύθυνση του Λουδία. Η βεβαιότητα ότι στα βόρεια της πίμνης δεν υπάρχει εχθρός ήταν τόσο εδραιωμένη, ώστε ως έδρα του Στρατηγείου ορίζονταν, από το μεσημέρι της επομένης κιδήλας, τα Γιαννιτσά. Επομένως, η μάχη των Γιαννιτσών μπορεί να χαρακτηριστεί ως μάχη μη αναμενόμενη.

Η αμυντική τοποθεσία των Γιαννιτσών επιβέβηκε από τους Τούρκους για να εμποδίσουν την προέλαση των ελληνικών δυνάμεων προς τη Θεσσαλονίκη, προβάλλοντας σταθερή άμυνα. Η θέση αυτή προσέδιδε πολλά πλεονεκτήματα στους Τούρκους πάγω του ανοικτού πεδίου βολής που προσφέρει για τα αμυντικά πυρά, την κάλυψη από το όρος Πάικο, τη δυνατότητα υπεράσπισης με μικρές δυνάμεις και την ύπαρξη στα μετόπισθεν (ανατολικά) παράλιηπλων αντερεισμάτων που εξυπηρετούν την εύκολη κάλυψη και κίνηση των εφεδρειών³⁵.

Οι δυνάμεις των Ελλήνων αποτελούνταν από την I, την II, την III, την IV και την VI Μεραρχία, 1 Ταξιαρχία Ιππικού και 4 Τάγματα Ευζώνων οι οποίες καλύπτονταν από τα αριστερά από την V Μεραρχία και από τα δεξιά από την VII Μεραρχία η οποία μετά την κατάληψη της Κατερίνης προωθήθηκε με αυτό το σκοπό. Αντίστοιχα, οι τουρκικές δυνάμεις υπολογίζονταν σε 25.000 άντρες περίπου, που υποστηρίζονταν από 24-30 πυροβόλα³⁶.

Το πρωί της 19ης Οκτωβρίου/1ης Νοεμβρίου του 1912 άρχισε η προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων προς τα ανατολικά. Οι ελληνικές Μεραρχίες (III, III, IV και VI Μεραρχία) συγκρούστηκαν κατά μέτωπο με τις τουρκικές δυνάμεις. Η μάχη ήταν μη αναμενόμενη για τον Ελληνικό Στρατό σε αντίθεση με τον αντίστοιχο τουρκικό ο οποίος ήταν καλά οργανωμένος. Παρόλα αυτά οι ελληνικές δυνάμεις κατάφεραν να κάμψουν γρήγορα την αντίσταση του εχθρού και να τον αναγκάσουν να συμπτυχθεί προς τα Γιαννιτσά, ανατρέποντας τα εχθρικά τμήματα και αποκρύοντας τις εχθρικές αντεπιθέσεις.

Κατά τη νύχτα οι Μεραρχίες διέκοψαν τον αγώνα και διανυκτέρευσαν στις θέσεις που είχαν καταλάβει, με σκοπό να συνεχίσουν την επίθεση την επομένη.

Στις 20 Οκτωβρίου/2 Νοεμβρίου η επίθεση των ελληνικών στρατευμάτων υπήρξε σφοδρή. Η VI Μεραρχία επιτέθηκε και αιχμαλώτισε τμήματα του εχθρικού πυροβολικού καταλαμβάνοντας το νεκροταφείο της πόλης των Γιαννιτσών και οι υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις προωθήθηκαν προς την πόλη των Γιαννιτσών. Η κατάληψη του νεκροταφείου από την VI Μεραρχία και η προέλαση του 9ου Τάγματος Ευζώνων στα ανατολικά των Γιαννιτσών είχε αποφασιστικά αποτελέσματα. Οι Τούρκοι μπροστά στον κίνδυνο να πλευροκοπηθούν άρχισαν γενική σύμπτυξη. Η II και η VI Μεραρχία, τότε, επιτέθηκαν σφοδρά

³⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο ελληνικός στρατός, τόμ.Α', σελ. 72, 76.

³⁵ Νικολοδόμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 59-63.

³⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο ελληνικός στρατός, τόμ.Α', σελ. 85.

εναντίον του εχθρικού μετώπου και στις 11:00 περίπου εισήλθαν στα Γιαννιτσά και αιχμαλώτισαν τον εχθρικό Λόχο. Τα εχθρικά στρατεύματα υποχώρησαν άτακτα προς τον Αξιό ποταμό και πέρα από αυτόν.

Η επιτυχία αυτή στοίχισε στους Έλληνες 188 νεκρούς (10 Αξιωματικοί και 178 Οπλίτες) και 785 τραυματίες (29 Αξιωματικοί και 756 Οπλίτες).

Η νίκη στη μάχη στα Γιαννιτσά είχε αποφασιστική σημασία τόσο για την τόνωση του θηικού των δυνάμεών μας, όσο και για τη συνέχιση των επιχειρήσεων. Χαρακτηριστικό είναι άλλωστε ότι μόλις 6 ημέρες μετά την απελευθέρωση των Γιαννιτσών, η Στρατιά Θεσσαλίας που διάβηκε τον Αξιό και προχώρησε χωρίς να συναντήσει καμία αντίσταση προς τη Θεσσαλονίκη, μπήκε στην πόλη την 17:00 της 26ης Οκτωβρίου/8ης Νοεμβρίου όπου ο Χασάν Ταξίν πασάς παραδόθηκε, αφήνοντάς την στα χέρια των Ελλήνων, παραδίδοντας ταυτόχρονα 1.000 αξιωματικούς, 25.000 οπλίτες, 70 πυροβόλα και 30 πολυυβόλα.

Παράλληλα με τις επιχειρήσεις στα Γιαννιτσά, η Β Μεραρχία είχε στο μεταξύ φτάσει στην περιοχή του Αμύνταιου με την προοπτική να συνεχίσει την προέλασή της προς το Μοναστήρι. Το βράδυ της 23ης Οκτωβρίου/5ης Νοεμβρίου προς 24ης Οκτωβρίου/6ης Νοεμβρίου, όμως, δέχθηκε αιφνιδιαστική επίθεση από μικρό εχθρικό τμήμα υπό τη διοίκηση του Υποθηκαγού Εσάτ. Ακολούθησε πανικός και η Β Μεραρχία αναγκάστηκε να υποχωρήσει προς το νότο. Οι Τούρκοι, όμως, δε συνέχισαν την καταδίωξη νοτιότερα του Αμύνταιου παρά αποσύρθηκαν για να αντιμετωπίσουν τους Σέρβους που κατέβαιναν από το βορρά.

Εξαιρουμένου του αιφνιδιασμού αυτού, η Στρατιά Θεσσαλίας πέτυχε, λοιπόν, σημαντικές και πολλές νίκες οι οποίες συνεχίστηκαν με την απελευθέρωση της Ελευθερούπολης, της Φλώρινας, της Καστοριάς και της Κορυτσάς³⁷.

Η ΜΑΧΗ ΜΠΙΖΑΝΙΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παράλληλα με το Στρατό Θεσσαλίας, ο Στρατός Ηπείρου είχε ως αποστολή την παρακώπιση οποιασδήποτε παράβασης της μεθορίου μεταξύ Μετσόβου, Άρτας και Αμβρακικού κόλπου. Το πλάνο περιεπλάμβανε την εξασφάλιση με μικρές δυνάμεις των πλέον απειλουμένων διαβάσεων βόρεια της Άρτας, τη διάβαση του Αράχθου και την κατάληψη της ορεινής περιοχής Ξηροβούνι για τον έπειγχο των δύο κοιλάδων που βρίσκονταν εκατέρωθεν του Αράχθου και του Λούρου. Στις 5/18 Οκτωβρίου ο Στρατός Ηπείρου διάβηκε τον Άραχθο και μέχρι τις 9/22 Οκτωβρίου καταλήφθηκε από τις ελληνικές δυνάμεις το Γρίμποβι Καστέλι και στις 20 Οκτωβρίου/2 Νοεμβρίου καταλήφθηκε η Πρέβεζα που αποτέλεσε και την κύρια βάση ανεφοδιασμού από εκείνη τη στιγμή και μετά. Από τις 20 έως τις 28 Οκτωβρίου/2 έως 10 Νοεμβρίου τα ελληνικά στρατεύματα κατάφεραν την εκδίωξη των τουρκικών στρατευμάτων από τα Πέντε Πηγάδια αλλά στη συνέχεια οι δραστηριότητες ανακόπηκαν λόγω και των γεγονότων της υποχώρησης της Β Μεραρχίας.

Στις 20 Νοεμβρίου/3 Δεκεμβρίου, στάλθηκε διαταγή στο Στρατό Ηπείρου που καθόριζε ότι ενόψει της επικείμενης ανακωχής, υπέρτατο καθήκον ήταν ν όσο το δυνατόν ταχύτερη κατάληψη των Ιωαννίνων από τον Ελληνικό Στρατό. Μετά την κατάληψη του οροπεδίου της Αετορράχης από τον Ελληνικό Στρατό, οι εχθροί αναγκάστηκαν στις 20 Νοεμβρίου/3 Δεκεμβρίου σε υποχώρηση προς την οχυρωμένη θέση των Ιωαννίνων

³⁷ Στις 27 Οκτωβρίου/9 Νοεμβρίου απελευθερώνεται η Ελευθερούπολη, στις 7/20 Νοεμβρίου απελευθερώνεται η Φλώρινα, στις 11/24 Νοεμβρίου απελευθερώνεται η Καστοριά και στις 7/20 Δεκεμβρίου απελευθερώνεται η Κορυτσά.

εγκαταλείποντας μεγάλες ποσότητες πολιημορφικού υπικού. Από τις 15/28 Δεκεμβρίου άρχισε να καταφθάνει η IV Μεραρχία και τις πρώτες ημέρες του Ιανουαρίου η Στρατιά Ηπείρου ενισχύθηκε από τις δυνάμεις της VI Μεραρχίας. Στις 7/20 Ιανουαρίου διετάχθη κατά μέτωπο επίθεση η οποία δεν πέτυχε το σκοπό της και τα ελληνικά στρατεύματα αναστάθηκαν για την προπαρασκευή της τελικής επίθεσης.

Στις 17/30 Ιανουαρίου ο Αρχιστράτηγος της Στρατιάς Ηπείρου ζήτησε, με προσωπική επιστολή προς τον Εσάτη Πασά, την παράδοση των Ιωαννίνων ώστε να αποφευχθεί αιματοχυσία, δεδομένου ότι η Οθωμανική Κυβέρνηση στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις στο Λονδίνο είχε παρατηθεί από τα εδάφη που υπερασπιζόταν ο Εσάτη. Οι Τούρκοι αρνήθηκαν την παράδοση στις 19 Ιανουαρίου/1 Φεβρουαρίου και έτσι ο Έλληνας Αρχιστράτηγος ενέτεινε τις προσπάθειες για την όσο το δυνατόν καλύτερη προπαρασκευή του ελληνικού στρατού με σκοπό την τελική επίθεση και την άλωση της οχυρής τοποθεσίας των Ιωαννίνων.

Η τοποθεσία των Ιωαννίνων αποτελούσε πολύ ισχυρή αμυντική θέση μιας και επρόκειτο για οχυρωμένη τοποθεσία που είχε μετεπιθεί και εν συνεχείᾳ βελτιώθει στα ασθενή της σημεία, βάσει της πείρας που είχε αποκτηθεί κατά τις επανειλημμένες επιθέσεις των επληνικών τμημάτων. Η μορφή της οχύρωσης παρουσίαζε μία εκτεταμένη περιφερειακή οργάνωση που απεξίει 8-10 χιλιόμετρα από τα Ιωάννινα και στηριζόταν προς βορρά στα υψώματα Γαρδίκι-Παπιόκαστρο, προς τα ανατολικά στη γραμμή του όρους Μιτσικέλη, προς Δύση στα υψώματα Σαδοβίτσας, Δουρούπης, Μεγάλης Τσούκας, Αγίου Σάββα, Αγίου Νικολάου και Μανωλιάσας και τέλος προς τα Νότια η οχύρωση στηριζόταν στον ορεινό όγκο που υψωνόταν πάνω από το Μπιζάνι. Σε όλα σχεδόν τα υψώματα υπήρχαν μόνιμα πυροβολεία και συρματοπλέγματα. Επίσης, στην τοποθεσία υπήρχε τηλεφωνικό δίκτυο και οδοί ανεφοδιασμού συνθέτοντας έτσι μία σταθερή και απόλυτα οχυρωμένη τοποθεσία και καθιστώντας την απαγορευτική σε οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια.

Το σύνολο των ελληνικών δυνάμεων ανερχόταν σε 51 Τάγματα πεζικού, 33 Διμοιρίες πυροβόλων, 14 Πεδινές Πυροβολικές, 2 Βαρείες, 3 Ίλιες Ιππικού και 3 Ημιιλιαρχίες, 23 Τάγματα και 6 Ορεβατικές Πυροβολικές. Αντίστοιχα, οι πληροφορίες για τον Οθωμανικό Στρατό υπολογίζαν το σύνολό του σε 27.500 περίπου τυφέκια και 83 πυροβόλα.

Το σχέδιο ενέργειας των Ελλήνων προέβλεπε ισχυρή αιφνιδιαστική επίθεση στις 20 Φεβρουαρίου/4 Μαρτίου με σκοπό την ταχεία κατάληψη των στρατηγικών υψωμάτων της περιοχής. Στη συνέχεια θα ακολουθούσε διείσδυση μέχρι την πεδιάδα που εκτεινόταν στα νότα του Μπιζανίου. Στόχος ήταν η υπερκέραση της οχυρωμένης αυτής τοποθεσίας από τα δυτικά και η κατάληψη των Ιωαννίνων. Οι Τούρκοι από την πλευρά τους σκόπευαν στη σταθερή άμυνα κυρίως στα υψώματα του Μπιζανίου και της Καστρίτσας.

Κατά την πρώτη ημέρα, τα ελληνικά στρατεύματα κινήθηκαν με μεγάλη σφοδρότητα και σημείωσαν πολλές επιτυχίες. Συγκεκριμένα, κατάφεραν να καταλάβουν τα περισσότερα από τα στρατηγικά υψώματα που προέβλεπε το σχέδιο επίθεσης και να εγκαταστήσουν προφυλακές. Το πυροβολικό της Στρατιάς έβαλε όλη την ημέρα κατά της τοποθεσίας του οχυρού του Μπιζανίου και παρόλο που το οχυρό φαινόταν να παραμένει ακόμη ασφαλές το εχθρικό πυροβολικό είχε σιγήσει³⁸.

Το 1ο Σύνταγμα Ευζώνων πέτυχε να διεισδύσει στο εσωτερικό των εχθρικών δυνάμεων μέχρι τις παρυφές των Ιωαννίνων. Το γεγονός αυτό συνέβαλλε στην απόφαση του Εσάτη Πασά να μην αναμείνει το τελειωτικό κτύπημα και να αποφύγει παραπέρα άσκοπη καταστροφή των δυνάμεων του. Απευθύνθηκε λοιπόν στους Πρόξενους των Μεγάλων Δυνάμεων για να μεσολαβήσουν για την παράδοση της πόλης των Ιωαννίνων. Στις 23:00 λοιπόν δύο Τούρκοι αξιωματικοί έφτασαν στις παρυφές το 9ου Τάγματος Ευζώνων

μεταφέροντας την πρόταση για την παράδοση. Ο Ταγματάρχης Βελισσαρίου οδήγησε την τουρκική αντιπροσωπεία στο Γενικό Στρατηγείο όπου και μετά από σύντομη συζήτηση επιτεύχθηκε συμφωνία. Το πρώι της 21ης Φεβρουαρίου/5ης Μαρτίου, πλοιόν, το Σύνταγμα Ιππικού εισήλθε στην πόλη και υπογράφηκε το πρωτόκολλο παραδόσεως, σύμφωνα με το οποίο παραδίδονταν στην Ελλάδα η πόλη των Ιωαννίνων και όλος ο στρατός των Τούρκων στα Ιωάννινα. Ο Αρχιστράτηγος εισήλθε επισήμως στην πόλη την επομένη, 22 Φεβρουαρίου/6 Μαρτίου, κάτω από τις ενθουσιώδεις εκδηλώσεις των κατοίκων³⁹.

Οι απώλειες των Ελλήνων στην προσπάθεια για την απελευθέρωση της πόλης των Ιωαννίνων ανήλθαν σε 5 Αξιωματικούς και 264 οπλίτες (οι απώλειες αυτές αφορούν τις 3 ελληνικές φάλαιγγες)⁴⁰.

Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων έθεσε τέρμα στη χρονίζουσα εκκρεμή υπόθεση των επιχειρήσεων στην Ήπειρο και ταυτόχρονα εξύψωσε ακόμη περισσότερο το γόντρο του Ελληνικού Στρατού απέναντι των Βαλκανικών Συμμάχων και των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης⁴¹.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Τουρκία από τις 4/17 Νοεμβρίου 1912 είχε ζητήσει από τις Μεγάλες Δυνάμεις να μεσολαβήσουν για την κατάπauση των εχθροπραξιών, καθώς οι ήττες του στρατού της διαδέχονταν η μία την άλλη. Πριν από την μεσολάβηση αυτή, η Βουλγαρία εξουσιοδοτημένη και από τη Σερβία και από το Μαυροβούνιο υπέγραψε ανακωχή στις 20 Νοεμβρίου/3 Δεκεμβρίου. Η ελληνική κυβέρνηση διαχώρισε τη θέση της με ανακοινωθέν της επομένης μιας και ο αγώνας στην Ήπειρο για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων συνεχίζοταν. Παρόλα αυτά έστειλε αντιπροσωπεία στην ειρηνευτική διάσκεψη που κανονίστηκε στο Λονδίνο στις 3/16 Δεκεμβρίου 1912. Οι σοβαρές δυσχέρειες που προέκυψαν από τις πρώτες ημέρες, οδηγούσαν σε ναυάγιο, καθώς οι Τούρκοι ήταν αμετακίνητοι σε σοβαρά σημεία, απλά και εξαιτίας των διαφορών των συμμάχων. Τη βασική διαφορά αποτελούσαν τα νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη, τα οποία οι Τούρκοι δεν ήθελαν να παραδώσουν. Στις 4/17 Ιανουαρίου 1913, όμως, οι Δυνάμεις κατόρθωσαν να συγκεράσουν τις αντιτιθέμενες πληερές και να πείσουν την τουρκική αντιπροσωπεία να υπογράψει την προκαταρκτική συνθήκη ειρήνης η οποία, όμως, μετά από πραξικόπημα στην Τουρκία ματαιώθηκε και οι εχθροπραξίες συνεχίστηκαν. Στις 17/30 Μαΐου 1913, υπογράφηκε, τελικά, στο Λονδίνο, η οριστική συνθήκη σύμφωνα με την οποία η Τουρκία παραιτούνταν από την Κρήτη και εμπιστεύόταν στην κρίση των Μεγάλων Δυνάμεων την απόφαση για το μέλλον των νησιών του Αιγαίου. Η συνθήκη αυτή δημοσιεύθηκε, απλά δεν κυρώθηκε εξαιτίας του Β' Βαλκανικού Πολέμου που ξέσπασε⁴².

Οι συνοπικές απώλειες των Ελλήνων κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού Πολέμου ανήλθαν σε 2.374 νεκρούς (143 αξιωματικοί και 2.231 οπλίτες) και 11.265 τραυματίες (2.231 αξιωματικοί και 9.034 οπλίτες)⁴³.

³⁸ Νικολοδίμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 88-102.

³⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Βαλκανικών, σελ. 179.

⁴⁰ Νικολοδίμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 101.

⁴¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Βαλκανικών, σελ. 180.

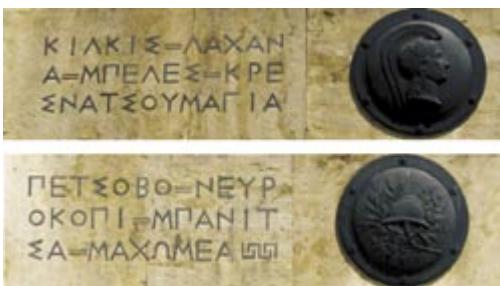
⁴² Σφυροέρας Β., Βαλκανικοί, σελ. 215.

⁴³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Βαλκανικών, σελ. 265.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

**ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Β' ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1913)
ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΣΕΡΒΙΑΣ - ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ
ΜΑΧΗ: ΚΙΛΚΙΣ - ΛΑΧΑΝΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετά τη συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε στο Λονδίνο στις 17/30 Μαΐου 1913 μεταξύ των συμμαχικών κρατών και της Τουρκίας, η τελευταία απώλεση όλα τα ευρωπαϊκά της εδάφη εκτός της Κωνσταντινούπολης και μικρό τμήμα στα δυτικά της. Οι βουλγαρικές αξιώσεις επί των εδαφών απέναντι στις συμμαχικές χώρες υπήρχαν υπερβολικές (διεκδικούσε οικόκληρη σχεδόν τη Μακεδονία)

και η στάση της απέναντι στους Έλληνες και τους Σέρβους ήταν απειλητική. Μικροσυγκρούσεις τοπικού χαρακτήρα λάμβαναν χώρα μεταξύ των συμμαχικών στρατών. Η ελληνική κυβέρνηση προσπαθούσε να διευθετήσει το ζήτημα ειρηνικά. Όμως, μπροστά στο διαφαινόμενο κίνδυνο στρατιωτικής της σύρραξης με τη Βουλγαρία υπέγραψε στις 19 Μαΐου/1 Ιουνίου στη Θεσσαλονίκη Αμυντική Συμμαχία 10ετούς διάρκειας με τη Σερβία. Στόχος της συμφωνίας ήταν η από κοινού αντιμετώπιση των βουλγαρικών απαιτήσεων και η παρεμπόδιση διεύθυνσης των βουλγαρικών στρατευμάτων πέρα του Αξιού. Επιπλέον, με τη συνθήκη αυτή, καθοριζόταν η συνοριακή γραμμή μεταξύ Ελλάδας και Σερβίας, η οποία παραμένει ίδια μέχρι σήμερα.

Παρά την επιδίωξη της Ελλάδας και της Σερβίας για ειρηνική διευθέτηση των διαφορών τους, η Βουλγαρία διέταξε τη νύχτα της 16/29 Ιουνίου προς 17/30 Ιουνίου και χωρίς να έχει κηρυχθεί επίσημα ο πόλεμος, αιφνιδιαστική επίθεση κατά ελληνικών και σερβικών δυνάμεων. Υπό αυτές τις συνθήκες η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε την επόμενη ημέρα να προχωρήσει σε αντεπίθεση κατά των Βουλγάρων αφού πρώτα εκκαθαρίζοταν η θεσσαλονίκη από τα βουλγαρικά τμήματα που βρίσκονταν στην πόλη, όπως και έγινε τη νύχτα της 17/30 Ιουνίου προς 18 Ιουνίου/1 Ιουλίου.

ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Κατά το Β' Βαλκανικό Πόλεμο οι δυνάμεις των Ελλήνων περιελάμβαναν 8 Μεραρχίες Πεζικού, οι οποίες αυξήθηκαν προς το τέλος του πολέμου σε 9, και 1 Ταξιαρχία Ιππικού. Το σύνολο των ανδρών ανερχόταν σε 110.000 πεζούς, 180 πυροβόλα και 1.000 ιππείς. Αντίστοιχα, ο Σερβικός Στρατός διέθετε συνολικά 260.000 πεζούς, 500 πυροβόλα και 3.000 ιππείς. Τέλος, οι εχθρικές δυνάμεις του Βουλγαρικού Στρατού αποτελούνταν από 350.000 πεζούς, 720 πυροβόλα και 5.000 ιππείς⁴⁴.

⁴⁴ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 109.

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΟΛΟΙ-ΠΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Το ελληνικό σχέδιο επιχειρήσεων ήταν να αφεθεί η πρωτοβουλία της επίθεσης στους Βούλγαρους και αμέσως μετά οι ελληνικές δυνάμεις θα αντεπιτίθονταν εναντίον ενός από τα πλευρά των Βουλγάρων. Το Σερβικό σχέδιο ήταν αμυντικό και προέβλεπε στην εξασφάλιση των κατακτηθέντων εδαφών από τις βουλγαρικές βλέψεις. Οι Βούλγαροι, τέλος, απέβλεπαν σε αιφνιδιαστική και γρήγορη αρπαγή των αμφισβητούμενων εδαφών, αφού ήταν πεπεισμένοι ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις θα επενέβαιναν για κατάπauση των εχθροπραξιών.

Η ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΚΙΛΚΙΣ - ΛΑΧΑΝΑ

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων ο Ελληνικός Στρατός προέβλασε ταχύτατα εναντίον της οχυρής βουλγαρικής γραμμής Κιλκίς-Λαχανά, όπου από τις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου μέχρι τις 21 Ιουνίου/4 Ιουλίου διεξήθη η ομώνυμη αιματρότατη μάχη μέσα στην οποία τα ελληνικά στρατεύματα κατήγαγαν περίφανη νίκη. Η μάχη αυτή άνοιξε το δρόμο προς βορρά και ουσιαστικά έκρινε τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο.

Η περιοχή του Κιλκίς - Λαχανά ορίζεται βόρεια από τη λίμνη Δοϊράνη, προς τα δυτικά από τον Αξιό ποταμό, προς τα ανατολικά από το όρος Βερτίσκος και προς το νότο από την περιοχή Θεσσαλονίκης και τις λίμνες Λαγκαδά και Βόλης. Η περιοχή αυτή διαχωρίζεται σε δύο διακριτά πεδία μάχης, αυτό του Κιλκίς και εκείνο του Λαχανά. Οι Βούλγαροι, καταλαμβάνοντας το Κιλκίς στις 26 Οκτωβρίου/ 8 Νοεμβρίου του 1912 και με την προσπτική του πολέμου εναντίον των Ελλήνων, άρχισαν να οχυρώνουν την τοποθεσία του πεδίου μάχης που εκτείνονταν νότια και εκατέρωθεν της πόλης. Η οχύρωση περιελάμβανε χαρακώματα, πολυβολεία, πυροβολεία και πολλά κωλύματα, ώστε να καθύπτει το Κιλκίς από κάθε επίθεση από τα νότια. Η περιοχή του Λαχανά περιβάλλεται από υψώματα που είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν ως τοποθεσία άμυνας. Η γραμμή εξάρπου των υψωμάτων Κλέπε, Λόφος Νταουτζήκ και Δίχαλον μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γραμμή προφυλακών για την τοποθεσία του Λαχανά. Καταλαμβάνοντας το Λαχανά οι Βούλγαροι στις 26 Οκτωβρίου/ 8 Νοεμβρίου του 1912, άρχισαν αμέσως την οχύρωσή του με υψώματα, ορύγματα και άλλα έργα άμυνας, με μέτωπο προς τα δυτικά και τα νότια⁴⁵.

Το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο δεν εξέδωσε συγκεκριμένο σχέδιο επίθεσης κατά της τοποθεσίας Κιλκίς-Λαχανά, αφήνοντας την πρωτοβουλία στους Βούλγαρους, με σκοπό να επιτευχθεί αντεπίθεση προς το ασθενέστερο σημείο του εχθρού.

Η συμμαχία της Ελλάδας με τη Σερβία χαρακτηρίζοταν αμυντική και ως εκ τούτου δεν εκπονήθηκε κοινό σχέδιο για την αντιμετώπιση των Βουλγάρων. Το Σερβικό σχέδιο προέβλεπε στην εξασφάλιση των κατακτηθέντων εδαφών από τις βουλγαρικές βλέψεις.

Οι Βούλγαροι, τέλος, απέβλεπαν σε αιφνιδιαστική και γρήγορη αρπαγή των αμφισβητούμενων εδαφών, αφού ήταν πεπεισμένοι ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις θα επενέβαιναν για κατάπauση των εχθροπραξιών. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος το Βουλγαρικό Γενικό Επιτελείο δεν είχε εκπονήσει συγκεκριμένο σχέδιο επιχειρήσεων. Στις 18 Ιουνίου/1 Ιουλίου 1912 η IIη Βουλγαρική Στρατιά έλαβε διαταγή με την οποία αναστέλλονταν όλες οι επιθετικές ενέργειες και διατάχθηκε να αμυνθεί για να καθίψει την κατεύθυνση Κιλκίς - Σιδηρόκαστρο και

⁴⁵ Νικολοδόμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 111.

να προβάλλει σταθερή άμυνα αναμένοντας τη διαμόρφωση ευνοϊκότερων συνθηκών⁴⁶.

Στις 18 Ιουνίου/1 Ιουλίου εκδόθηκαν από το Ελληνικό Στρατηγείο δύο διαδοχικές διαταγές που καθόριζαν την έναρξη της προέλασης από το πρώτη της επομένης εναντίον της τοποθεσίας Κιλκίς-Λαχανά. Αποτέλεσμα του αγώνα της πρώτης μέρας (19 Ιουνίου/2 Ιουλίου) ήταν η κατάληψη από τον Ελληνικό Στρατό ολόκληρης σχεδόν της τοποθεσίας των βουλγαρικών προφυλακών, ενώ ο εχθρός αναγκάστηκε να συμπτυχθεί στην κύρια γραμμή αντίστασης.

Το πρώτη της 20ης Ιουνίου/3ης Ιουλίου τα ελληνικά στρατεύματα κατέλαβαν τη Νιγρίτα και την εκκενωμένη πόλη της Ξυλόπολης, στην οποία κατάφεραν να αιχμαλωτίσουν και έναν ολόκληρο βουλγαρικό πόρχο. Οι ελληνικές δυνάμεις κινήθηκαν στο σύνοπτό τους προς το Κιλκίς όπου και ήρθαν σε επαφή με τις εχθρικές δυνάμεις της πόλης.

Το Γενικό Στρατηγείο, επιδιώκοντας τη γρήγορη κατάληψη του Κιλκίς διέταξε το απόγευμα της 20 Ιουνίου/3 Ιουλίου τις τέσσερις Μεραρχίες του κέντρου (ΙΙln, IVn, Vn και IIIln) να καταβάλουν κάθε προσπάθεια για την κατάληψη εντός της νύχτας της πόλης του Κιλκίς. Κατά τη νυχτερινή επίθεση της 20ης Ιουνίου/5ης Ιουλίου προς 21ης Ιουνίου/4ης Ιουλίου η ΙΙln Μεραρχία και παρά τις μεγάλες απώλειες και την έπιλειψη συνδρομής από άπητες Μεραρχίες, κατόρθωσε να εισχωρήσει εντός των βουλγαρικών χαρακωμάτων και στις 09:30 περίπου πέτυχε να καταλάβει την τοποθεσία Κιλκίς. Το Γενικό Στρατηγείο, μόλις πληροφορήθηκε την κατάληψη του Κιλκίς και τη σύμπτυξη των βουλγάρων, διέταξε την καταδίωξη του εχθρού.

Μετά την κατάληψη του Κιλκίς η Ιn και VIln Μεραρχία αποφασίζουν να επιτεθούν από κοινού εναντίον της θέσης του Λαχανά, το οποίο καταλαμβάνουν εξοπλικήρου το απόγευμα της 21ης Ιουνίου/4ης Ιουλίου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η νικηφόρα αυτή μάχη του Κιλκίς-Λαχανά απέφερε γενικότερο κατακερματισμό των επίπεδητων βουλγαρικών μονάδων και συνέβαλε στη συνέχεια στην οιλοκλήρωση της απελευθέρωσης των γεωγραφικών χώρων της κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας⁴⁷.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από τις 22 Ιουνίου, ξεκίνησε η υποχώρηση της Β' Βουλγαρικής Στρατιάς προς τις Σέρρες-Δεμίρ Χισάρ και προς την Στρώμνιτσα. Ο Ελληνικός Στρατός καταδίωξε ταχύτατα τα βουλγαρικά στρατεύματα, με αποτέλεσμα να αναλάβει αυτός τη στρατηγική πρωτοβουλία.

Μετά τις μάχες της Στρωμνίτσας και του Δεμίρ Χισάρ, ο Ελληνικός Στρατός κινήθηκε προς το Βορρά με πλευρικές ενέργειες που είχαν σκοπό την απειλή της πεδιάδας της Σόφιας. Αποτέλεσμα της τακτικής αυτής ήταν να διεξαχθούν οι μάχες της Κρέσνας (6/19 και 7/20 Ιουλίου), του Ογκιάρ Μαχαλά Σιμικλή (11/24 έως 14/27 Ιουλίου) και της Τζουμαγιάς (15/28 έως 18/31 Ιουλίου) κατά τις οποίες οι βουλγαρικές δυνάμεις συντρίφτηκαν. Στις 18/31 Ιουλίου, η Βουλγαρία ζήτησε ανακωχή που επισφραγίστηκε με την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης της 28ης Ιουλίου/10ης Αυγούστου στο Βουκουρέστι.

Κατά τον πόλεμο αυτό, που ήταν χαρακτηριστικός για τη σύντομη διάρκεια και τη σκληρότητα των μαχών του, οι απώλειες από ελληνικής πλευράς ανήλθαν σε 5.851 νεκρούς (164 αξιωματικούς και 5.687 οπλίτες) και 23.847 τραυματίες (294 αξιωματικούς και 23.553 οπλίτες)⁴⁸.

⁴⁶ Νικολοδόμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 112-114.

⁴⁷ Νικολοδόμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 114-120.

⁴⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίσημη Βαθκανικών, σελ. 265.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1914-1918)
ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΝΤ - ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ
ΜΑΧΕΣ: ΣΚΡΑ, ΓΚΟΛΟΜΠΙΛΟ - ΠΡΕΣΛΑΠ, ΔΟΪΡΑΝΗΣ, ΕΡΙΓΩΝΑ, ΜΠΕΛΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος θεωρήθηκε από πολλούς ιστορικούς ως ο πιο παράλογος πόλεμος, γιατί οι διαφορές που χώριζαν τους αντιπάλους δεν ήταν επαρκείς για να δικαιολογήσουν μια πολεμική αναμέτρηση τέτοιου μεγέθους και μπορούσαν να αντιμετωπιστούν μέσω της διπλωματικής οδού και μόνο. Ο πόλεμος αυτός αντιπαρέταξε τη Γερμανία, την Αυστροουγγαρία και την Τουρκία (Κεντρικές Δυνάμεις) με τη Γαλλία, τη Μεγάλη Βρετανία, τη Ρωσία, τις Ηνωμένες Πολιτείες, την Κίνα και ένα πλήθος μικρότερων εθνών (Δυνάμεις της Αντάντ ή Δυνάμεις Συμμαχίας). Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος επέφερε την πτώση τεσσάρων μεγάλων αυτοκρατορικών δυναστειών (Γερμανίας, Αυστρο-Ουγγαρίας, Ρωσίας και Τουρκίας).

Ο Γαλλο-Γερμανικός πόλεμος του 1870-1871 αποτέλεσε ένα από τα βασικά αίτια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η ταπείνωση της Γαλλίας, η απόσπαση από αυτή και η ενσωμάτωση στο Β' Ράιχ της Αλσατίας και της Λοραίνης και η επιβολή καταβολής βαριάς αποζημίωσης, συντέλεσαν στη διαμόρφωση εχθρικού κλίματος μεταξύ των δύο χωρών.

Η επεκτατική πολιτική της Γερμανίας, ιδίως μετά το 1890, σε παγκόσμια κλίμακα, η ναυπήγηση από αυτή μεγάλου πολεμικού στόλου και η δημιουργία αποικιακής αυτοκρατορίας θεωρήθηκαν απειλή από τη Μεγάλη Βρετανία.

Η Ρωσία, ως αντίδραση στην ήττα της κατά το Ρώσο-Ιαπωνικό πόλεμο του 1905, ανέπιξε μια πανσλαβιστική πολιτική γούτρου στη Βαλκανική, πολιτική πλήρως αντίθετη προς τα συμφέροντα της Αυστροουγγαρίας, ενώ, παράλληλα, αύξησε την πίεση της επί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Τέλος, η εθνικιστική έξαρση που σημειώθηκε σε πολλές περιοχές της κεντρικής και νότιας Ευρώπης και η οποία απειδόυσε το status quo στην περιοχή αποτέλεσε ένα ακόμη ουδιαστικό αίτιο.

Η αφορμή για την έκρηξη του πολέμου δόθηκε από τη Σερβία. Οι Σέρβοι εθνικιστές, επιδιώκοντας την «απελευθέρωση» των Νότιων Σλάβων της Αυστροουγγαρίας, δολοφόνησαν τον αρχιδούκα Φραγκίσκο Φερδινάνδο πιστεύοντας ότι κάτι τέτοιο θα εξυπηρετούσε την υπόθεση των Σέρβων.

Οι Αυστριακοί, που είχαν από το 1913 τη διαβεβαίωση της Γερμανίας για την υποστήριξή τους σε περίπτωση πολέμου της χώρας τους με τη Σερβία, απούθυναν στη Σερβία τελεσίγραφο με απαράδεκτους όρους με στόχο την απόρριψή του από τη Σερβία, ώστε να διοθεί η αφορμή κήρυξης πολέμου. Η Σερβία προσπάθησε να αποφύγει

τον πόλεμο αποδεχόμενη τις περισσότερες αξιώσεις των Αυστριακών, όμως, αυτό δε στάθηκε ικανό να αποτρέψει τον πόλεμο⁴⁹.

Η ΚΗΡΥΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Η κήρυξη του πολέμου έγινε από την Αυστροουγγαρία στις 28 Ιουλίου/ 10 Ιουλίου του 1914 και το αυστροουγγρικό πυροβολικό άρχισε από την επόμενη μέρα τον βομβαρδισμό του Βελιγραδίου. Μετά από αυτό η Ρωσία διέταξε επιστράτευση. Τότε η Γερμανία απούθυνε δύο τελεσίγραφα, ένα προς τη Ρωσία αξιώνοντας τη διακοπή της επιστράτευσης και ένα προς τη Γαλλία αξιώνοντας την ουδετερότητα της σε περίπτωση πολέμου της Γερμανίας με τη Ρωσία.

Όπως ήταν φυσικό, η Ρωσία και η Γαλλία αγνόησαν τα τελεσίγραφα και έτσι η Γερμανία την 1/14 Αυγούστου διέταξε γενική επιστράτευση και κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Ρωσίας. Στις 3/16 Αυγούστου η Γερμανία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Γαλλίας και εισβάλλοντας την επόμενη μέρα στο ουδέτερο έδαφος του Βελγίου προκειμένου να κατευθυνθεί προς τη Γαλλία, έδωσε το έναυσμα στη Μεγάλη Βρετανία (η οποία είχε ροτή δέσμευση να υπερασπιστεί το Βέλγιο) να κηρύξει τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας στις 4/17 Αυγούστου του 1914.

Στις 5/18 Αυγούστου η Αυστροουγγαρία κήρυξε τον πόλεμο στη Ρωσία, η Σερβία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας στις 6/19 Αυγούστου, το Μαυροβούνιο κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Αυστροουγγαρίας στις 7/20 Αυγούστου και εναντίον της Γερμανίας στις 12/25 Αυγούστου. Η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία κήρυξαν τον πόλεμο εναντίον της Αυστροουγγαρίας στις 10/23 και στις 12/25 Αυγούστου αντίστοιχα, η Ιαπωνία εναντίον της Γερμανίας στις 23 Αυγούστου/5 Σεπτεμβρίου, η Αυστροουγγαρία εναντίον της Ιαπωνίας στις 25 Αυγούστου/7 Σεπτεμβρίου και εναντίον του Βελγίου στις 28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου⁵⁰.

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Η άρνηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να δεχτεί την ελληνικότητα των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου που είχαν καταληφθεί κατά τον πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο (5/18 - 6/19 Νοεμβρίου του 1912) και η μόνιμη απειλή μιας ενδεχόμενης βουλγαρικής επέκτασης στο βορρά, δημιούργησε μια κατάσταση μεγάλης ανασφάλειας στην Ελλάδα. Έτσι, για να αντιμετωπιστεί η νέα κατάσταση, διατάχθηκε η προώθηση των ελληνικών δυνάμεων στα ανατολικά, ενώ, ταυτόχρονα, παρατάθηκε χρονικά η επιστράτευση⁵¹.

Η στάση της Ελλάδας απέναντι στον πόλεμο ήταν ασαφής. Ενώ ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Α' και το Γενικό Επιτελείο είχαν ταχθεί υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδας, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ηγέτης του κόμματος των Φιλελευθέρων, υποστήριζε τη δράση των Συμμάχων της Αντάντ. Ως πρωθυπουργός από το 1910, ο Ε. Βενιζέλος, επιθυμούσε τη συμμετοχή της χώρας στην επιχείρηση των Δαρδανελίων εναντίον της Τουρκίας το 1915, όμως, τελικά επικράτησε η θέση του Γενικού Επιτελείου. Πα-

⁴⁹ Roydesmith J.C., Παγκόσμιοι Πόλεμοι, σελ.16.

⁵⁰ Roydesmith J.C., Παγκόσμιοι Πόλεμοι, σελ. 16.

⁵¹ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 163.

ρά την ουδετερότητα της Επλάδας, οι Σύμμαχοι κατέληψαν τη Λήμνο και τη Λέσβο. Ο Κωνσταντίνος απομάκρυνε τον Βενιζέλο από την εξουσία δύο φορές μέσα στο 1915, αλλά αυτός εξακολούθησε να έχει την πλειοψηφία στη Βουλή. Η επιβολή κατοχής από τους Βουλγάρους στη Μακεδονία το καλοκαίρι του 1916 προκάλεσε μια ακόμη πολιτική κρίση. Ο Βενιζέλος εγκατέλειψε την Αθήνα και το Σεπτέμβριο του 1916 πήγε στην Κρήτη, όπου σχημάτισε δική του κυβέρνηση και μετέφερε την έδρα της στις αρχές Οκτωβρίου στη Θεσσαλονίκη. Στις 27 Νοεμβρίου/ 10 Δεκεμβρίου η κυβέρνηση Βενιζέλου κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας και της Βουλγαρίας. Τελικά οι Σύμμαχοι εκθρόνισαν το βασιλιά Κωνσταντίνο στις 11/24 Ιουνίου του 1917. Ο Βενιζέλος, τότε, επέστρεψε στην Αθήνα και τέθηκε επικεφαλής μιας νέας κυβέρνησης, η οποία στις 27 Ιουνίου/ 10 Ιουλίου κήρυξε επίσημα τον πόλεμο εναντίον των Κεντρικών Δυνάμεων⁵². Η Επλάδα έλαβε μέρος υπέρ των Συμμάχων της Αντάντ στο Μακεδονικό Μέτωπο.

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΚΡΑ

Στις 22 Μαρτίου/4 Απριλίου του 1918, ο Διοικητής της 1ης Ομάδας Μεραρχιών διατάχθηκε να εκτελέσει ευρείας κλίμακας επιθετικό εγχείρημα με σκοπό να αγκιστρώσει τις εχθρικές δυνάμεις στο μέτωπό του. Ως αντικειμενικός σκοπός αυτής της ενέργειας ήταν η κατάληψη του υψώματος Σκρα που κατείχαν οι Βούλγαροι, το οποίο αποτελούσε εξέχουσα εχθρική θέση που δέσποζε στην περιοχή και ήταν ισχυρά οργανωμένο και εξοπλισμένο με πολυβόλα και όπλους.

Το σχέδιο δράσης προέβλεπε επίθεση σε δύο χρόνους. Αρχικά, θα καταλημβάνονταν το ύψωμα Σκρα και στη συνέχεια η γραμμή των υψωμάτων Τουμουλούς-Σερφ Βολάν. Την κύρια επίθεση κατά του υψώματος Σκρα ανέλαβε η Μεραρχία Αρχιπελάγους. Η επίθεση αυτή θα συνδυαζόταν με δευτερεύουσα ενέργεια της Μεραρχίας Κρήτης προς τα υψώματα 789 και 459. Η Μεραρχία Σερρών θα επιτίθονταν στα υψώματα ανατολικά του χωριού Λαγκαδιά για να καλύψει το δυτικό πλευρό της Μεραρχίας Αρχιπελάγους. Οι σερβικές και βρετανικές δυνάμεις θα εκδήλωναν ανάλογες ενέργειες εναντίον των εχθρικών δυνάμεων.

Η επίθεση ξεκίνησε τα ξημερώματα της 17/30 Μαΐου του 1918. Στο κέντρο η Μεραρχία Αρχιπελάγους επιτέθηκε προς το ύψωμα Σκρα και Τουμουλούς. Παρά τη σθεναρή αντίσταση του εχθρού και τη σφοδρότητα των πυρών του πυροβολικού που προκάλεσαν μεγάλες απώλειες, η Μεραρχία πέτυχε να καταλάβει διαδοχικά τα δύο υψώματα.

Ταυτόχρονα, οι υπόλοιπες επόποιες επόποιες επόποιες δυνάμεις κατάφεραν να καταλάβουν τα υψώματα που αποτελούσαν τους υπόλοιπους επόποιους αντικειμενικούς στόχους. Έτσι, τα επόποικα τμήματα πέτυχαν να κάμψουν την αντίσταση του αντιπάλου και να καταλάβουν τα τελευταία υψώματα που πρόβαλαν αντίσταση, Σερφ Βολάν και Τετ ντε Σιέν.

Αμέσως μετά την κατάληψη της τοποθεσίας του Σκρα οι Έποποιες άρχισαν να οργανώνουν εκ νέου τα οχυρωματικά έργα της περιοχής.

⁵² Roydesmith J.G., Παγκόσμιοι Πόλεμοι, σελ. 26.

Οι συνολικές απώλειες των ελληνικών Μεραρχιών (Αρχιπελάγους, Κρήτης και Σερρών) ανήλθαν σε 441 νεκρούς, 2.204 τραυματίες και 164 αγνοούμενους⁵³.

Η ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

Η γενική στρατιωτική κατάσταση προς το τέλος του Ιουλίου του 1918 υπήρξε ευνοϊκή για τους συμμάχους. Οι γερμανικές επιθέσεις του Ιουνίου-Ιουλίου στο Δυτικό Μέτωπο σημείωσαν μόνο τακτικές επιτυχίες. Στο Ιταλικό Μέτωπο η μεγάλη επίθεση των αυστριακών τον Ιούνιο απέτυχε με βαριές απώλειες. Το ηθικό των Κεντρικών Δυνάμεων, ιδιαίτερα της Αυστρίας και της Βουλγαρίας άρχισε να κλονίζεται. Οι Σύμμαχοι έβλεπαν πλέον καθαρά ότι η νίκη πλησίαζε και ότι για την επίσπευσή της έπρεπε να αναληφθούν οι κατάληπτες ενέργειες.

Ο Αρχιστράτηγος Φρανσαί Ντ' Εσπεραί, φτάνοντας στη Θεσσαλονίκη ενημερώθηκε για τις επιτυχίες τη 3ης ομάδας Μεραρχιών και θεώρησε ότι έπρεπε να εκμεταλλευτεί την επιτυχία αυτή και να υπερκεράσει από τα δυτικά τις βουλγαρικές δυνάμεις με ταυτόχρονη ενέργεια προς το Ελβασάν και Καλκαντελέν στα σερβοαλβανικά σύνορα. Εξάλλου, η επιθετική ενέργεια στο μακεδονικό μέτωπο ήταν αναγκαία ως αντιπερισπασμό της γενικής επίθεσης που είχαν εξαπολύσει οι Γερμανοί στο Δυτικό Μέτωπο.

Στις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου, έφτασαν στη Θεσσαλονίκη οι οδηγίες για τη στρατιωτική επίθεση στο Μακεδονικό Μέτωπο, σύμφωνα με τις οποίες η διάσπασή του έπρεπε να γίνει το ταχύτερο δυνατό, γιατί σε περίπτωση που οι Γερμανοί δεν πετύχαιναν πριν το φθινόπωρο αποφασιστική νίκη στο Δυτικό Μέτωπο θα μπορούσαν να μεταφέρουν μέρος της προσπάθειάς τους στο Μακεδονικό Μέτωπο.

Το σχέδιο επίθεσης προέβλεπε μία κύρια επίθεση στην περιοχή Ντομπροπόλιε - Βέτερνικ - Κόζιακα προς τη γενική κατεύθυνση Νεγκοτίν - Καφαδάρ και δύο δευτερεύουσες επιθέσεις, μία στον τομέα Αξιού-Δοϊράνης και μία στον τομέα του Στρυμόνα. Ο Ελληνικός Στρατός, του οποίου οι εθνικές βλέψεις στρέφονταν προς την ανατολική Μακεδονία, θα ενεργούσε στον τομέα του Στρυμόνα ενισχυμένος με διάφορα γαλλικά τμήματα και με αρχικό σκοπό την κατάληψη της περιοχής Ρούπεδη - Λιβούνοβο.

Από την 1η/14η Σεπτεμβρίου του 1918, τα ελληνικά σε συνδυασμό με τα σερβικά, τα γαλλικά και τα βρετανικά στρατεύματα κατάφεραν να διεισδύσουν στο βουλγαρικό μέτωπο και να προωθηθούν σε βάθος μέχρι και 4 χιλιομέτρων.

Τα ελληνικά συντάγματα κατέληπαν διαδοχικά τα εχθρικά χαρακώματα ανάμεσα στα ρέματα Σουσίτσα και Μπιχρούτ, έτρεψαν τους Βουλγαρούς σε φυγή και διευκολύναν την κατάληψη του Βέτερνικ από τη Μεραρχία «Σουμαδιά».

Στη συνέχεια καταλήφθηκαν τα υψώματα Γκολομπίθο, Σχήμει και Πρεσλάπ και μεγάλες ποσότητες πολεμικού υλικού και εφοδίων του εχθρού κυριεύτηκαν από συμμαχικές δυνάμεις⁵⁴.

Στις 12/25 Σεπτεμβρίου, το βουλγαρικό μέτωπο δυτικά του Αξιού είχε καταρρεύσει. Όταν στις 16/29 Σεπτεμβρίου οι συμμαχικές δυνάμεις κατέληπαν τα Σκόπια που ήταν

⁵³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ, σελ. 210-219.

⁵⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο Γεγονότων, σελ. 459.

το κλειδί όλου του συστήματος επικοινωνιών του βαθκανικού μετώπου, η βουλγαρική αντιπροσωπία υπέγραψε ανακωχή στη Θεσσαλονίκη, με την οποία αποδέχτηκε όλους τους συμμαχικούς όρους⁵⁵.

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΔΟΪΡΑΝΗΣ

Η επίθεση της Βρετανοελληνικής Στρατιάς στην περιοχή της Δοϊράνης προβληπόταν να αρχίσει στις 5/18 Σεπτεμβρίου 1918. Οι Βρετανοί αεροπόροι γνώριζαν καλά ολόκληρο το μέτωπο και είχαν διαπιστώσει την ισχυρή αμυντική οργάνωση της εχθρικής τοποθεσίας, μεταξύ του Αξιού ποταμού και της λίμνης Δοϊράνης⁵⁶.

Η Βρετανοελληνική Στρατιά είχε ως πρώτο στόχο την επίθεση εκατέρωθεν της λίμνης Δοϊράνης και την απομάκρυνση του συνδέσμου των δύο βρετανικών Σωμάτων Στρατού αμέσως βόρεια της λίμνης. Στη συνέχεια το XII Σώμα Στρατού θα συνέχιζε προς τη Στρώμνιτσα, ενώ το XVI θα εκκαθάριζε το όρος Κερκίνη (Μπέλης) μέχρι την κοιλάδα του Στρυμόνα ποταμού.

Το XII Βρετανικό Σώμα Στρατού άρχισε την επίθεσή του εναντίον της ισχυρής τοποθεσίας του υψώματος Πυραμίδα (Γκραν Κορονέ) στις 05:08 της 5/18 Σεπτεμβρίου, με την 22η Βρετανική Μεραρχία αριστερά και την Ελληνική Μεραρχία Σερρών δεξιά. Ο αγώνας υπήρξε σκληρός με εναπλασόμενες φάσεις και με βαρύτατες και από τις δύο πλευρές απώλειες.

Η Ελληνική Μεραρχία Σερρών επιτέθηκε με το 1ο και 2ο Σύνταγμα Σερρών δεξιά και αριστερά αντίστοιχα. Η Μεραρχία δεν είχε πολεμήσει ξανά με άπληες συμμαχικές δυνάμεις και δεν είχε αντίθηψε των μεθόδων του στρατού με τον οποίο συνέπραττε. Η περιοχή ήταν επίσης άγνωστη και δεν της δόθηκε ο χρόνος για αναγνώριση και επισήμανση των εχθρικών μέσων πυρός. Μέσα σε ελάχιστο χρόνο και μετά από σκληρό αγώνα η Ελληνική Μεραρχία κατέληπε τους πρώτους αντικειμενικούς στόχους και συνέληπε περίπου 700 αιχμαλώτους. Τα αριστερά της, όμως, βρετανικά τμήματα συνάντησαν σθεναρή αντίσταση και υποχρεώθηκαν να υποχωρήσουν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα ελληνικά στρατεύματα που είχαν προωθηθεί να δεχθούν πλευρικά πυρά και να υποστούν σοβαρές απώλειες.

Από το πρωί της επόμενης μέρας, της 6/19 Σεπτεμβρίου

⁵⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ, σελ.229-254.

⁵⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ, σελ.255.

του 1918, το XII Βρετανικό Σώμα Στρατού συνέχισε την επίθεσή του στο δυτικό τμήμα της Λίμνης Δοϊράνης, ωστόσο, απλεπάληπη ατυχή περιστατικά επέφεραν την πλήρη αποτυχία αυτής της ενέργειας. Ταυτόχρονα, η Μεραρχία των Σερρών επανέλαβε την επίθεση εναντίον των νοτιοανατολικών αντερεισμάτων του υψηλού Πυραμίδα και παρά τη σθεναρή αντίσταση κατάφερε να καταλάβει το ύψωμα 340. Όμως, μετά την αποτυχία των Βρετανών οι Βούλγαροι συγκέντρωσαν όλες τις τις δυνάμεις εναντίον των Ελλήνων και κατάφεραν να ανακαταλάβουν το ύψωμα.

Η διήμερη βρετανοελληνική επίθεση στην περιοχή της Δοϊράνης απέτυχε, συντέλεσε, όμως, στην καθήλωση Ισχυρών εχθρικών δυνάμεων πεζικού και πυροβολικού.

Το Ελληνικό Γενικό Επιτελείο πίστευε ότι η αποτυχία στη Δοϊράνη οφειλόταν στη βρετανική ηγεσία και κυρίως στην έλλειψη επαρκούς και αποτελεσματικής υποστηρίξεως των ελληνικών τμημάτων από το βρετανικό πυροβολικό.

Οι απώλειες των Βρετανών ανήλθαν σε 165 αξιωματικούς και 3.155 οπλίτες νεκρούς και τραυματίες, ενώ οι απώλειες της Μεραρχίας Σερρών ανήλθαν συνολικά σε 173 Αξιωματικούς και 2.514 οπλίτες. Εξαιτίας των σοβαρότατων απωλειών, η Μεραρχία Σερρών αποφασίστηκε να μεταφερθεί στα μετόπισθεν για αναδιοργάνωση⁵⁷.

Η ΔΙΑΒΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΕΡΙΓΩΝΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΥ

Τη νύχτα της 8/21 προς 9/22 Σεπτεμβρίου ο Αρχιστράτηγος Φρανσάι Ντ' Εσπεραί πήροφέρησε τους διοικητές ότι ο εχθρός υποχωρούσε σε όλο το Μακεδονικό Μέτωπο από το Μοναστήρι μέχρι τη Δοϊράνη και τους διέταξε να συνεχίσουν την καταδίωξή τους.

Κατόπιν αυτού ο διοικητής της 1ης Ομάδας Μεραρχιών διέταξε το 3ο Ελληνικό Σύνταγμα Ιππικού να προχωράσει αμέσως στο χωριό Νταβίντοβο και να εγκαταστήσει προγεφύρωμα στον Αξιό, που θα επέτρεπε την προέλαση της Στρατιάς προς το χωριό Χούδοβο. Ο διοικητής της Γαλλικής Στρατιάς Ανατολής διέταξε την προέλαση της 35ης Ιταλικής Μεραρχίας προς το Μπροντ, της 11ης Αποικιακής Μεραρχίας προς το Περλεπέ και της 2ης Ομάδας Μεραρχιών κατά μήκος του Εριγώνα.

Η Μεραρχία Σερρών διατάχθηκε να καταλάβει το ύψωμα Πυραμίδα. Η Μεραρχία Αρχιπελάγους προέλασε και το βράδυ έφτασε με εμπροσθοφυλακές της στο χωριό Νεγκόρτοσ, στη δυτική όχθη του Αξιού ποταμού.

Στο μεταξύ οι βουλγαρικές δυνάμεις, παρά την αποστολή νέων ενισχύσεων, δεν μπόρεσαν πήδεν να αντιμετωπίσουν τη συμμαχική πίεση δυτικά του Αξιού ποταμού, όπου οι συμμαχικές δυνάμεις απειλούσαν με αποκοπή την οδό που συνέδεε τον Περλεπέ με το Γκράντσκο. Οι Βούλγαροι, για να αποφύγουν την αιχμαλωσία, άρχισαν να υποχωρούν από την περιοχή Μοναστηρίου⁵⁸.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΜΠΕΛΕΣ (ΚΕΡΚΙΝΗ)

Ο Αρχιστράτηγος Φρανσάι Ντ' Εσπεραί πίστευε ότι η κατάληψη των εδαφών μέχρι το Τριεθνές στο όρος Κερκίνη (Μπέλες), επέτρεπε την ανάληψη της επιχείρησης για

⁵⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ, σελ. 255-261.

⁵⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ, σελ. 266-272.

τη διάνοιξη της στενωπού του Ρούπελ. Η επιχείρηση θα περιελάμβανε δύο χωριστές ενέργειες. Μια από τις βρετανικές δυνάμεις για την κατάληψη της ανατολικής Κερκίνης και μια από τις γαλλοελληνικές δυνάμεις για τη διάσπαση του μετώπου μεταξύ Σιδηροκάστρου και Σερρών και την κατάληψη του όρους Άγκιστρο.

Στις 14/27 Σεπτεμβρίου του 1918, η 11η Ελληνική Μεραρχία και η 11η Αποικιακή Μεραρχία της Γαλλικής Στρατιάς Ανατολής κατευθύνθηκαν προς την κοιλάδα του Τρέσκα ποταμού χωρίς να συναντήσουν σοβαρή αντίσταση. Η 3η Ομάδα Μεραρχιών, μεταξύ Πρέσπας και Αχρίδας, κατέλαβε την πρώτη εχθρική γραμμή και συνέχισε την καταδίωξη προς βορρά.

Η Βρετανοελληνική Στρατιά συνέχισε την προέλασή της πέρα από τη Στρώμνιτσα. Η Μεραρχία Κρήτης του XII Βρετανικού Σώματος Στρατού συνέχισε την επίθεση στο όρος Κερκίνη και με το 9ο Σύνταγμα Κροτών κατέλαβε το ύψωμα 1327, το οποίο είχαν εγκαταλείψει στο μεταξύ οι Βούλγαροι⁵⁹.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ελληνική συμβολή στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (αν και υπήρξε καθυστερημένη σε σχέση με τις άλλες χώρες) άρχισε με τη συγκρότηση στη Θεσσαλονίκη του Σώματος Στρατού Εθνικής Άμυνας από τις Μεραρχίες Σερρών, Κρήτης και Αρχιπελάγους στα μέσα του 1917. Με την είσοδο και τη συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο ανατράπηκε η αναλογία των δυνάμεων στο Μακεδονικό Μέτωπο υπέρ των Συμμάχων και ο Αρχιστράτηγος της Συμμαχικής Στρατιάς Ανατολής μπόρεσε να διασπάσει το μέτωπο αυτό, αφού η Ελλάδα διέθεσε εκεί το 34% του συνόλου των δυνάμεων στο Μακεδονικό Μέτωπο.

Η μεγάλη νίκη των Συμμάχων στο Μακεδονικό Μέτωπο αποτέλεσε την αρχή του τέλους του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Μέσα σε έξι εβδομάδες από τη νίκη αυτή υποχρεώθηκαν να συνθηκολογήσουν διαδοχικά η Βουλγαρία, η Τουρκία, η Αυστροουγγαρία και τέλος η Γερμανία.

Είναι επομένως βέβαιο, ότι η συμμαχική νίκη στο Μακεδονικό Μέτωπο επιτάχυνε τη λήξη του πολέμου. Χωρίς αυτή, οι επιχειρήσεις θα συνεχίζονταν και κατά τον επόμενο χρόνο, ενώ οι απώλειες θα ήταν μεγαλύτερες. Στο αποτέλεσμα αυτό αναμφίβολα συνέβαλε και η Ελλάδα, και γι' αυτό μετά τον πόλεμο με τις συνθήκες του Νεϊγύ (27 Νοεμβρίου/ 10 Δεκεμβρίου 1919) και των Σεβρών (10/23 Αυγούστου 1920) επιδικάστηκαν στην Ελλάδα οι ίδιοι η Θράκη μέχρι των θυρών της Κωνσταντινούπολης και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, ενώ, παράλληλα, της παραχωρήθηκαν κυριαρχικά δικαιώματα στην περιοχή της Σμύρνης, στα παράλια της Μικράς Ασίας. Δυστυχώς, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή η Συνθήκη της Λωζάνης (24 Ιουλίου 1923) χάραξε τα σύνορα της Ελλάδας στη σημερινή τους θέση.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος υπήρξε ο φονικότερος πόλεμος από κάθε προηγούμενο. Το σύνολο των νεκρών υπολογίζεται περίπου στα 8,5 εκατομμύρια. Από την πλευρά της Ελλάδας οι απώλειες ανήλθαν περίπου σε 496 Αξιωματικούς και 23.384 Οπλίτες, νεκρούς και αγνοούμενους⁶⁰.

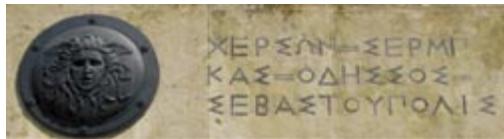
⁵⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ, σελ. 277-279.

⁶⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ, σελ. 303-306.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4°

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ ΡΩΣΙΑ (1919) ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΑΝΤ - ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΟΙ ΜΑΧΗ: ΧΕΡΣΩΝΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, στις 17 Οκτωβρίου 1917 ξέσπασε στη Ρωσία η επανάσταση των Μπολσεβίκων εναντίον του τσαρικού καθεστώτος. Η επανάσταση αποδέσμευσε τη Γερμανία

από το ανατολικό μέτωπο. Σημαντικές γερμανικές δυνάμεις άρχισαν να μεταφέρονται στο Δυτικό Μέτωπο και επιπλέον με τους όρους που έθεσε η Γερμανία στη Ρωσία η πρώτη κατάφερε να εκμεταλληφεύεται τους πλούσιους πόρους από τις περιοχές που εξασφάλιζε πλέον τον έπιεγχό τους. Η εξέλιξη αυτή ανησύχησε τους συμμάχους οι οποίοι ήθελαν την άμεση πτώση του Μπολσεβικισμού ώστε να πετύχουν την ανασύσταση του Ανατολικού Μετώπου και τη ματαίωση της εκμετάλλησης των πόρων της Ρωσίας από τη Γερμανία. Με το σκοπό αυτό στράφηκαν στη Στρατιά του Ντένικιν που διεξήγαγε επιχειρήσεις στη Νότια Ρωσία στην περιοχή του κάτω Ντον και στις δυνάμεις του Κόλτζακ που είχε υπό τον έπιεγχό του τη Σιβηρία με τη συμμετοχή μιας Τσεχοσλοβακικής Στρατιάς.

Στις 11 Νοεμβρίου του 1918, όμως, η Γερμανία κατέθεσε το όπλα. Ο κύριος λόγος της επεμβάσεως των συμμάχων στη Ρωσία πήλευε εξέλιξη με αποτέλεσμα τα στρατεύματα των συμμάχων να μην είναι πήλευν πρόθυμα για την επέμβαση. Οι Σύμμαχοι, όμως, με κύριο εκπρόσωπο τους τη Γαλλία, εξακολουθούσαν να επιθυμούν την πτώση των Μπολσεβίκων. Ο κίνδυνος εξάπλωσης του Κομμουνισμού αυξανόταν και οι τρομοκρατικές ενέργειες των Μπολσεβίκων γίνονταν όλο και πιο συχνές. Επιπλέον, τα οικονομικά συμφέροντα των συμμάχων και ιδιαίτερα των Γάλλων πλήττονταν μιας και οι Μπολσεβίκοι αρνούνταν να αναγνωρίσουν τα χρέα των Τσάρων προς τους συμμάχους⁶¹. Με σκοπό, ποιπόν, την κατάπνιξη του Κομμουνισμού προς επιβολή μιας δημοκρατικής τάξης οι Γάλλοι έστειλαν 2 Μεραρχίες, υπό τον Στρατηγό Ντ' Ανσέλμ για την υποστήριξη των επιχειρήσεων. Ο Στρατηγός τάχθηκε επικεφαλής των στρατευμάτων στη Ρωσία, τα οποία αποτελούνταν από τις 2 Γαλλικές Μεραρχίες, μία Πολωνική Μεραρχία, τα τμήματα του Στρατού του Ντένικιν και το Α' Ελληνικό Σώμα Στρατού το οποίο αποφάσισε να στείλει η Ελληνική Κυβέρνηση για να συμμετάσχει στην εκστρατεία. Λόγω της αποδυνάμωσης των ξένων στρατευμάτων από την αποστράτευση που συνέβη μετά τη λήξη του πολέμου και το χαμηλό ηθικό των στρατιωτών που τα αποτελούσαν η κύρια δύναμη που διέθετε ο Στρατηγός Ντ' Ανσέλμ ήταν το Α' Ελληνικό Σώμα Στρατού που διατηρούσε την εμπόλεμη οργάνωση και δύναμή του.

Η συμμετοχή του Ελληνικού Στρατού ήταν αναγκαία για τις συμμαχικές δυνάμεις. Ο λόγος που η Ελλάδα υποστήριξε τις επιχειρήσεις αυτές ήταν ότι μετά την ανακαχή και ενόψει της διάσκεψης της ειρήνης, όλα τα κράτη επεδίωκαν με τις αντιπροσωπείες τους

⁶¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μεσομβρινή Ρωσίαν, σελ. 9-10.

να εξασφαλίσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερα κέρδη. Η Ελληνική Κυβέρνηση αποβλέποντας στην εκπλήρωση των εθνικών διεκδικήσεων, ίδιαίτερα στη Μικρά Ασία, και προσβλέποντας στην υποστήριξη των Συμμάχων έκρινε ότι έπρεπε να δεχθεί τη συμμετοχή του Ελληνικού Στρατού. Όντως οι Γάλλοι αμέσως δήλωσαν, μέσω του Υπουργού Εξωτερικών τους, ότι η Γαλλία θα υποστηρίξει όλες τις εδαφικές απαιτήσεις της Ελλάδας. Όταν μετά το πέρας του πολέμου, πλοιόν, συζητούνταν οι ελληνικές διεκδικήσεις στη Μικρά Ασία, η συμμετοχή της Ελλάδας στην εκστρατεία στη Μεσομβρινή Ρωσία, συνέβαλλε σε μεγάλο βαθμό στην υποστήριξη των ελληνικών απόψεων από τη Γαλλία⁶².

ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Ο Στρατός των Μπολσεβίκων δεν ήταν ενιαίος. Σε κάθε περιοχή είχαν συγκροτηθεί αποσπάσματα τα οποία ήταν οπλισμένα με οπλισμό διαφόρων τύπων. Οι δυνάμεις των Μπολσεβίκων στην Ουκρανία, οι οποίες αγωνίστηκαν εναντίον των Συμμαχικών Δυνάμεων, σχηματίστηκαν και οργανώθηκαν μέσα στην ίδια την Ουκρανία. Απαρτίστηκαν από τα ήδη υφιστάμενα αποσπάσματα των Μπολσεβίκων, από τα στρατεύματα της «Λαϊκής Ουκρανικής Δημοκρατίας» και του Πετρούπολης που προσχώρησαν στην Μπολσεβικική παράταξη και από τη στρατολόγηση που έλαβε χώρα στην περιοχή.

Ο Μπολσεβικός Στρατός αποτελούνταν από τη Στρατιά Περιφέρειας Κιέβου (45.000 άντρες), τη Στρατιά Περιφέρειας Κίντσας (70.000 άντρες) και τη Στρατιά Περιφέρειας Χαρκόβου (130.000 άντρες). Η δύναμη των τριών αυτών Στρατιών ανερχόταν συνολικά σε 217.000 άνδρες πεζικού, 2.500 ιππείς, 130 πεδινά πυροβόλα, 4 βαρέα, 5 αεροπλάνα, τεθωρακισμένα αυτοκίνητα και αμαξοστοιχίες.

Οι συμμαχικές Δυνάμεις που έλαβαν μέρος περιλάμβαναν 100.000 Γάλλους, 3.000 Πολωνούς, 3.000 Ρώσους εθελοντές και το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα που ανερχόταν σε 40.000 άντρες.

Οι ελληνικές δυνάμεις που έλαβαν μέρος στις επιχειρήσεις στην Ουκρανία και στην Κριμαία αποτελούνταν από το Α' Σώμα Στρατού υπό τις διαταγές του Υποστράτηγου Κωνσταντίνου Νίδερ, το οποίο απαρτίζόταν από τη ΙΙ και την XIII Μεραρχία, 1 Τάγμα Μετόπισθεν, Βοηθητικά Σώματα και Σχηματισμούς και το προσωπικό της υπ' αριθ. 534 Μοίρας Αεροπλάνων⁶³.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΧΕΡΣΩΝΑΣ

Στην περιοχή διεξαγωγής των επιχειρήσεων ο χειμώνας ήταν δριμύς και το ψύχος κυμαίνοταν κάτω από το 0, από -10 έως -20 βαθμούς Κελσίου. Ο άνεμος, το χιόνι και η ομιχλή εναλλάσσονταν συνεχώς, ενώ κατά την άνοιξη το κλίμα ήταν ξηρό πλόγω των ανατολικών ανέμων που επικρατούσαν. Λόγω αυτών των ακραίων καιρικών συνθηκών αποφασίστηκε στην αποστολή να συμμετέχουν μόνο μικρές κλάσεις (1910-1918) που θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν στο κλίμα της περιοχής. Η μεταφορά των μονάδων πραγματοποιήθηκε από τα πλιμάνια των Ελευθερών και του Σταυρού και στις 9/22 Μαρτίου είχε ολοκληρωθεί η μεταφορά της ΙΙ και της XIII Μεραρχίας στη Μεσομβρινή Ρωσία⁶⁴.

Στις 11/24 Ιανουαρίου 1919 η 156η γαλλική Μεραρχία, κατόπιν αιτήσεως των Ελλήνων

⁶² Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 191-193.

⁶³ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 197.

⁶⁴ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ.199-201.

και Εβραίων κατοίκων της Χερσώνας, απέστειλε διαταγή με την οποία συγκροτούσε Μικτό Απόσπασμα για να μεταβεί στη Χερσώνα για να εξασφαλίσει την τάξη. Στο Απόσπασμα συμμετείχε και το 1/34 Τάγμα (23 Αξιωματικοί και 8.853 Οπλίτες) των ελληνικών δυνάμεων. Τη διοίκηση του Αποσπάσματος ανέλαβε ο Γάλλος Ταγματάρχης Λανσόν.

Το απόσπασμα Λανσόν έφτασε τελικά στη Χερσώνα και κατέλαβε θέσεις μέσα στην πόλη. Η τάξη στη Χερσώνα αποκαταστάθηκε προσωρινά. Εν τω μεταξύ, ο εχθρός άρχισε να προπαρασκευάζει την επίθεσή του και την αποστολή ανέλαβε η Μεραρχία Δνειστέρου υπό τις διαταγές του Αταμάνου Γρηγορίεφ. Αρχικά, οι Μπολσεβίκοι επιχείρησαν προκαταρκτικές επιθετικές ενέργειες εναντίον των συμμαχικών στρατευμάτων της πόλης και στις 22 Φεβρουαρίου/7 Μαρτίου εκδηλώθηκε η κύρια επίθεση⁶⁵. Ακολούθησαν αιματηρότατες διαδοχικές συγκρούσεις στα περίχωρα και στους δρόμους της πόλης για τις επόμενες ημέρες. Οι ελληνικές δυνάμεις διακρίθηκαν για τη σθεναρή τους αντίσταση εναντίον των Ερυθρών της Μεραρχίας Δνειστέρου⁶⁶. Τα συμμαχικά στρατεύματα τελικά πτήθηκαν και αποχώρησαν από την πόλη με τις πρωινές ώρες της 25 Φεβρουαρίου/1 Μαρτίου.

Οι συνοπικές απώλειες της μάχης για τα ελληνικά στρατεύματα ανήλθαν σε 117 νεκρούς (2 αξιωματικοί και 115 οπλίτες) και 140 τραυματίες (10 αξιωματικοί και 130 οπλίτες)⁶⁷.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Λόγω της κρισιμότητας της καταστάσεως, της μειωμένης δύναμης και της μαχητικότητας των Γαλλικών Στρατευμάτων η Γαλλική πγεσία σε όλη τη διάρκεια των μαχών στη Μεσομβρινή Ρωσία έριχνε στη μάχη τα Ελληνικά τμήματα, χωρίς σχέδιο, απλά βάσει των αναγκών της στιγμής. Οι συνθήκες, πλοιόν, ήταν άκρως μειονεκτικές για τους Έλληνες. Παρόλα αυτά και παρόλη την αριθμητική και υπηκοή υπεροχή των Ρωσικών Στρατευμάτων, τα ελληνικά τμήματα σε αντίθεση με τα άλλα συμμαχικά στρατεύματα υπήρξαν συμπαγή και πιστά στις σημαίες και τους νυκτορές τους και κράτησαν υψηλή την τιμή του Ελληνικού Έθνους⁶⁸. Οι Έλληνες απέδειξαν πολλές φορές τον ηρωισμό και το πνεύμα αυτοθυσίας που τους διακατέχει. Στο Βασιλίνοβο και την Μπερζεβόσκα πολέμησαν ηρωικά και απέκρουσαν μεγάλες δυνάμεις Ερυθρών όπου και υποχώρησαν μόνο μετά από σχετική διαταγή. Στη Σεβαστούπολη οι Έλληνες αναδείχθηκαν οι καλύτεροι πολεμιστές της 1ης Συμμαχικής Ομάδας Μεραρχιών. Στην Οδοσσό τα ελληνικά στρατεύματα έδωσαν ηρωικές μάχες για να κρατήσουν την αμυντική γραμμή και να δώσουν τον απαραίτητο χρόνο για την εκκένωση της πόλης και την ασφαλή μεταφορά του ελληνικού πληθυσμού απλά και τη σύμπτυξη των συμμαχικών δυνάμεων. Οι ελληνικές μονάδες συνέχισαν τον αγώνα τους μέχρι το Μάιο του 1919 όπου και αποφασίστηκε η αντικατάστασή τους από ρουμανικά στρατεύματα. Το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα μεταφέρθηκε αρχικά στο Γαλάζιο Ρουμανίας και στη συνέχεια στη Μ.Ασία για να συνεχίσει τον ηρωικό αγώνα του εκεί⁶⁹.

Οι συνοπικές απώλειες των Ελλήνων κατά την εκστρατεία στη Μεσομβρινή Ρωσία ανήλθαν σε 398 νεκρούς (18 Αξιωματικούς και 380 Οπλίτες) και 657 τραυματίες (30 Αξιωματικούς και 627 Οπλίτες).

⁶⁵ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 203-204.

⁶⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο Γεγονότων, σελ. 10.

⁶⁷ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 205-206

⁶⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μεσομβρινή Ρωσίαν, σελ. 72.

⁶⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο Γεγονότων, σελ. 121-123.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ (1919-1922)

ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΕΛΛΑΔΑ - ΤΟΥΡΚΙΑ

ΜΑΧΕΣ: ΑΪΔΙΝΙΟΥ, ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ, ΠΡΟΥΣΑΣ, ΑΦΙΟΝ ΚΑΡΑΧΙΣΑΡ, ΤΟΥΜΛΟΥ ΜΠΟΥΝΑΡ, ΚΙΟΥΤΑΧΕΙΑΣ, ΔΟΡΥΛΑΙΟΥ, ΚΑΛΕΓΚΡΟΤΟ, ΣΑΓΓΑΡΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, οι Μακεδονικοί αγώνες μεταξύ του 1904 και 1908 και οι Βαλκανικοί πόλεμοι του 1912 και 1913 αποτέλεσαν προσπάθειες του ελληνικού Έθνους να περιλάβει στους κόλπους του τους υπόδουλους ελληνικούς πληθυσμούς που για αιώνες έζησαν κάτω από τον τουρκικό ζυγό. Οι νικηφόροι Βαλκανικοί πόλεμοι, αν και επεισθέρωσαν δύο περίπου εκατομμύρια ομόφυλους και ομόθροσκους, δεν οιλοκλήρωσαν το απεισθερωτικό έργο, αφού δυόμισι περίπου εκατομμύρια Έλληνες εξακολουθούσαν να καταδυνατεύονται από τους Τούρκους. Το ξέσπασμα του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, φέροντας αντιμέτωπους τους Έλληνες με τους Τούρκους, δημιούργησε την ευκαιρία μιας νέας προσπάθειας για την απεισθέρωση των υπόδουλων στη Μικρά Ασία.

Στις 17/30 Οκτωβρίου του 1918, με τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, υπογράφηκε στο Μούδρο ανακωχή μεταξύ των χωρών της Αντάντ και της Τουρκίας. Μετά την ήττα αυτή της Τουρκίας τα συμμαχικά στρατεύματα απέκτησαν το δικαίωμα να καταλήψουν οποιαδήποτε στρατηγική θέση μέσα στα τουρκικά εδάφη και επιπλέον όλος ο πολεμικός εξοπλισμός των Τούρκων θα παραδινόταν στους Συμμάχους.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία βρισκόταν πλέον σε οικτρή κατάσταση και στα πρόθυρα ολοσχερούς κατάρρευσης. Η Κωνσταντινούπολη και η Νικομήδεια καταλήφθηκε από τις συμμαχικές δυνάμεις και η υπόλοιπη εδαφική ζώνη χωρίστηκε σε ζώνες επιρροής των Συμμάχων. Ο Τουρκικός Στρατός βρισκόταν σε αποσύνθεση, εξαντλημένος και χωρίς ηθικό. Λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων των Συμμάχων στην Τουρκία, όμως, οι όροι της ανακωχής δεν εφαρμόστηκαν και έτσι, παρόπλη τη δυσμενή κατάσταση, οι Τούρκοι κατάφεραν να διατηρήσουν τον οπλισμό τους και τα πυροβόλα τους και να συντηρήσουν τμήματα του στρατού τους.

Στις αρχές του 1918 εκδηλώθηκε πλήρως η βαθιά διαίρεση ανάμεσα στους Συμμάχους. Οι συμμαχικές δυνάμεις άρχισαν να αποστρατεύονται και να αποσύρονται από τα τουρκικά εδάφη. Τη χρονική στιγμή αυτή, στο προσκήνιο ήρθε ο Τούρκος Στρατηγός Κεμάλ Μουσταφάς Πασάς (Ατατούρκ). Ο Κεμάλ τότε κατάφερε να οργανώσει και να εξοπλίσει ομάδες εθνικιστικής αντίστασης στο εσωτερικό της Ανατολής⁷⁰.

⁷⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 3-9.

Οι Τούρκοι άρχισαν να οργανώνουν επαναστατική δράση και οι Σύμμαχοι, εκμεταλλευόμενοι τις διαμαρτυρίες των Ελλήνων για τον κίνδυνο σφαγών των Ελλήνων από τους Τούρκους, έδωσαν εντολή στην Ελλάδα για προσωρινή κατάληψη της Σμύρνης, χωρίς, όμως, αυτό να προδικάζει τη μελλοντική τύχη της περιοχής.

Έτσι η Ελλάδα, εκτελώντας την απόφαση της Διάσκεψης της Ειρήνης των νικητριών Συμμαχικών Δυνάμεων του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου που έγινε στο Παρίσι, ανέλαβε τη Μικρασιατική Εκστρατεία, στην οποία επιδόθηκε ο Ελληνικός Στρατός από τις 2/15 Μαΐου του 1919 μέχρι τις 6/19 Σεπτεμβρίου του 1922, αποσκοπώντας στην απελευθέρωση των ελληνικών πληθυσμών που κατοικούσαν στη Μικρά Ασία.

Στις 2/15 Μαΐου του 1919, λοιπόν, ο Ελληνικός Στρατός, υπό την προστασία του Αγγλικού Στόλου, αποβιβάστηκε στη Σμύρνη.

ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Η Ελλάδα, όταν δόθηκε η εντολή κατάληψης της Σμύρνης, διατηρούσε, μειωμένες βέβαια, τις δυνάμεις (12 Μεραρχίες) που είχαν επιστρατευτεί κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Αρχικά, αποστάθηκε στη Μικρά Ασία μία μόνο Μεραρχία και αργότερα περισσότερες, ανεπαρκώς, όμως, εξοπλισμένες. Την κατάσταση δυσχέραινε η απαγόρευση από τους Συμμάχους της υπέρβασης από τον ελληνικό στρατό της προκαθορισμένης γραμμής, πέρα από την οποία οι Τούρκοι είχαν τη δυνατότητα να συγκεντρώνουν δυνάμεις και να επιτίθενται στα ελληνικά στρατεύματα χωρίς να φοβούνται την καταδίωξη.

Έτσι, περνούσε ο χρόνος χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα εναντίον των τουρκικών δυνάμεων και η Ελλάδα υπόκειτο σε οικονομική (και ιθική) εξάντληση πλόγω της παράτασης του αγώνα, απλά και του εθνικού δικασμού. Όταν άρθηκαν οι περιορισμοί από τους Συμμάχους και αποφασίστηκε να ενιαχυθεί ο ελληνικός στρατός στη Μικρά Ασία, αυτός βρέθηκε πλέον αντιμέτωπος με τακτικό τουρκικό στρατό σχεδόν ισάριθμο και αποφασισμένο να εκδιώξει τα ελληνικά στρατεύματα.

Η επίσημη Οθωμανική Αυτοκρατορία αναγκάστηκε να δεχτεί το τετελεσμένο γεγονός της απόβασης του Ελληνικού Στρατού στη Σμύρνη, όμως, το ανεπίσημο κράτος με τον Κεμάλ ανέλαβε την αντίσταση εναντίον των Ελλήνων. Αρχικά, οι Τούρκοι αντιμετώπισαν δυσκολίες στη συγκέντρωση στρατού για την αντιμετώπιση των Ελλήνων, όμως, οι προσπάθειες του Κεμάλ κατάφεραν να συγκεντρώσουν το Μάρτιο του 1922, 120.500 περίπου πεζούς, 208 πυροβόλα και 1.350 πολυβόλα, τη στιγμή που οι Έλληνες μετρούσαν 225.000 πεζούς, 450 πυροβόλα, 1.120 πολυβόλα, 63.721 κτήνη και 1.776 αυτοκίνητα⁷¹.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΑΪΔΙΝΙΟΥ

Μετά την απόβαση της Ι Μεραρχίας άρχισε η κατάληψη της Σμύρνης και των προαστίων της. Αφού ολοκληρώθηκε το έργο αυτό και επιβλήθηκε η τάξη σε ολόκληρη την περιφέρεια της Σμύρνης, η Ι Μεραρχία άρχισε να επεκτείνει την κατοχή της⁷². Από τις 2/15 έως τις 14/27 Μαΐου του 1919 πολλά χωριά ήρθαν υπό

⁷¹ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 231-233.

⁷² Χονδρός Γ., Μικρασιατική Εκστρατεία, σελ. 544.

την κατοχή των ελληνικών στρατευμάτων και στις 14/27 Μαΐου τα ελληνικά στρατεύματα κατέληπταν χωρίς καμία αντίσταση το Αϊδίνιο, αναγκάζοντας την τουρκική δύναμη της περιοχής (περίπου 300 Οπλίτες και 4000 άτακτοι) να αποσυρθεί προς τα νότια και τα νοτιανατολικά. Ακολούθως, τα ελληνικά στρατεύματα κατέληπταν το Ναζλί και μέχρι τις 30 Μαΐου/12 Ιουνίου συνέχισαν την επέκτασή τους καταληφθάνοντας την ημέρα αυτή την Πέργαμο. Η κατάληψη των περιοχών αυτών έγινε χωρίς σοβαρά επεισόδια με μοναδικές εξαιρέσεις την κατάληψη των Κυδωνίων στις 16/29 και του Οδεμποσίου στις 19 Μαΐου/1 Ιουνίου όπου οι Τούρκοι προέβαθαν αντίστασην.

Την περίοδο εκείνη έγινε γνωστό, όμως, ότι οι Τούρκοι είχαν αρχίσει να οργανώνουν στην περιοχή ισχυρές ομάδες ατάκτων με επικεφαλής τον Διοικητή της περιοχής Σομά, Λοχαγό Ομάρ Κεμάλη. Η πρώτη επίθεση που εκδηλώθηκε από τις ομάδες αυτές ήταν εναντίον της Περγάμου στις 2/15 Ιουνίου και εξανάγκασε τους Έλληνες να υποχωρήσουν μέχρι τις 7/20 Ιουνίου, οπότε και οι Έλληνες κατάφεραν να ανακαταλάβουν την πόλη. Στη συνέχεια οι Έλληνες αποσύρθηκαν από το Ναζλί λόγω του ότι αυτό δεν βρισκόταν στην προβλεπόμενη ζώνη κατοχής. Οι Τούρκοι εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός και διέπραξαν τρομερές θηριωδίες στο Ναζλί και στα χωριά ανάμεσα σε αυτό και το Αϊδίνιο.

Σημαντική δύναμη τακτικού τουρκικού στρατού και ατάκτων συγκεντρώθηκε στην κοιλάδα του Μαιάνδρου, με σκοπό την κατάληψη του Αϊδινίου. Στις 05:00 της 16ης/29ης Ιουνίου 1919, ισχυρές τουρκικές δυνάμεις, με την υποστήριξη πυροβολικού, προσέβαθαν την πόλη από όπεις τις κατευθύνσεις. Επακολούθησε σκληρός αγώνας που διήρκεσε μέχρι το επόμενο πρωί οπότε και ο διοικητής του ελληνικού αποσπάσματος που υπερασπίζόταν την πόλη διέταξε την υποχώρηση του προς το Μπαλατζίκι.

Ο Ελληνικός Στρατός ανακατέληπτε το Αϊδίνιο στις 20 Ιουνίου/3 Ιουλίου με συνδυασμένη ενέργεια των ελληνικών δυνάμεων. Οι Τούρκοι αποχώρησαν από την πόλη χωρίς να προβάλλουν αντίσταση πριν φτάσουν εκεί οι Έλληνες. Οι Τούρκοι, όμως, όπως διαπίστωσαν οι Έλληνες όταν έφτασαν στην πόλη, είχαν διαπράξει μία από τις χειρότερες θηριωδίες. Η πόλη είχε μεταβληθεί σε ερείπια γεμάτα με ακρωτηριασμένα πτώματα. Από τους 7.500 κάτοικους του Αϊδινίου και τους 3.500 πρόσφυγες από τα γύρω χωριά μόνο οι 4.500 βρέθηκαν. Οι υπόλοιποι ή φονεύθηκαν με τον αγριότερο τρόπο ή απήχθησαν ως όμηροι στο εσωτερικό.

Οι Έλληνες τις επόμενες ημέρες καταδίωξαν τους Τούρ-

κους σε βάθος 20 χιλιομέτρων μέσα στην κατεχόμενη ζώνη των Ιταλών, αναγκάζοντάς τους να υποχωρήσουν στο εσωτερικό⁷³.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ

Μέχρι το τέλος του 1919 η διάταξη του Στρατού Κατοχής δε μεταβλήθηκε. Οι Τούρκοι σε όποια αυτή τη διάρκεια συγκεντρώνονταν και επιτίθονταν αιφνιδιαστικά σε προκαθορισμένα σημεία. Οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα αντεπίθεσης και δεχόταν τις επιθέσεις με παθητική στάση, περιορισμένοι στα στενά όρια που είχαν προκαθοριστεί⁷⁴.

Μετά από συνεχείς ενέργειες του Διοικητή του Στρατού Κατοχής και πολλές απλαγές στους όρους, επετράπη στους Έλληνες ελευθερία δράσης μέσα στην κατεχόμενη περιοχή. Οι αντεπιθέσεις που αναλαμβάνονταν πέρα από τη διαχωριστική γραμμή μπορούσαν να φτάσουν σε βάθος τριών χιλιομέτρων, με τον όρο ότι τα τμήματα θα επανέρχονταν στις αρχικές τους θέσεις⁷⁵.

Στις 12/25 Δεκεμβρίου 1919 έφτασε στην Σμύρνη ο Αντιστράτηγος Μητιώτης Κομνηνός Κωνσταντίνος ο οποίος και ανέλαβε τη διοίκηση της νεοσύστατης Στρατιάς Κατοχής Μικράς Ασίας όπως μετονομάστηκε ο Στρατός Κατοχής Μικράς Ασίας και ο οποία περιήλαμβανε το Α' Σώμα Στρατού υπό τον Υποστράτηγο Νίδερ Κωνσταντίνο και το Σώμα Στρατού Σμύρνης υπό τον Αντιστράτηγο Ιωάννου Δημήτριο⁷⁶. Από τις 5/18 Φεβρουαρίου επίσης, άρχισε η οργάνωση μιας νέας Μεραρχίας στη Θεσσαλονίκη με την ονομασία Μεραρχία Κυδωνιών υπό τον Συνταγματάρχη Θωναρίο Αλέξανδρο ο οποία έφτασε στη Σμύρνη όπως προβλεπόταν 3 ημέρες αργότερα και εντάχθηκε στη Στρατιά⁷⁷.

Η συγκέντρωση του Κεμαλικού Στρατού και οι επιθετικές ενέργειες που διενεργούσε, όχι μόνο εναντίον των Ελλήνων αλλά και συμμαχικών στρατευμάτων, προβλημάτισε τους Συμμάχους. Η Ελλάδα τότε με ενέργειες του Βενιζέλου ανέλαβε το έργο της επίθεσης και της αποδυνάμωσης των τουρκικών δυνάμεων. Στις 6/19 Ιουνίου 1920, το Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο έδωσε την άδεια στον Ελληνικό Στρατό να προελάσει και να καταλάβει τη σιδηροδρομική γραμμή μέχρι την Πάνορμο⁷⁸. Το γενικό σχέδιο των ελληνικών δυνάμεων περιήλαμβανε την προέλαση των ελληνικών δυνάμεων προς δύο κατευθύνσεις, προς τη Φιλαδέλφεια, όπου θα κινούνταν το Α' Σώμα Στρατού και προς Αξάριο-Σόμα-Πάνορμο όπου θα κινούνταν το Σώμα Στρατού Σμύρνης με την κάλυψη της Ταξιαρχίας Ιππικού. Επίσης, το Α' Σώμα Στρατού θα υποστηριζόταν από δύναμη 2 Συνταγμάτων Πεζικού και μίας Μοιραρχίας Πυροβολικού που θα αποβιβάζονταν στην Πάνορμο⁷⁹.

Το πρωί της 9ης/22ης Ιουνίου 1920 άρχισε η προέλαση των δύο Σωμάτων. Οι δυνάμεις που κινούνταν προς τη Φιλαδέλφεια κατέλαβαν την κωμόπολη Μαρμαρά και την επομένη μετά από σύντομο απλά σκληρό αγώνα συνέτριψαν την τουρκική αντίσταση και εγκαταστάθηκαν στη γραμμή Οβατζίκ-Κέπες. Στις 11/24 Ιουνίου το Α'

⁷³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 34-36.

⁷⁴ Χονδρός Γ., Μικρασιατική Εκστρατεία, σελ. 545.

⁷⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 44-45.

⁷⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 49.

⁷⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 51.

⁷⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 67-68.

⁷⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 69-70.

Σώμα Στρατού συνέχισε προς τα ανατολικά και μετά από σύντομη προσπάθεια κατέλαβε διαδοχικά το Ντερέκιοϊ, τη Μεντεχώρα και τέλος τη Φιλαδέλφεια. Μέχρι το βράδυ της ίδιας ημέρας εγκαταστάθηκε στα υψώματα ανατολικά από τη Φιλαδέλφεια.

Οι τουρκικές απώλειες, στη διάρκεια της προέλασης των ελληνικών δυνάμεων προς τη Φιλαδέλφεια, ανήλθαν σε 686 νεκρούς και 808 αιχμαλώτους, ενώ, αντίστοιχα, οι Έλληνες είχαν 56 νεκρούς (3 Αξιωματικούς και 53 Οπλίτες) και 189 τραυματίες (24 Αξιωματικούς και 165 Οπλίτες). Ο Διοικητής των τουρκικών δυνάμεων, απέναντι στη συντριπτική υπεροχή των Ελλήνων εκτίμησε ότι η συνέχιση της άμυνας ήταν ανώφελη και διέταξε την υποχώρηση σε νέα τοποθεσία.

Το Σώμα Στρατού Σμύρνης κατέλαβε ταυτόχρονα το Αξάριο και στη συνέχεια τις κωμοπόλεις Σόμα και Ελισθέρ⁸⁰.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΠΑΝΟΡΜΟΥ (ΑΡΤΑΚΗΣ) ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΥΣΑΣ

Μετά την κατάληψη της Φιλαδέλφειας, πρόθεση του Γενικού Στρατηγείου ήταν να προελάσει προς την Πάνορμο. Στις 13/26 Ιουνίου 1920 λοιπόν, με σχετική διαταγή συγκροτήθηκαν δύο ομάδες Μεραρχιών, από τις οποίες μία θα προήλθαινε βόρεια και η άλλη θα την κάλυπτε από τα ανατολικά. Την πρώτη, η οποία ονομάστηκε Βόρεια Ομάδα, αποτέλεσαν οι Μεραρχίες Αρχιπελάγους, Σμύρνης και XIII, η νεοσύστατη Ταξιαρχία Ιππικού και το 9ο Σύνταγμα Πεδινού Πυροβολικού. Τη δεύτερη ομάδα αποτέλεσαν οι Μεραρχίες Κυδωνιών και Κρήτης κάτω από τη Διοίκηση του Στρατού Σμύρνης.

Ως αντικειμενικός σκοπός της Βόρειας Ομάδας ορίστηκε η διάλυση των τουρκικών δυνάμεων στις περιοχές Κιρεσούν, Μπαλικεσίρ και Αδραμύτιο, η κατάληψη της Πανόρμου και στη συνέχεια της Προύσας. Η κατάληψη της Πανόρμου θα συνδυαζόταν με απόβαση της Μεραρχίας Ξάνθης που θα μεταφερόταν από τη Θράκη.

Το πρωί της 16ης/29ης Ιουνίου η Βόρεια Ομάδα προέλασε προς το βορρά και μέχρι το βράδυ της επομένης κατέλαβε το Μπαλικεσίρ, τη Μεντεχώρα και το Κιοσελέρ. Οι Τούρκοι πρόβαθησαν περιορισμένη μόνο αντίσταση και οι Έλληνες κατάφεραν να πάρουν περίπου 700 αιχμαλώτους και πολύ πολιτικό υπικό⁸¹.

Η Μεραρχία Ξάνθης αφού αποβιβάστηκε στην Πάνορμο στις 19 Ιουνίου/2 Ιουλίου, κατέλαβε την πόλη και επέκτεινε την καταληφθείσα ζώνη αποστέλλοντας και έναν ουλαμό στο χωριό Αρτάκη όπου οι κάτοικοι υποδέχθηκαν τα ελληνικά στρατεύματα πανηγυρικά⁸². Στη συνέχεια η Μεραρχία συναντήθηκε με τις δυνάμεις της Βόρειας Ομάδας και ακολούθησε η κατάληψη του Σουζουρπλού και του Αγριμέ.

Σύμφωνα με τις αναφορές των μονάδων οι τουρκικές απώλειες ανήλθαν περίπου σε 400 νεκρούς και 1.250 αιχμαλώτους, ενώ οι απώλειες της Βόρειας Ομάδας ήταν μικρές και ανήλθαν σε 7 νεκρούς και 54 τραυματίες.

Την επιχείρηση για την κατάληψη της Προύσας, ανέθεσε το Στρατηγείο στην Ταξιαρχία Ιππικού και στη Μεραρχία αρχιπελάγους, την οποία ενίσχυσε με ένα Σύνταγμα Πεζικού, και μια μοίρα Πεδινού Πυροβολικού.

Οι ελληνικές δυνάμεις προήλασαν στις 23 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1920 προς την

⁸⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 70-71.

⁸¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 71-72.

⁸² Θεοφανίδης Ι., Αρτάκη, σελ. 238.

Προύσα και μέχρι το βράδυ κατέληφαν την Κρεμαστή και το Μιχαλίτσι. Την επομένη τα ελληνικά στρατεύματα συνέχισαν την προέλασή τους και το πρωί της 25ης Ιουνίου/8ης Ιουλίου κατάφεραν να αναγκάσουν τον εχθρό να υποχωρήσει προς την Προύσα. Οι Έλληνες εισήλθαν στην πόλη και στη συνέχεια προέλασαν πέρα από τη γραμμή Κεστέλ-Κορού⁸³.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΑΦΙΟΝ ΚΑΡΑΧΙΣΑΡ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΤΟΥΜΛΟΥ ΜΠΟΥΝΑΡ

Τον επόμενο μήνα τα ελληνικά στρατεύματα θα καταφέρουν να καταλάβουν ολόκληρη την ανατολική Θράκη με την κατάληψη της Αδριανούπολης στις 12/25 Ιουλίου 1920 και με την επακόλουθη Συνθήκη των Σεβρών (20 Αυγούστου/2 Σεπτεμβρίου 1920) όποιη η ανατολική Θράκη ως τα στενά της Τζάπτζας περιέρχεται πλέον στους Έλληνες⁸⁴.

Η διεξαγωγή των εκδημών την 1η/14η Νοεμβρίου 1920 στην Ελλάδα είχε δύο πολύ σοβαρές συνέπειες που έπαιξαν ρόλο στην εξέπληξη της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Από πολιτικής απόψεως, τη δύνη ωση των Συμμάχων ότι εγκαταλείπουν την Ελλάδα μόνη στον αγώνα και από στρατιωτικής απόψεως ότι τα περισσότερα από τα ανώτερα στρατιωτικά στελέχη στη Μικρά Ασία αντικαταστάθηκαν⁸⁵.

Από τις 9/22 Νοεμβρίου, όταν ανέλαβε τη διοίκηση της Στρατιάς Μικράς Ασίας ο Αντιστράτηγος Παπούλας Αναστάσιος, μέχρι τις 11/24 Δεκεμβρίου 1920, που αποφασίστηκε η ενέργεια επιθετικής αναγνώρισης προς το Εσκί Σεχίρ, η δράση των δύο πηλευρών των αντιπάλων περιορίστηκε σε εκτέλεση επιδρομών⁸⁶. Στις 20 Δεκεμβρίου 1920/2 Ιανουαρίου 1921 η Στρατιά διέταξε το Σώμα Στρατού Σμύρνης να κινηθεί προς το Μποζ Εγιούκ και, σε περίπτωση ανάγκης, μέχρι το Ιν Εϋνού για τη διάληση των εκεί τουρκικών δυνάμεων. Ταυτόχρονα, το Α' Σώμα Στρατού θα ενεργούσε παραπλανητική επίθεση στα χωριά Μπανάζ και Σιβασῆ⁸⁷. Η εκτέλεση της επιχείρησης έδειξε ότι παρά το ευνοϊκό αποτέλεσμα στις περιορισμένης έκτασης μάχες, υπήρχαν αρκετές αδυναμίες. Οι Τούρκοι έκριναν τα αποτελέσματα των επιχειρήσεων πενιχρά και το ηθικό τους ενισχύθηκε⁸⁸.

Παρόλα αυτά κατόπιν τηλεγραφήματος από το Λονδίνο του Καθογερόπουλου και Γούναρη, στις 27 Φεβρουαρίου/12 Μαρτίου 1921 η Στρατιά Μικράς Ασίας κοινοποίησε διαταγή επιχειρήσεων, σύμφωνα με την οποία το Γ' Σώμα Στρατού (το οποίο αποτελούσε το Σώμα Στρατού Σμύρνης το οποίο μετονομάστηκε έτσι στις 22 Δεκεμβρίου 1920 / 4 Ιανουαρίου 1921) θα προήλθαι προς το Εσκί Σεχίρ με το σύνοπτο των δυνάμεών του. Το Α' Σώμα Στρατού, αντίστοιχα, θα προήλθαι προς το Τουμπού Μπουνάρ και θα επετίθετο εναντίον των απέναντι τουρκικών δυνάμεων. Ως ημερομηνία έναρξης των επιχειρήσεων ορίστηκε η 10η/23η Μαρτίου 1921⁸⁹.

Στις 9/22 Μαρτίου 1921, παραμονή της προέλασης, οι ελληνικές δυνάμεις βρίσκονταν σε δύο μέτωπα, το βόρειο της Προύσας, το οποίο είχε αναλάβει το Γ' Σώμα Στρατού και το

⁸³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 73-74.

⁸⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο Γεγονότων, σελ. 126.

⁸⁵ Χονδρός Γ., Μικρασιατική Εκστρατεία, σελ. 545.

⁸⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 101.

⁸⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 106.

⁸⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 112.

⁸⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 122-123.

νότιο του Ουσάκ, το οποίο είχε αναλάβει το Α' Σώμα Στρατού. Το Β' Σώμα Στρατού (το οποίο είχε συγκροτηθεί νωρίτερα από την III Μεραρχία, τη Μεραρχία Κρήτης και το 3ο Σύνταγμα Μετόπισθεν) ανέλαβε την περιοχή ανάμεσα στα δύο άλλα Σώματα σε δευτέρη γραμμή. Η XI Μεραρχία υπαγόταν στο Βρετανικό Στρατηγείο και εξασφάλιζε το μέτωπο της Νικομίδειας⁹⁰.

Το πρωί της 10ης/23ης Μαρτίου το Α' Σώμα Στρατού ξεκίνησε την πορεία του προς το Τουμπού Μπουνάρ με 2 Μεραρχίες (την II και την XIII). Η τοποθεσία Τουμπού Μπουνάρ ήταν καλά οχυρωμένη από τα φυσικά υψώματα της περιοχής και δεν επέτρεπε την υπερκέραση από κοντά. Το μήκος της ανερχόταν περίπου σε 18 χιλιόμετρα, διέθετε καλή παρατήρηση και εξασφαλισμένες γραμμές σύμπτυξης.

Στις 11/24 Μαρτίου το Α' Σώμα Στρατού συνέχισε την προέλασή του και την επομένη κατέλαβε τα υψώματα του Τουμπού Μπουνάρ χωρίς αντίσταση αφού τα τουρκικά στρατεύματα είχαν συμπτυχθεί προς το Αλτουντάς και το Αφιόν Καραχισάρ.

Το πρωί της 14ης/27ης η XIII Μεραρχία επιτέθηκε στα νοτιοδυτικά υψώματα του Αφιόν Καραχισάρ αντιμετωπίζοντας πολύ ισχυρές τουρκικές δυνάμεις. Οι ελληνικές δυνάμεις δοκίμασαν μία κίνηση υπερκερασμού από το αριστερό πλευρό των εχθρικών στρατευμάτων και ταυτόχρονα επιτίθονταν κατά μέτωπο. Οι Τούρκοι αντιστάθηκαν για μία ώρα αλλά όταν αντιλήφθηκαν τον κίνδυνο να βρεθούν ανάμεσα στα ελληνικά στρατεύματα, συμπτύχθηκαν και άρχισαν να εγκαταλείπουν τις θέσεις τους. Στις 15:00 της ίδιας ημέρας τα ελληνικά στρατεύματα εισήλθαν στο Αφιόν Καραχισάρ και κατέλαβαν στρατηγικές θέσεις.

Οι απώλειες των Ελλήνων στη μάχη αυτή ανήλθαν σε 32 νεκρούς (11 Αξιωματικούς και 21 Οπλίτες) και 83 Οπλίτες τραυματίες.

Μετά την κατάληψη του Αφιόν Καραχισάρ οι ελληνικές δυνάμεις συνέχισαν διακριτική επέκταση στις κατειλημμένες περιοχές και ανέμεναν νέες διαταγές. Στις 21 Μαρτίου/3 Απριλίου το Α' Σώμα Στρατού έλαβε διαταγή να οργανώσει αμυντικά την τοποθεσία Βόρεια του Τουμπού Μπουνάρ γιατί το Γ' Σώμα Στρατού είχε ανακόψει την προέλασή του. Αντιμετωπίζοντας τον κίνδυνο αποκοπής των δυνάμεών του στο Αφιόν Καραχισάρ το Α' Σώμα Στρατού αποφάσισε με τις σύμφωνες οδηγίες του Στρατηγείου να εκκενώσει την τοποθεσία και να επικεντρωθεί στην οργάνωση της άμυνας του Τουμπού Μπουνάρ. Έτσι, στις 25 Μαρτίου/7 Απριλίου επετεύχθη με απόλυτη τάξη η εκκένωση του Αφιόν Καραχισάρ.

Στις 26 Μαρτίου/8 Απριλίου ξεκίνησε η επίθεση των Τούρκων η οποία ήταν πολύ σφοδρή. Οι ελληνικές δυνάμεις απέκρουσαν με μεγάλο σθένος την επίθεση, με σκληρό αγώνα και τη λόγχη. Μετά την πρώτη επίθεση, μια νέα εκδηλώθηκε αμέσως αλλά και αυτή αποκρούστηκε επιτυχώς. Την επόμενη ημέρα, εκδηλώθηκε σφοδρότατη επίθεση εναντίον του κέντρου των ελληνικών δυνάμεων. Με ηρωικό αγώνα των στρατιωτών του

⁹⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 126.

34ου Συντάγματος και του διοικητή του οι Έλληνες κατάφεραν να μνη υποχωρήσουν. Οι Έλληνες τότε ενίσχυσαν το κέντρο με δυνάμεις από τα αριστερά, αλλά παρά την ενίσχυση ο αγώνας εξακολούθησε πεισματικός μέχρι τις πρώτες νυχτερινές ώρες. Το Ελληνικό Στρατηγείο αποφάσισε ότι την επόμενη ημέρα, οι ελληνικές δυνάμεις έπρεπε να περάσουν στην αντεπίθεση.

Πράγματι το επόμενο πρωί, οι ελληνικές δυνάμεις επιτέθηκαν κατά μέτωπο, καταφέρνοντας να απωθήσουν αρχικά τους Τούρκους αλλά στη συνέχεια καθηπάθηκαν, πλούτο του μεγάλου αριθμού των εχθρικών δυνάμεων και περιορίστηκαν σε πόλεμο κατατριβής, κρατώντας τις θέσεις τους και αποκρούοντας τις αντεπιθέσεις. Το 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων τότε που είχε κινηθεί κυκλωτικά για να επιτεθεί στο δεξιό των Τούρκων, έκανε την κίνηση του και κατάφερε να διασπάσει την άμυνά τους. Από τη στιγμή αυτή, η άμυνα των τουρκικών δυνάμεων κατέρρευσε και άρχισε η σύμπτυξη τους προς Βορρά. Οι ελληνικές δυνάμεις προήλασαν κατά των Τούρκων μέχρι το βράδυ, οπότε και επανήλθαν στις θέσεις εξόρμησής τους.

Στις 28 Μαρτίου/10 Απριλίου οι απώλειες των Ελλήνων ανήλθαν σε 65 νεκρούς (4 Αξιωματικοί και 61 Οπλίτες) και 191 τραυματίες (7 Αξιωματικοί και 184 Οπλίτες)⁹¹.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΙΟΥΤΑΧΕΙΑΣ

Οι επιχειρήσεις του Μαρτίου 1921, όχι μόνο δεν προώθησαν τη λύση του μικρασιατικού προβλήματος από την ελληνική πλευρά, αλλά και επέδρασαν δυσμενώς σε αυτό. Η Ελληνική Κυβέρνηση βρέθηκε μπροστά στο δίλημμα, να αναπάθει νέες επιχειρήσεις με όλες τις στρατιωτικές δυνάμεις που μπορούσε να διαθέσει η χώρα, για να πετύχει τη στρατιωτική λύση του ζητήματος ή να αποχωρήσει από τη Μικρά Ασία⁹². Στις 5/18 έως 6/19 Ιουνίου 1921, έγινε διασυμμαχική συνάντηση στο Παρίσι για να εξεταστεί η κατάσταση του προβλήματος με την Τουρκία. Εκεί συζητήθηκαν διάφορες προτάσεις, οι οποίες ήταν όλες σε βάρος των ελληνικών δικαίων και συμφερόντων. Βασικά προτεινόταν η αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων από τη Θράκη και τη Μικρά Ασία και η ανάπτυξη του ελέγχου των περιοχών αυτών από δυνάμεις ασφαλείας υπό συμμαχική διοίκηση. Η ελληνική ηγεσία δε θέλησε να συζητήσει τη λύση αυτή και προτίμησε να συνεχίσει τις προετοιμασίες για να δώσει λύση με την ισχύ των όπλων.

Η Στρατιά Μικράς Ασίας ενισχύθηκε και η δύναμη της στις αρχές Ιουνίου ανήλθε στους 200.000 άνδρες περίπου. Από τη δύναμη εκείνη, σημαντικό ποσοστό ασχολούνταν για την εξασφάλιση της τάξης στην κατεχόμενη περιοχή, με συνέπεια στις επιχειρήσεις να συμμετάσχουν 111.000 άνδρες περίπου. Για τις επιχειρήσεις, η Στρατιά οργανώθηκε σε 3 Σώματα Στρατού (Α', Β' και Γ') με δύο Μεραρχίες το καθένα, δύο Συγκροτήματα Μεραρχιών (Βόρειο και Νότιο των 2 Μεραρχιών το καθένα), το Μικτό Απόσπασμα της IX Μεραρχίας και την Ταξιαρχία Ιππικού.

Οι Τούρκοι, μετά τις επιχειρήσεις του Μαρτίου, ενίσχυσαν τις δυνάμεις τους υπό την ηγεσία του Ισμέτ Πασά με έδρα το Δορύλαιο. Η δύναμη των Τούρκων έφτανε τις 100.000 περίπου και ήταν οργανωμένη στην ορεινή, με ελάχιστες οδούς και δύσκολα προσπελάσιμη περιοχή, που κάλυπτε από βορειοανατολικά, ανατολικά και νοτιοανατολικά τις πόλεις Δορύλαιο, Κιουτάχεια και Αφιόν Καραχισάρ. Ισχυρότατη και με μεγάλες δυνάμεις

⁹¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 153-171.

⁹² ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ.179.

ήταν η τοποθεσία της Κιουτάχειας. Ζωτικό χώρο της αμυντικής περιοχής αποτελούσε το Δορύλαιο, που ήταν σημαντικότατος συγκοινωνιακός κόμβος.

Το σχέδιο της Στρατιάς από το Ελληνικό Στρατηγείο προέβλεπε κατά μέτωπο επιθέσεις, με το μέγιστο μέρος των δυνάμεων της για την κατάληψη του Δορυλαίου και την αποκοπή και αιχμαλωσία των τουρκικών δυνάμεων. Στο βόρειο τμήμα της αμυντικής τοποθεσίας θα ενεργούσε το Βόρειο Συγκρότημα Μεραρχιών, στο κεντρικό τμήμα της Κιουτάχειας θα ενεργούσε το Γ' Σώμα Στρατού και το Απόσπασμα της ΙΧ Μεραρχίας, ενώ στο νότιο τμήμα οι υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις.

Τα ελληνικά τμήματα από τις 25 Ιουνίου προέβλασαν, έπιαβαν επαφή με την αμυντική τοποθεσία και εξαπέλυσαν σφοδρότατες επιθέσεις κατά των τουρκικών θέσεων. Παρά τη σθεναρή αντίσταση που πρόβαθησαν οι Τούρκοι, μετά από σκληρές μάχες, οι Έλληνες εκπόρθησαν τις οχυρωμένες τοποθεσίες σε όλο το μέτωπο και απέκρουσαν τις εχθρικές αντεπιθέσεις⁹³.

Στις 2/15 Ιουλίου η ΙΧη Μεραρχία προέβλασε προς το Τσεντίζ και από εκεί κατέβασε την ίδια μέρα τη γραμμή Χατζή Κιοϊ-Κιουνούκ Βερέν και σταμάτησε για να οχυρώσει αυτή τη γραμμή, ενώ, ταυτόχρονα, συνδέθηκε με το Γ' Σώμα Στρατού που παρέβαινε προς τα βόρεια.

Τις απογευματινές ώρες τις 2/15 Ιουλίου, τα ελληνικά στρατεύματα ήρθαν σε επαφή με τουρκικά τμήματα που είχαν εγκατασταθεί στο βορειοδυτικό μέτωπο της Κιουτάχειας, όπου το έδαφος προσφέρονταν για άμυνα. Κατά την επόμενη μέρα, 3/16 Ιουλίου, τα ελληνικά στρατεύματα διενήργυσαν επίθεση εναντίον του τουρκικού μετώπου. Μετά από σκληρότατο αγώνα, οιλόκληρη τη μέρα, οι ελληνικές δυνάμεις σημείωσαν προόδους στα δεξιά και αριστερά του μετώπου, όχι, όμως, και στο κέντρο του. Ο εχθρός, αντιλαμβανόμενος την προσπάθεια των ελληνικών δυνάμεων να τον κυκλώσουν, εκκένωσε την τοποθεσία κατά τη διάρκεια της ακόλουθης νύχτας και υποχώρησε ανατολικά χωρίς να γίνει αντιληπτή η υποχώρησή του. Στις 4/17 Ιουλίου του 1921 το Απόσπασμα της ΙΧ Μεραρχίας εισήλθε πανηγυρικά στην Κιουτάχεια. Στα χέρια των Ελλήνων έπεσε αρκετό πολεμικό υπίκιο και αιχμάλωτοι⁹⁴.

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΔΟΡΥΛΑΙΟΥ

Στις 6 Ιουλίου, το Γ' Σώμα Στρατού κατάφερε να καταλάβει το Δορυλαίο απλά ο όγκος των εχθρικών δυνάμεων είχε ήδη αποσυρθεί ανατολικότερα. Στις 7 Ιουλίου η διοίκηση της Στρατιάς, που είχε προωθηθεί στην Κιουταχεία, αγνοούσε πλήρως τις θέσεις και την κατάσταση του Τουρκικού Στρατού. Πιστεύοντας δε, ότι οι Τούρκοι συμπτύσσονταν σε αταξία πέρα του Δορυλαίου, η διοίκηση διέταξε την προέβλαση όπων των ελληνικών τμημάτων⁹⁵.

Ο τουρκικός στρατός υπό τον Ισμέτ Πασά, αποφάσισε να αντεπιτεθεί εναντίον του Ελληνικού Στρατού, εφόσον η ελληνική στρατιά δεν είχε πετύχει την καταδίωξη, την κύκλωση ή την αποκοπή των τουρκικών δυνάμεων μετά τη μάχη της Κιουτάχειας, ανατολικά του Εσκί Σεχίρ.

Το σχέδιο επίθεσης των Τούρκων, που εγκρίθηκε στις 6 Ιουλίου από τον ίδιο τον Κεμάλ, προέβλεπε ταυτόχρονη ενέργεια από το Μποζ Νταγ και από το Σεϊντί Γαζή μέχρι

⁹³ Καντερές Δ., Μικρά Ασία 1921, σελ. 21-22.

⁹⁴ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 275-279.

⁹⁵ Καντερές Δ., Μικρά Ασία 1921, σελ. 23.

το Ακ-Πουνάρ και απασχόλησε κατά μέτωπο. Οι Τούρκοι ήλπιζαν ότι αιφνιδιάζοντας τον ελληνικό στρατό, που δεν θα περίμενε τέτοια αντεπίθεση, θα πετύχαινε την αποκοπή των συγκοινωνιών του προς τα νοτιοδυτικά και τα δυτικά ή του πλάχιστον θα τον καθυστερούσε περισσότερο⁹⁶.

Στις 8 Ιουλίου, οι αντίπαλες δυνάμεις βρέθηκαν να κινούνται εναντίον αλλήλων με σχηματισμούς επίθεσης. Οι Τούρκοι επιτέθηκαν με σφοδρότητα και αποφασιστικότητα κατά των Ελλήνων. Τα ελληνικά τμήματα, αν και αιφνιδιάστηκαν πλήρως με πρωτοβουλίες που αναθαμβάνονταν από τους κατά τόπους διοικητές, αντιμετώπιζαν με επιτυχία τις τουρκικές επιθέσεις και αντεπιτίθεντο. Διεξήχθησαν σκληρότατες και φονικές μάχες καθώς όλη τη διάρκεια της ημέρας σε όλο το εύρος της αντιπαράθεσης. Τα Ελληνικά Τμήματα, αγωνιζόμενα με αξιοθαύμαστο πρωισμό και αυτοθυσία, πέτυχαν να επικρατήσουν των αντιπάλων, τους οποίους ανάγκασαν σε υποχώρηση.

Ο λιμένας Πασάς την νύχτα 8/21 προς 9/22 Ιουλίου διέταξε γενική σύμπτυξη των τμημάτων του και κίνηση αυτών προς την Άγκυρα⁹⁷.

Αυτό υπήρξε το τέλος των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, που είχαν σαν αποτέλεσμα την απώθηση του εχθρού προς τα ανατολικά και πέρα από το Σαγγάριο. Οι επιθετικές επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού τον Ιούνιο-Ιούλιο του 1921 απέτυχαν στρατηγικά, αφού ο σκοπός τους για κύκλωση και καταστροφή του κεματικού στρατού δεν πέτυχε. Η τουρκική διοίκηση δεν εγκλωβίστηκε στην παθητική ιδέα της σταθερής διατήρησης του εδάφους και στη συντριβή των δυνάμεών της, αλλά αντίθετα, αξιοποιώντας με τον καλύτερο τρόπο τους παράγοντες του εδάφους, οι Τούρκοι απορρόφησαν την ορμητικότητα του Ελληνικού Στρατού και υποχώρησαν οργανωμένα την κατάλληλη στιγμή ανατολικά του Σαγγαρίου⁹⁸.

Στις επιχειρήσεις αυτές οι Έλληνες είχαν 1.500 νεκρούς, 6.500 τραυματίες και 110 αγνοούμενους. Οι τουρκικές απώλειες ήταν μεγαλύτερες από τις ελληνικές. Περίπου 4.000 Τούρκοι συνελήφθησαν αιχμάλωτοι, ενώ στην εσπευσμένη σύμπτυξη αυτού, άφορσαν στο πεδίο της μάχης πολλά από τα πυροβόλα τους⁹⁹.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΑΛΕ ΓΚΡΟΤΟ

Η αδυναμία της Στρατιάς Μικράς Ασίας να καταστρέψει τον όγκο του πολεμικού δυναμικού του Κεματικού Κινήματος και να αναγκάσει τον Κεμάλη να δεχτεί συμβιβαστική πίστη του προβλήματος, έφερε την ελληνική πυγεσία σε πίστη δυσχερή κατάσταση. Το βασικό και μεγάλο δίλημμα που ετίθετο ήταν εάν η Στρατιά θα έπρεπε να διατηρήσει την κατεχόμενη τοποθεσία ή να προελάσει και να επιχειρήσει την καταστροφή των τουρκικών δυνάμεων και την κατάληψη της Άγκυρας.

Στις 15/28 Ιουλίου, έγινε στην Κιουτάχεια πολεμικό συμβούλιο υπό την προεδρία του βασιλιά Κωνσταντίνου. Στο συμβούλιο εκφράστηκαν διάφορες απόψεις υπέρ και κατά της κάθε επιλογής. Η μεγάλη απόσταση του αντικειμενικού σκοπού (265xλμ.), το δύσκολα προσπελάσιμο έδαφος, το κώλυμα του Σαγγάριου ποταμού, ο οποίος ήταν αδιάβατος εκτός γεφυρών, σε συνδυασμό με τις περιορισμένες δυνατότητες της Στρατιάς σε εφόδια

⁹⁶ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 279-280.

⁹⁷ Καντερές Δ., Μικρά Ασία 1921, σελ. 23.

⁹⁸ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 283.

⁹⁹ Καντερές Δ., Μικρά Ασία 1921, σελ. 23.

και μεταφορικά μέσα, καθιστούσαν την επιχείρηση πολύ δύσκολη και αμφίβολης επιτυχίας και επέβαλαν την αποφυγή της.

Ο περιορισμός, όμως, της Στρατιάς στη διατήρηση των κατεχόμενων θέσεων, θα έδινε στον Κεμάρι χρόνο για να ανασυγκροτήσει και να ενισχύσει τις δυνάμεις του. Το γεγονός ότι η Τουρκία, τον καιρό εκείνο, επεδίωκε και σύναψη συμφωνίας με τους Γάλλους, με τους οποίους ήταν σε πόλεμο στην Κιλικία, θα έδινε την ευκαιρία για μεγαλύτερη ενίσχυση των τουρκικών δυνάμεων. Τα δεδομένα αυτά συνηγορούσαν υπέρ της συνέχισης των επιχειρήσεων προς την Άγκυρα.

Τελικά αποφασίστηκε να υιοθετηθεί η πρόταση της Στρατιάς, η οποία έδινε μία μέση λύση. Σύμφωνα με αυτή, η Στρατιά θα προήλθαι προς την Άγκυρα και αν οι Τούρκοι αμύνονταν δυτικά του Σαγγάριου, θα τους συνέτριψε και με ταχεία κίνηση μέρους των δυνάμεων της θα καταλάμβανε την Άγκυρα, θα κατέστρεψε την εκεί βάση εφοδιασμού τους και θα επέστρεψε στις θέσεις εξόρμησης. Εάν οι Τούρκοι είχαν αποσυρθεί ανατολικά του Σαγγάριου, η Στρατιά θα αποφάσιζε ανάλογα με τις συνθήκες. Το πιθανότερο ήταν, αν η Στρατιά πετύχαινε να καταλάβει τη σιδηροδρομική γραμμή και τη γέφυρα του Σαγγαρίου άθικτη και έβρισκε σε καλή κατάσταση τις οδικές αρτηρίες προς την Άγκυρα, να συνεχίσει την επίθεσή της, απήιώς θα επέστρεψε στις θέσεις της.

Την 1η/14η Αυγούστου, η Στρατιά εξόρμησε προς την ανατολή. Η δύναμη των επιπλονικών στρατευμάτων ανερχόταν σε 120.000 άνδρες. Οι Τούρκοι είχαν συμπτύξει τον όγκο των δυνάμεων τους ανατολικά του Σαγγαρίου, κατέστρεψαν τη σιδηροδρομική γραμμή και τις γέφυρες στο Σαγγάριο και οργανώθηκαν για άμυνα στην ορεινή δυσπρόσιτη περιοχή δυτικά και νότια της Άγκυρας. Στην ήδη πολύ καλά οχυρωμένη φυσικά τοποθεσία, οι Τούρκοι είχαν οργανώσει με έργα εκστρατείας (ορύγματα, πυροβολεία, πολυβολεία, παρατηρητήρια) τρεις κύριες διαδοχικές γραμμές άμυνας. Από πλευράς προσωπικού, οι τουρκικές δυνάμεις που αριθμούσαν 90.000 άνδρες, υστερούσαν αριθμητικά εναντίον των Ελλήνων, απήια υπερτερούσαν κατά πολύ σε Ιππικό με 6.000 Ιππείς έναντι 750 των Ελλήνων.

Τα επιπλονικά στρατεύματα προέλασαν και απωθώντας τις μικρές τουρκικές δυνάμεις προσέγγισαν τον Σαγγάριο στις 5/18 Αυγούστου. Χωρίς να πληρούνται οι προϋποθέσεις που είχαν τεθεί με την απόφαση της 15ης/28ης Ιουλίου, η διοίκηση της Στρατιάς αποφάσισε να επιτεθεί για την κατάληψη της Άγκυρας. Μέχρι τις 9/22 Αυγούστου το Α' και το Γ' Σώμα Στρατού είχαν διαβεί το Σαγγάριο και στις 10/23 Αυγούστου τα επιπλονικά τμήματα άρχισαν τις επιθέσεις κατά των τουρκικών θέσεων. Στις επόμενες ημέρες, δραματικές μάχες εξελίχτηκαν, με τους Έλληνες να εξαπολύουν οριμπικότατες επιθέσεις και τους Τούρκους να υπερασπίζουν οθεναρά τις θέσεις τους. Τα επιπλονικά τμήματα μαχόμενα με άφθαστο πρωισμό και αυτοθυσία, υπερίσχυσαν και εκπόρθησαν τους Τούρκους από την πρώτη και τη δεύτερη κύρια γραμμή άμυνας. Οι επιτυχίες, όμως, αυτές άρχισαν να κουράζουν τα επιπλονικά στρατεύματα που δεν μπορούσαν να αναπληρώσουν τις απώλειες τους και αντιμετώπιζαν επιπλείψεις σε πυρομαχικά, τρόφιμα και νερό¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Καντερές Δ., Μικρά Ασία 1921, σελ. 103-104.

Ενώ το Α' και το Γ' Σώμα Στρατού είχαν αναλάβει την κατά μέτωπο επίθεση, το Β' Σώμα Στρατού ανέλαβε την επίθεση προς το Καλέ Γκρότο με σκοπό να υπερφαίνεται την τουρκική τοποθεσία και να πραγματοποιήσει υπερκερωτική ενέργεια. Το σχέδιο περιλάμβανε κατά μέτωπο συγχρονισμένη επίθεση από την V και την XIII Μεραρχία, τις οποίες θα κάλυπταν η IX Μεραρχία και η Ταξιαρχία Ιππικού.

Στις 13/26 Αυγούστου η V Μεραρχία ξεκίνησε την επίθεση της η οποία ήταν σφοδρή και εξανάγκασε τα τουρκικά στρατεύματα να συμπτυχθούν καταλαμβάνοντας τη σειρά των υψωμάτων στη γραμμή Κουτλουχάν Τζαμί - Μοντανανί Τσελτίκ. Αντίστοιχα, η XIII Μεραρχία με επιθετικές ενέργειες που κλιμακώθηκαν το μεσομέρι με την ενίσχυση του 5/42 Τάγματος Ευζώνων κατάφερε να σπάσει την ισχυρή τουρκική αντίσταση και να τους αναγκάσει να συμπτυχθούν καταλαμβάνοντας το Καρά Τεπέ.

Την επομένη, 14/27 Αυγούστου, η επίθεση των ελληνικών στρατευμάτων συνεχίστηκε. Η V Μεραρχία με κύρια δύναμη το 43ο Σύνταγμα Πεζικού και την υποστήριξη του πυροβολικού επιτέθηκε και κατέλαβε τη μία μετά την άλλη τις κορυφογραμμές του Καλέ Γκρότο. Οι Τούρκοι πρόβαλαν πεισματώδη αντίσταση, διεκδικώντας το έδαφος βήμα προς βήμα, απλά τελικά κάμφηκαν μπροστά στην ορμή των ελληνικών τμημάτων. Τα ελληνικά στρατεύματα συνέχισαν την επίθεση και μέχρι το βράδυ κατέλαβαν την υψηλότερη κορυφή του Καλέ Γκρότο αναγκάζοντας τους Τούρκους να συμπτυχθούν σε κατάσταση διάλιψης. Η XIII Μεραρχία την ίδια μέρα συνάντησε πολύ σθεναρή αντίσταση και μετά από απλεπάληψης επιθέσεις κατάφερε να κατάλαβε τα βορειοδυτικά υψώματα του Σερεφρί.

Στις 15/28 Αυγούστου, η V Μεραρχία κινήθηκε κατά της βραχώδους αλυσίδας Ουλού Νταγ. Η αμυντική τοποθεσία, όμως, παρέμεινε μέχρι το βράδυ απρόσιτη και τα ελληνικά στρατεύματα υπέστησαν σοβαρές απώλειες. Μόνο το βράδυ κατάφεραν με συνδυασμένη ενέργεια της V και της XIII Μεραρχίας να καταλάβουν τη χαμηλότερη κορυφή του Ουλού Νταγ. Η επίθεση συνεχίστηκε την επόμενη ημέρα (16/29 Αυγούστου) με το ελληνικό πυροβολικό να σφυροκοπά τις εχθρικές θέσεις. Το Τάγμα Ευζώνων τότε με ασύγκριτη αυτοθυσία κατάφερε να εκβάλει με τη λόγχη τους Τούρκους από τις οχυρές θέσεις τους. Στη συνέχεια μετά από εναλλαγή επιθέσεων κατέλαβαν τα τρία οχυρά στηρίγματα του εχθρού και μέχρι το βράδυ κατάφεραν να καταλάβουν όλο το σύμπλεγμα Ουλού Νταγ.

Στις 17/30 Αυγούστου, τα ελληνικά στρατεύματα ενίρυπσαν επιθετικά και κατέλαβαν το Τραπεζοειδές, το τελευταίο έρεισμα των Τούρκων, στην περιοχή του Κάλε Γκρότο. Οι επιθετικές ενέργειες, όμως, άρχισαν να ανακόπτονται γιατί ο αριθμός των τραυματιών είχε μεγαλώσει πολύ και ο ανεφοδιασμός των ελληνικών στρατευμάτων πολύ δύσκολος. Οι Τούρκοι συνέχισαν να αποσύρονται και να οργανώνονται στη δεύτερη αμυντική τοποθεσία βόρεια των χωριών Μπουγιούκ Τσαλίς και Καρασουλεϊμανί. Την επομένη (18/31 Αυγούστου) οι επιθέσεις των Ελλήνων κατάφεραν να αποδώσουν και παρά τη σθεναρή τουρκική αντίσταση τα ελληνικά στρατεύματα κατέλαβαν τα υψώματα που κατείχε ο εχθρός στην περιοχή του Κιζίτ Κογιονόλού. Αυτή ήταν και η τελευταία επιθετική ενέργεια των Ελλήνων. Οι δυσκολίες και η έλπειψη ανεφοδιασμού σε υπικά και έμψυχο υπικό ανάγκασαν τους Έλληνες να σταματήσουν την προέλασή τους. Στις 19 Αυγούστου/1 Σεπτεμβρίου πλοιόν αποσύρθηκε από το πεδίο της μάχης η IX Μεραρχία την οποία ακολούθησε στις 21 Αυγούστου/2 Σεπτεμβρίου η V Μεραρχία.

Οι απώλειες για τον Ελληνικό Στρατό στο Καλέ Γκρότο υπήρξαν πολύ σοβαρές. Το Β' Σώμα Στρατού μετά την οθοκήρωση των ενεργειών είχε 564 νεκρούς (35 Αξιωματικούς και 529 Οπλίτες) και 2.844 τραυματίες (107 Αξιωματικούς και 2.737 Οπλίτες). Οι απώλειες των Τούρκων υπήρξαν βαρύτερες και ξεπέρασαν σε νεκρούς, τραυματίες και αγνοούμενους τους 176 Αξιωματικούς και 3.640 Οπλίτες¹⁰¹.

Η ΚΑΤΑΛΗΞΗ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΣΤΟ ΣΑΓΓΑΡΙΟ

Το Α' και το Γ' Σώμα Στρατού, μετά την αδυναμία του Β' Σώματος Στρατού να συνεχίσει, ανέλαβαν το βάρος της κύριας επίθεσης. Τα δύο Σώματα Στρατού με σκληρότατους αγώνες κατάφεραν να διαρρήξουν και τη δεύτερη γραμμή όμυνας των Τούρκων στα υψώματα Τσαλ και Αρντζ Νταγ απλά δυνάμεις για να εκμεταλλευτούν την επιτυχία εκείνη δεν υπήρχαν, με συνέπεια η Στρατιά να ανακόψει τις επιθέσεις. Την αδράνεια των ελληνικών τμημάτων την αξιοποίησαν οι Τούρκοι, οι οποίοι εξαπέλυσαν σφοδρότατες επιθέσεις για να αποκόψουν τις οδούς σύμπτυχης, να εγκλωβίσουν και να καταστρέψουν την ελληνική Στρατιά. Τα ελληνικά τμήματα απέκρουσαν τις τουρκικές επιθέσεις και ανάγκασαν τους Τούρκους σε υποχώρηση.

Μετά τα γεγονότα αυτά, ο Στρατάρχης Παπούλας, αποφάσισε τη σύμπτυξη της Στρατιάς στις βάσεις εξόρμησής της, η οποία άρχισε από τη νύχτα 29 Αυγούστου/11 Σεπτεμβρίου προς 30 Αυγούστου/12 Σεπτεμβρίου. Τα ελληνικά τμήματα, αποκρούοντας επιτυχώς τις τουρκικές επιθέσεις, συμπτύχθηκαν με τάξη, και στις 10/23 Σεπτεμβρίου έφθασαν στις περιοχές Δορυθαίου Αφιόν Καραχισάρ, όπου εγκαταστάθηκαν αμυντικά. Κατά την υποχώρηση της η Στρατιά κατέστρεψε τη σιδηροδρομική γραμμή.

Έτσι, έπληξε η επιχείρηση κατάληψης της Άγκυρας, η οποία πέραν των επακόλουθων, κόστισε 4.000 νεκρούς, 19.000 τραυματίες και 380 αγνοούμενους Έλληνες Αξιωματικούς και Οπλίτες¹⁰².

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πίστη στο δίκαιο του αγώνα, έφερε στα πρώτα στάδια της Μικρασιατικής Εκστρατείας, ένδοξες νίκες για την Ελλάδα. Όμως, η διχόνοια και οι πλανθασμένες αποφάσεις που ακολούθησαν, οδήγησαν στην αποτυχία του αγώνα, στην ήττα και την ταπεινωτική φυγή και εγκατάλειψη του από αιώνων ελληνικού εδάφους της Μικράς Ασίας, πλήττοντας ανεπανόρθωτα το ηθικό του Έθνους.

Στις 8/21 Σεπτέμβρη, ο Σμύρνη παραδόθηκε στις φλόγες από τους Τούρκους και 300.000 άνδρες και γυναικόπαιδα υπολογίζεται ότι σφάχτηκαν ή χάθηκαν. Στις τραγικές εκείνες ώρες, περισσότεροι από ένα εκατομμύριο Έλληνες ρίχτηκαν στη θάλασσα, προσπαθώντας να διαφύγουν με κάθε μέσο στην ελεύθερη Ελλάδα. Η καταστροφή συμπληρώθηκε με τον ξεριζωμό ενάμισι περίου εκατομμυρίου Ελλήνων της Μικράς Ασίας, που εγκαταλείποντας τον τόπο και την περιουσία τους, κατέφυγαν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες¹⁰³. Η συνθήκη της Λωζάνης το 1923 επισημοποίησε οριστικά την ανταλλαγή των πληθυσμών.

¹⁰¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία, σελ. 313-322.

¹⁰² Καντερές Δ., Μικρά Ασία 1921, σελ. 25.

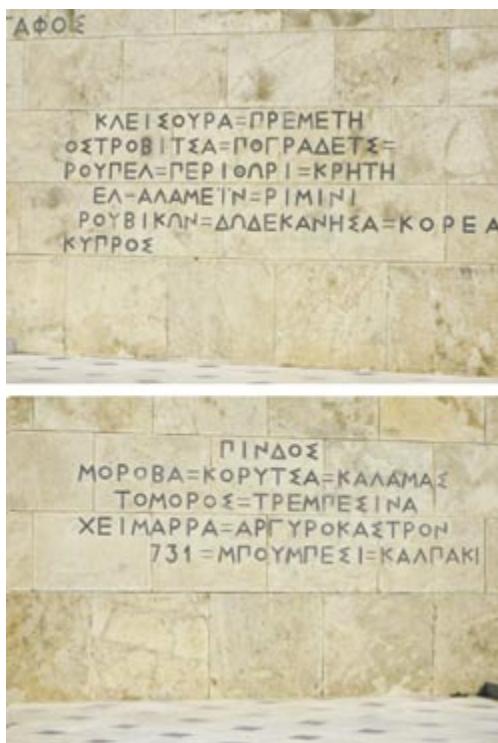
¹⁰³ Νικολοδήμος Α.Δ., Μέρες Πολέμου, σελ. 381.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

**ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1940-1945)
ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΣΥΜΜΑΧΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ - ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΑΞΟΝΑ**

ΜΑΧΕΣ: ΠΙΝΔΟΥ-ΚΑΛΑΜΑ, ΚΟΡΥΤΣΑΣ, ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ-ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ-ΠΡΕΜΕΤΗ-ΦΡΑΣΕΡΙ, ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΝ, ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ, ΕΛ ΑΛΑΜΕΪΝ, ΡΙΜΙΝΙ-ΡΟΥΒΙΚΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών επέβαλε στη Γερμανία επαχθέστατους όρους ταπεινώνοντάς τη, δίνοντας έτσι τροφή στους εθνικιστικούς κύκλους να υποστηρίζουν ότι ο πόλεμος δεν είχε χαθεί στο μέτωπο, αλλά από τους δημοκράτες, τους σοσιαλιστές και τους Εβραίους¹⁰⁴.

Η εγκαθίδρυση καθεστώτων που η ιδεολογία και η πρακτική τους βασίζονταν στη βία, τον άκρατο εθνικισμό και τον επεκτατισμό, αποτέλεσε ένα άλλο αίτιο του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Ωστόσο, αυτό αποτέλεσε και ένα στοιχείο που, σε αντίθεση με τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, προσέδωσε σ' αυτόν και ιδεολογική διάσταση, με την

Το τέλος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου σήμανε για την Ευρώπη την έναρξη ευρύτατων γεωπολιτικών ανακατατάξεων. Παλιές αυτοκρατορίες διαπέμψηκαν και υπέστησαν εδαφικό ακρωτηριασμό. Επαναστατικά κινήματα συγκλόνισαν τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης. Παρόλα αυτά και ύστερα από λίγα χρόνια, η Ευρώπη άρχισε να ανακτά τη χαμένη της ισορροπία. Η Κοινωνία των Εθνών ενέπινε την ελπίδα ότι οι αιματηρές συρράξεις ανήκαν στο παρελθόν. Η οικονομική κατάσταση άρχισε σταδιακά να βελτιώνεται και η πολιτική να παγιώνεται. Ωστόσο, ο Μεσοπόλεμος αποδείχτηκε μια ακόμη χαμένη ευκαιρία για την εμπέδωση μιας ειρηνικής τάξης πραγμάτων. Γιατί ξεκίνησε στραβά και συνέχισε την πορεία του ακόμη χειρότερα, ιδιαίτερα μετά τη Μεγάλη Παγκόσμια Οικονομική Κρίση του 1929.

Τα αίτια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου ζεκινούν με την εκκίνηση του Μεσοπόλεμου και πολλαπλασιάζονται στην πορεία του.

¹⁰⁴ Roydesmith J.G., Παγκόσμιοι Πόλεμοι, σελ. 31.

αντιπαράθεση του ναζισμού και του φασισμού προς τις φιλεπεύθερες κοινωνίες της Δύσης και τον κομμουνισμό της Σοβιετικής Ένωσης.

Προηγήθηκε ο Μουσολίνι και η εγκαθίδρυση του φασιστικού καθεστώτος στην Ιταλία το 1922 και ακολούθησε ο Χίτλερ και η εγκαθίδρυση του ναζιστικού καθεστώτος στη Γερμανία το 1933. Σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου ο φασισμός και ο ναζισμός δεν έπαψαν να εξαπλώνονται στην Ευρώπη, επηρεάζοντας όχι μόνο κυβερνήσεις και καθεστώτα, αλλά και πολιτικούς, διανοούμενους, καθώς και μεγάλες παικές μάζες στις ίδιες φιλεπεύθερες δημοκρατίες της Δύσης.

Ο επεκτατισμός και η παραβίαση συνθηκών, με την Κοινωνία των Εθνών ανήμπορη να επιβάλλει κυρώσεις, έγιναν ο κανόνας δράσης των δικτατόρων. Το 1935/1936 ο Μουσολίνι κατέλαβε την Αιθιοπία και αξίωνε την κυριαρχία στον Μεσογειακό χώρο. Ο Χίτλερ άρχισε με την παραβίαση της Συνθήκης των Βερσαλλιών στέλνοντας το 1936 τον στρατό του να επιβάλλει και πάλι τη γερμανική στρατιωτική κυριαρχία στην Ρηνανία. Άν, όμως, ο επεκτατισμός των δικτατόρων αποτελούσε *casus belli*, πολύ μεγαλύτερη ευθύνη θα πρέπει να αποδοθεί στην πολιτική κατευνασμού των δυτικών χωρών, οι οποίες ανέχτηκαν όλα αυτά είτε με τυπικές διαμαρτυρίες είτε και με την ουσιαστική συνεργασία τους.

Ενώ αυτά συνέβαιναν στην Ευρώπη, στην Άπω Ανατολή η στρατοκρατούμενη Ιαπωνία προωθούσε τις δικές της επεκτατικές επιδιώξεις στα πλαίσια μιας πολιτικής που διακήρυξε ως «Μεγάλη Σφαίρα Ευημερίας της Ανατολής». Το 1931 η πολιτική αυτή εκφράστηκε δυναμικά με την εκστρατεία για την κατάκτηση της Ματζουρίας και το 1937 με την έναρξη του πολέμου με την Κίνα. Οι βλέψεις στα νησιά του Ειρηνικού και του Ινδικού, ιδίως στις Οηλλανδικές Ινδίες, οδήγησαν σε σύγκρουση της Ιαπωνίας με τις Η.Π.Α.

Η απαίτηση της Γερμανίας να αποκατασταθεί η γερμανική κυριαρχία στην ελεύθερη πόλη του Ντάντσιχ και να της δοθούν μεγαλύτερες δυνατότητες επικοινωνίας με την Ανατολική Πρωσία, αποτέλεσαν απλώς την αφορμή του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Από τη στιγμή εκείνη και έπειτα διαδραματίστηκαν πολλά πολεμικά γεγονότα τόσο στην Ευρώπη, όπως η εκστρατεία της Γερμανίας στην Πολωνία, την εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στη Φιλανδία, την εισβολή των γερμανών στις Κάτω Χώρες και τη Γαλλία, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Roydesmith J.G., Παγκόσμιοι Πόλεμοι, σελ. 31-32.

Ο Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Στα Βαλκάνια η πολιτική της Γιουγκοσλαβίας εμφανίζόταν φιλοαξονική. Η Ρουμανία είχε παραιτηθεί, από το καλοκαίρι του 1940, από την αγγλική εγγύηση και είχε εκδηλώσει την πρόθεση να συνεργαστεί πολιτικά με την Ιταλία και τη Γερμανία. Η Βουλγαρία ασκούσε πολιτική εφεκτική και καιροσκοπική.

Το Βαλκανικό Σύμφωνο δεν είχε εφαρμογή στην περίπτωση ιταλοελληνικής συρράξεως και η Τουρκία παρόλα τα διμερή σύμφωνα που είχαν υπογραφεί με την Ελλάδα τηρούσε στάση αβέβαιη και άγνωστη. Η συνδρομή της Βρετανίας μετά τις εγγυήσεις της θεωρούνταν βέβαιη, αλλά μάλλον περιορισμένη εξαιτίας των σοβαρών προβλημάτων που αντιμετώπιζε η ίδια¹⁰⁶.

Έτσι παρουσιάζόταν, σε γενικές γραμμές, η πολιτικοστρατιωτική κατάσταση της Ευρώπης στις 28 Οκτωβρίου 1940. Ο πόλεμος κατά της Ελλάδας, που τόσο επιζητούσε η Ιταλία, ουσιαστικά κηρύχτηκε περί της 03:00 της 28ης Οκτωβρίου 1940, με την επίσκεψη του Ιταλού πρεσβευτή στην Αθήνα, στην κατοικία του Έλληνα Πρωθυπουργού Ιωάννη Μεταξά και την επίδοση του ιταλικού τελεσιγράφου. Το τελεσίγραφο αυτό σύμφωνα με προφορική δήλωση του Ιταλού Πρεσβευτή, εξέπινε στις έξι το πρωί οπότε και θα άρχιζε η είσοδος των ιταλικών στρατευμάτων στο ελληνικό έδαφος. Το περιεχόμενο του τελεσιγράφου, αλλά και ο τρίωρη προθεσμία που τασσόταν, σύμφωνα με τη δήλωση του Ιταλού Πρεσβευτή, δεν άφηνε περιθώρια εκλογής στο Έλληνα Πρωθυπουργό, ο οποίος αποχώντας εκείνη τη στιγμή τα αισθήματα και τη θέληση ολόκληρου του ελληνικού λαού, αδίστακτα απάντησε «ΟΧΙ» στην ιταλική πρόκληση¹⁰⁷.

Η απόρριψη του τελεσιγράφου και η θαρραλέα απόφαση της Ελλάδας να αμυνθεί κατά της απρόκλητης και αδικαιολόγητης ιταλικής επιθέσεως, προκάλεσε το θαυμασμό σ' ολόκληρο τον τότε επιεύθυντο κόσμο. Τηλεγραφήματα των αρχηγών κρατών προς την ελληνική Ήγεσία, δηλώσεις και πλογοί των πολιτικών πνευτών, ενθουσιώδη άρθρα των σοβαρότερων εφημερίδων τόνιζαν τη σημασία που είχε την περίοδο εκείνη το ελληνικό παράδειγμα και παρείχαν τη διαβεβαίωση ότι η Ελλάδα στον αγώνα της εναντίον της φασιστικής Ιταλίας θα είχε αμέριστη τη συμπαράσταση και τη συνδρομή όλων των επιεύθερων λαών¹⁰⁸.

Έτσι, η Ελλάδα άρχισε τον άνισο αλλά τίμιο αγώνα για την εθνική της ανεξαρτησία και ελευθερία. Στον αγώνα αυτό, η Ελλάδα, συνεπής προς την ιστορία της, εισήλθε με θάρρος, βασιζόμενη κυρίως στις δικές της δυνάμεις και έχοντας επίγνωση του ότι η δοκιμασία της χώρας θα ήταν μεγάλη και οι θυσίες πολλές¹⁰⁹.

Η ΜΑΧΗ ΠΙΝΔΟΥ - ΚΑΛΑΜΑ Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Η περιοχή Πίνδου - Καλαμά βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του ελλαδικού χώρου, στα σύνορα της ελληνικής νότιας Ηπείρου προς τη βόρεια Ήπειρο. Εκτείνεται από το Ιόνιο Πέλαγος μέχρι το όρος Γράμμος και έχει ανάπτυγμα περίπου 100 χιλιόμετρα σε ευθεία γραμμή. Το έδαφος και από τις δύο πλευρές των ελληνοαθαβανικών συνόρων

¹⁰⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 26-27.

¹⁰⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 39-40.

¹⁰⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 44.

¹⁰⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 27.

είναι γενικά ορεινό και ιδιαίτερα αυτό του Ελλαδικού χώρου, του οποίου τα όρη είναι ψηλότερα και πιο απότομα και οι κοιλάδες στενότερες.

Αμυντικές τοποθεσίες υπάρχουν κυρίως δύο. Αυτή των συνόρων, που στερείται βάθους και παρουσιάζε δυσχέρειες οργάνωσης και αυτή της νότιας όχθης του ποταμού Καλαμά, που μπορεί να στηριχτεί στην φυσική οχύρωση του Γράμμου και του Σμόλικα όπου το έδαφος είναι πολύ ορεινό και στερούνταν ευκολοδιάβαστων δρόμων. Για το λόγο αυτό οι ελληνικές δυνάμεις επέλεξαν τη δεύτερη τοποθεσία όπου και οργάνωσαν την κύρια αμυντική γραμμή τους¹¹⁰.

ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ

Την παραμονή της επιθέσεως οι ιταλικές δυνάμεις περιελάμβαναν δύο Σώματα Στρατού που αριθμούσαν περίπου 52.000 άνδρες (27 Τάγματα Πεζικού, 67 Πυροβολαρχίες, 90 άρματα μάχης, 3 Συντάγματα Ιππικού, 2 Τάγματα όλμων, 1 ανεξάρτητη Ίλη Ιππικού και 400 αεροπλάνα).

Στην περιοχή της Ηπείρου και της βόρειας Πίνδου οι ελληνικές δυνάμεις, αντίστοιχα, αποτελούνταν από την VIII Μεραρχία ενισχυμένη από την III Ταξιαρχία Πεζικού και μερικές Μονάδες Πεζικού και Πυροβολικού, καθώς και το Απόσπασμα Πίνδου. Συνολικά, ο ελληνικός στρατός αποτελούνταν από 4 Διοικήσεις Συνταγμάτων Πεζικού, 15 Τάγματα Πεζικού, 9 ορειβατικές Πυροβολαρχίες, 3 πεδινές, 1 Πυροβολαρχία βαρέων πολυβόλων, 2 Τάγματα πολυβόλων κίνησης και 1 Μεραρχιακή ομάδα αναγνωρίσεως συν τις πιγοστές δυνάμεις του Αποσπάσματος¹¹¹.

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Οι Ιταλοί άρχισαν να προεπιλαύνουν από το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940 και αφού πέρασαν τη μεθόριο άρχισαν να επιτίθενται κατά των ελληνικών φυλακίων προκαλύψεως με την υποστήριξη του πυροβολικού και της αεροπορίας. Τα τμήματα προκαλύψεως, αφού αντέταξαν επαρκή αντίσταση στην αρχική επίθεση, άρχισαν να συμπτύσσονται προς τις προκαθορισμένες θέσεις τους επιβραδύνοντας τον εχθρό. Οι Ιταλοί μετά την απροσδόκητη αντίσταση των ελληνικών τμημάτων προκαλύψεως κινήθηκαν διστακτικά. Κατά τη δεύτερη μέρα τα ιταλικά στρατεύματα συνέχισαν την κίνησή τους με την ίδια διστακτικότητα και δεν κατάφεραν να διαβούν τον Καλαμά ποταμό μετά από αντίσταση των Ελλήνων.

Από τις 30 Οκτωβρίου μέχρι την 1η Νοεμβρίου, οι Ιταλοί ασχολήθηκαν με την προπαρασκευή της επίθεσής τους εναντίον των Ελλήνων και ιδιαίτερα της τοποθεσίας Ελαίας - Καλαμά. Το πρωί της 2ας Νοεμβρίου η ιταλική επίθεση ξεκίνησε με βομβαρδισμούς της αεροπορίας και του πυροβολικού κατά των στρατηγικών σημείων, που, όμως, δεν είχαν αποτέλεσμα. Με την υποστήριξη αρμάτων, οι ιταλικές δυνάμεις κινήθηκαν έπειτα εναντίον των Ελλήνων απλά παρόπλη την προετοιμασία τους ν επίθεση αποκρούσθηκε με πολύ σοβαρές απώλειες για τους Ιταλούς.

Την επομένη, 3 Νοεμβρίου, οι Ιταλοί δοκίμασαν νέα επίθεση, η οποία αποκρούστηκε και αυτή με επιτυχία από τα ελληνικά στρατεύματα. Η επιτυχία αυτή αναπτέρωσε κατά πολύ το φρόντι-

¹¹⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα ιστορίας, σελ. 232-234.

¹¹¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα ιστορίας, σελ. 234-236.

μα των Ελλήνων και εδραίωσε την πεποίθησή τους για την αποτελεσματικότητά τους.

Στις 5 Νοεμβρίου μετά από σφοδρό βομβαρδισμό από τα ιταλικά αεροπλάνα, οι Ιταλοί δοκίμασαν για άλλη μια φορά να επιτεθούν με όλες τους τις δυνάμεις. Η επίθεση απέτυχε και πάλι και οι Ιταλοί, αφού καθηλώθηκαν από τα ελληνικά πυρά, είχαν πολύ σοβαρές απώλειες. Η επίθεση συνεχίστηκε για δύο ακόμη ημέρες, κυρίως κατά της τοποθεσίας Ελαίας, χωρίς κανένα, όμως, αποτέλεσμα. Αυτή ήταν και η τελευταία ιταλική προσπάθεια κατά της τοποθεσία Ελαίας.

Από τις 8 Νοεμβρίου η επιθετική δραστηριότητα των Ιταλών διακόπηκε και στις 9 Νοεμβρίου οι όροι αντιστράφηκαν με τους Ιταλούς να συμπτύσσονται και να διατηρούν μόνο ένα περιορισμένο προγεφύρωμα νότια του ποταμού Καλαμά.

Στον τομέα της Πίνδου τώρα, η Μεραρχία Αθηνινιστών «Τζούπια» των Ιταλών, δύναμης 10.800 ανδρών περίπου, ανέκλιψε την επίθεση. Στην περιοχή από ελληνικής πλευράς υπήρχε μόνο το Απόσπασμα Πίνδου με συνολική δύναμη 2.000 άνδρες περίπου.

Η ιταλική επίθεση εκδηλώθηκε το πρωί της 28ης Οκτωβρίου με σφοδρότητα αλλά οι Έλληνες δεν αιφνιδιάσθηκαν. Τα ελληνικά τμήματα αφού αντιστάθηκαν πεισματικά συμπτύχθηκαν στις αμυντικές θέσεις τους. Τις επόμενες 3 ημέρες (29-31 Οκτωβρίου) οι Ιταλοί συνέχισαν την επίθεσή τους. Το Απόσπασμα Πίνδου που δέχθηκε την πίεση ολόκληρης της Μεραρχίας «Τζούπια», διεξήγαγε τριήμερο σκληρό και άνισο αγώνα, κάτω από πολύ δυσμενείς καιρικές συνθήκες και απέδωσε ότι ήταν ανθρωπίνως δυνατό.

Με την ενίσχυση των ελληνικών δυνάμεων από το Β' Σώμα Στρατού, το πρωί της 1ης Νοεμβρίου εκδηλώθηκε αντεπίθεση και ύστερα από σκληρό αγώνα ανακαταλήφθηκαν τα πρώτα χωριά, γεγονός που αναπτέρωσε το ηθικό των Ελλήνων. Η Μεραρχία Αθηνινιστών αδιαφορώντας για πιθανή κύκλωσή της συνέχισε την προέλαση της την 2α και 3η Νοεμβρίου οπότε και άρχισε να περισφίγγεται από τις ελληνικές δυνάμεις. Τις επόμενες ημέρες, με την ενίσχυση των Ελλήνων και με τη Μεραρχία Ιππικού, η Μεραρχία Αθηνινιστών άρχισε να υποχωρεί και στις 9 Νοεμβρίου βρισκόταν πλέον σε απόγνωση και το μόνο που ζητούσε ήταν να χαλαρώσει τον ελληνικό κλοιό. Μετά από απεγνωσμένες προσπάθειες των Ιταλών να αντεπιτεθούν οι ελληνικές δυνάμεις κατάφεραν να διαλύσουν τις εχθρικές δυνάμεις και να πάρουν πλήθος αιχμάλωτων και πολεμικού υλικού.

Μετά την προέλαση των Ελλήνων, στις 13 Νοεμβρίου είχε ολοκληρωθεί η ανακατάληψη των ορεινών όγκων Σμύρνικα και Γράμμου. Η μάχη της Πίνδου είχε λήξει με τη συντριβή της Μεραρχίας Αθηνινιστών και τη νίκη των ελληνικών όπλων. Η μάχη αυτή απέδειξε ότι δεν αρκούσε η υπεροχή υλικής ισχύος του ιταλικού στρατού και ότι οι ελληνικές δυνάμεις με την εθελοθυσία τους κατάφεραν να ανατρέψουν την εις βάρος τους κατάσταση.

Οι απώλειες των ελληνικών δυνάμεων κατά τη μάχη της Πίνδου ήταν σημαντικές αλλά και οι ιταλικές απώλειες υπήρχαν πάρα πολύ μεγάλες. Σύμφωνα με υπολογισμούς οι νεκροί και τραυματίες ξεπέρασαν τους 500 και οι αιχμάλωτοι τους 1.200¹¹².

ΜΑΧΗ ΜΟΡΟΒΑΣ - ΙΒΑΝ ΚΑΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Μετά τα γεγονότα στη μάχη της Πίνδου - Καλαμά το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο, αποβλέποντας στην ουσιαστική εκμετάλλευση των πρώτων ελληνικών επιτυχιών, προτού προλάβουν οι Ιταλοί να ενισχυθούν πλήρως με νέες δυνάμεις, αποφάσισε την ανάληψη αντεπιθέσεως¹¹³.

¹¹² ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 240-250.

¹¹³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 4.

Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Η τοποθεσία Μόροβας - Ιβάν καλύπτει από τα ανατολικά το υψίπεδο της Κορυτσάς. Ο ορεινός όγκος Μόροβας περιβάλλεται από τα νοτιοανατολικά και τα βορειοδυτικά από το Δέβολη ποταμό και σχηματίζει με το ορεινό συγκρότημα προς τα βόρεια τη στενωπό Τσαγκόνι. Το έδαφος είναι διακεκομένο και χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά απότομες χαράδρες, χωρίς σχεδόν συγκοινωνίες με μόνο μία οδό μέσω της οποίας μπορούν να κινηθούν βαριοί σχηματισμοί. Το ορεινό συγκρότημα Ιβάν από την άπλη είναι βραχώδες με πολύ απότομες πλαγιές με αποτέλεσμα να κίνηση να είναι δυσχερέστατη και αποτελεῖ φυσικό οχυρό φράγμα στο επιτιθέμενο από τη χερσόνησο Πύξου. Η τοποθεσία είχε οργανωθεί από τον εχθρό συστηματικά με πολλά οχυρωματικά έργα¹¹⁴.

ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ

Την παραμονή της επιθέσεως οι πληροφορίες έλεγαν πως τα ιταλικά στρατεύματα αποτελούνταν από 3 Μεραρχίες που διέθεταν πολυάριθμα πολυβόλα, όλμους, ολμίσκους και ισχυρό πυροβολικό. Επίσης, διέθεταν μονάδα αρμάτων μάχης και ισχυρή αεροπορία. Γενικά, ο εχθρός παρουσιαζόταν πολύ ισχυρός για την άμυνα οργανωμένης τοποθεσία.

Οι Έλληνες αντίστοιχα διέθεταν στην περιοχή το Γ' Σώμα Στρατού με 20 Τάγματα Πεζικού, 1 Τάγμα Πυροβόλων κινήσεως, 1 Ομάδα Αναγνωρίσεως, 14 πυροβολαρχίες βαρέος πυροβολικού, 14 ορειβατικού και 9 πεδινού¹¹⁵.

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Η ελληνική επίθεση εκτοξεύτηκε στις 14 Νοεμβρίου σε όλο το μέτωπο του Γ' Σώματος Στρατού. Οι Έλληνες αφού ανέτρεψαν την προκεχωρημένη γραμμή αντιστάσεως του εχθρού κατέλαβαν τα πρώτα υψώματα και κατάφεραν να συλλάβουν αιχμαλώτους και πολεμικό υλικό. Η αντίσταση που προέβαλε ο εχθρός σε οιλόκληρο το μέτωπο υπήρξε σημαντική και η υποστήριξή του από πλευράς πυροβολικού και αεροπορίας ήταν πολύ αξιόλογη. Για το λόγο αυτό τα αποτελέσματα της επιθέσεως την πρώτη μέρα, κρίθηκαν από το Σώμα Στρατού πολύ ικανοποιητικά, εφόσον με τη διάρρηξη της τοποθεσίας αντιστάσεως δημιουργούνταν ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη συνέχιση της επιθέσεως.

Τις επόμενες τρεις ημέρες τα ελληνικά στρατεύματα κατάφεραν με συνεχείς νίκες να διευρύνουν το ρήγμα που είχαν προκαλέσει στις εχθρικές γραμμές με την κατάπληξη πλήθους υψωμάτων. Στη διάρκεια των μαχών αυτών οι Έλληνες συνέλαβαν πολλούς αιχμαλώτους και κυρίευσαν άφθονο υλικό. Στις 17 Νοεμβρίου οι ιταλικές δυνάμεις ενίσχυθηκαν με μία ακόμη Μεραρχία και η Ελλάδα απάντησε και αυτή με ενίσχυση των δυνάμεών της με μία ακόμη Μεραρχία. Την ίδια μέρα οι ελληνικές δυνάμεις απείλησαν μάλιστα με υπερκέραση το Ιβάν από τη στενωπό Τσαγκόνι.

¹¹⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 253-254.

Στις 18 Νοεμβρίου το Γ' Σώμα Στρατού είχε καταφέρει να καταλάβει πολλά από τα υψώματα στην οροσειρά Μόροβα και να σταθεροποιήσει τις θέσεις του στην κορυφογραμμή της. Μετά την παράταση των επιχειρήσεων, τις απώλειες των στρατευμάτων και τη συνεχή ενίσχυση των εχθρών αποφασίστηκε από την Ελλάδα την ίδια μέρα η ενίσχυση των δυνάμεων της με μία Ομάδα Μεραρχιών. Η Ομάδα αυτή ονομάστηκε Ομάδα Μεραρχιών Κ (ΟΜΚ).

Το Γ' Σώμα Στρατού συνέχισε τις πολεμικές επιχειρήσεις του τις επόμενες τρεις ημέρες (19-21 Νοεμβρίου) και κατάφερε παρ' όλες τις αντίξεις καιρικές συνθήκες να ανατρέψει τα εχθρικά στρατεύματα που αντιμετώπιζε και να τα τρέψει σε υποχώρηση προς την κοιλάδα της Κορυτσάς.

Αντίστοιχα, η ΟΜΚ τις δύο πρώτες ημέρες προετοίμασε προσεκτικά την επίθεσή της η οποία εκδηλώθηκε στις 21 Νοεμβρίου. Με τις πρώτες ενέργειες κατάφερε να καταλάβει στρατηγικά υψώματα για την άμυνα των Ιταλών και να προωθηθεί. Κατά τη νύχτα της 21 προς 22 Νοεμβρίου, οι Έλληνες πληροφορήθηκαν πως οι ιταλικές δυνάμεις άρχισαν να εγκαταλείπουν την τοποθεσία της Κορυτσάς. Έτσι την επομένη, 22 Νοεμβρίου, κατέλαβαν το χωριό Τσαγκόνι, το ύψωμα Ιβάν και πολλά χωριά χωρίς αντίσταση και στις 17:00 το Απόσασμα Μπεγέτη εισήλθη στην πόλη της Κορυτσάς μετά από μικρή αντίσταση που συνάντησε από τμήματα οπισθοφυλακής των Ιταλών. Ο ελληνικός πληθυσμός της πόλης υποδέχθηκε τα ελληνικά στρατεύματα σε ατμόσφαιρα ενθουσιασμού και παραθηρήματος.

Κατά την 23η Νοεμβρίου τα ελληνικά στρατεύματα έλαβαν αμυντική διάταξη για την εξασφάλιση των τοποθεσιών Ιβάν - Μόροβα. Μετά την επιτυχία αυτή, η διοίκηση παρουσίασε μία διστακτικότητα για την εκμετάλλευση των ευνοϊκών συνθηκών που δημιουργήθηκαν για τα ελληνικά στρατεύματα και περιορίστηκε στην έκδοση διαταγής για την εξασφάλιση της ευρύτερης περιοχής. Έτσι, το απόγευμα της 24ης Νοεμβρίου οι Μεραρχίες του Γ' Σώματος Στρατού και του ΟΜΚ έφθασαν, μετά από αλληπάλληλες κινήσεις και αντιμετωπίσοντας την αυξανόμενη εχθρική αντίσταση, στις κλιτύες της Καμίας και της Οστροβίτσας, εξασφαλίζοντας ευρέως το υψίπεδο της Κορυτσάς¹¹⁶.

Παρά το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν και τις επόμενες ημέρες, η επιτυχία του ελληνικού στρατού δεν αξιοποιήθηκε πλόγων επίλεψεως μέσων. Έτσι, οι Ιταλοί διέφυγαν προς την περιοχή του Πόγραδετς, όπου άρχισαν εκ νέου να οργανώνουν τις αμυντικές τους γραμμές. Η αιτήθεια ωστόσο είναι ότι ο αρχικός στόχος επιτεύχθηκε, καθώς εξασφαλίστηκε τόσο η τοποθεσία Μόροβας - Ιβάν, όσο και το υψίπεδο της Κορυτσάς.

Παράλληλα, στις 29 Νοεμβρίου ο ελληνικός στρατός πέτυχε την κατάληψη του υψώματος 1292, γεγονός το οποίο επέδρασε αποφασιστικά και στις αμυντικές προσπάθειες των Ιταλών στο Πόγραδετς. Την ίδια ημέρα τα ελληνικά στρατεύματα εισήλθαν στην πόλη και την κατέλαβαν¹¹⁷.

Μετά από σκληρούς και πολυήμερους αγώνες, ο ελληνικός στρατός είχε καταφέρει να διεισδύσει σε βάθος 25 χιλιομέτρων και να απελευθερώσει τη μεγαλύτερη ελληνική πόλη της Βορείου Ηπείρου. Σημαντικό αποτέλεσμα των συγκεκριμένων επιχειρήσεων ήταν ο έλεγχος του οδικού κόμβου Κορυτσάς, καθώς και η μερική ανακούφιση του μετώπου της Ηπείρου, όπου είχαν επικεντρωθεί οι ιταλικές επιθετικές προσπάθειες και το οποίο

¹¹⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 256-266.

¹¹⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 88.

κατά συνέπεια δεχόταν τη μεγαλύτερη πίεση. Επρόκειτο πραγματικά για μια τεράστια νίκη τόσο σε πρακτικό όσο και σε ηθικό επίπεδο¹¹⁸.

Οι απώλειες των Ελλήνων κατά τη μάχη αυτή ήταν σημαντικές και υπολογίζονται σε 624 νεκρούς (34 Αξιωματικούς και 590 Οπλίτες) και 2.348 τραυματίες (82 Αξιωματικούς και 2.266 Οπλίτες). Πάνω από 1.000 αιχμάλωτοι, 40 πυροβόλα και άφθονο πολεμικό υλικό κάθε είδους ήταν η συγκομιδή αυτής της επιτυχημένης επιθετικής προσπάθειας των Ελλήνων, η οποία αποτέλεσε και την πρώτη μεγάλη νίκη των συμμαχικών δυνάμεων¹¹⁹.

ΠΡΟΕΛΑΣΗ ΠΡΟΣ ΆΓΙΟΥΣ ΣΑΡΑΝΤΑ, ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ, ΠΡΕΜΕΤΗ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΡΙ ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ ΚΑΙ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Το Α' Σώμα Στρατού, προελαύνοντας στον άξονα Ιωαννίνων - Αυλώνας βρισκόταν το τέλος Νοεμβρίου 1940 ύστερα από σκληρές μάχες, αναπτυγμένο σε ένα μέτωπο 65 χιλιομέτρων περίπου, από τις ακτές της Αδριατικής μέχρι τον Αώ η ποταμό, κατέχοντας τη γενική γραμμή Μπρίστριτσας ποταμός - όρος Τσαμαντά - διάβαση Κακαβιάς - Νεμέρτσκα όρος.

Από την 1η Δεκεμβρίου το Α' Σώμα Στρατού συνέχισε την προέλαση του μέσα στο βορειοπειρατικό έδαφος. Το Σώμα περιελάμβανε την III και την VIII Μεραρχία και το Απόσπασμα Λιούμπα.

Το Απόσπασμα Λιούμπα κατάφερε στις 4 Δεκεμβρίου να διαβεί τον ποταμό Μπίστριτσα και να υπερκεράσει την εχθρική τοποθεσία. Το Απόσπασμα συνέχισε την προέλασή του και το πρώι της 6ης Δεκεμβρίου εισήλθε και κατέλαβε την πόλη των Αγίων Σαράντα χωρίς να συναντήσει σοβαρή αντίσταση.

Η III Μεραρχία επιτέθηκε την 1η Δεκεμβρίου και μέχρι τις 5 Δεκεμβρίου μετά από σκληρό αγώνα κατέλαβε τα υψώματα γύρω από την οδό Μουζίνα - Άγιοι Σαράντα, παίρνοντας την υπό την κατοχή της.

Η VIII Μεραρχία κινήθηκε στις 3 Δεκεμβρίου εναντίον των υψωμάτων 669 - Μπουράτο, τα οποία μετά από τετραήμερο συνεχή, σκληρό και αιματηρό αγώνα κατάφερε να καταλάβει. Η Μεραρχία συνέλαβε 46 Αξιωματικούς και 1.490 Οπλίτες αιχμαλώτους και κυρίευσε 30 άρματα, καθώς και άφθονο πολεμικό υλικό. Οι απώλειες, όμως, της Μεραρχίας για την επίτευξη αυτού του εγχειρήματος ήταν σοβαρές και ανήλθαν σε 314 νεκρούς (34 Αξιωματικούς και 280 Οπλίτες) και 1.360 Οπλίτες τραυματίες, καθώς και 84 Οπλίτες αγνοούμενους.

Στις 5 Δεκεμβρίου το Α' Σώμα Στρατού οργάνωσε στην περιοχή της Κακαβιάς ένα Συγκρότημα με δύναμη 1 Τάγμα Πεζικού, 2 Πεδινές Πυροβολαρχίες και 1 Πυροβολαρχία Αντιαρματικού Πυροβολικού, που είχε ως αποστολή την κάλυψη των Μεραρχιών. Στις 7 Δεκεμβρίου το Συγκρότημα προωθήθηκε στη Δερβιτσάνη, όπου την επομένη πληροφορήθηκε ότι ο εχθρός πήγα της προεπάσεως των ελληνικών Μεραρχιών είχε ήδη εκκενώσει το Αργυρόκαστρο από τη νύχτα 5 προς 6 Δεκεμβρίου. Ύστερα από αυτό κινήθηκε ταχέως, το κατέλαβε και εγκαταστάθηκε στα υψώματα βόρεια και βορειανατολικά του. Οι Ιταλοί κατά την υποχώρουσή τους εγκατέλειψαν την πόλη ανέπαφη και άφθονο πολεμικό υλικό. Η είσοδος των ελληνικών στρατευμάτων στην πόλη προκάλεσε

¹¹⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα ιστορίας, σελ. 268.

¹¹⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα ιστορίας, σελ. 266. ¹²⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 89-94.

θύελλα ενθουσιασμού στους κατοίκους, οι οποίοι τα υποδέχθηκαν με πανηγυρισμούς. Ο ίδιος ενθουσιασμός επικράτησε και στο εσωτερικό ολόκληρης της χώρας¹²⁰.

ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΠΡΕΜΕΤΗΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΡΙ

Το Β' Σώμα Στρατού, προελαύνοντας και αυτό μέσα στο βορειοπειρωτικό έδαφος, είχε φτάσει στο τέλος Νοεμβρίου στα ανατολικά της Πρεμέτης και του Φράσερι. Το Β' Σώμα Στρατού περιήλαβε την Μεραρχία Ιππικού, την Ταξιαρχία Ιππικού, την Ι και ΙΧ Μεραρχία και την Β Ταξιαρχία.

Η Μεραρχία Ιππικού κατόρθωσε μέχρι της 2 Δκεμβρίου να θέσει υπό τα πυρά της την Πρεμέτη. Στις 3 Δεκεμβρίου συνέχισε την επίθεσή της και στις 10:00 τα ελληνικά στρατεύματα κατέλαβαν την πόλη και συνέλαβαν 250 περίπου αιχμαλώτους.

Η Ταξιαρχία Ιππικού κατέλαβε την 1η Δεκεμβρίου το ύψωμα Κιάφε Κορτσές και στις 2 Δεκεμβρίου το χωριό Σεροπούλι δυτικά του χωριού Φρασέρι. Η τολμηρή αυτή ενέργεια έκρινε τη μάχη του Φρασέρι και εξανάγκασε τον εχθρό να συμπτυχθεί προς τα ανατολικά.

Η XI Μεραρχία εκτόξευσε στις 3 Δεκεμβρίου σφοδρή επίθεση σε όποια της το μέτωπο και κατέλαβε τα πρώτα υψώματα πριν το ύψωμα Γκαλίνα, το οποίο και αποτελούσε το στόχο της. Μετά από σκληρό και εναλλασσόμενο αγώνα και παρά τις αντίξοες συνθήκες και τη λιποσώδη αντίδραση του εχθρού η Μεραρχία κατόρθωσε να καταλάβει το ισχυρότατο ύψωμα Γκαλίνα. Τα ιταλικά τμήματα συμπτύχθηκαν προς τα δυτικά και εγκατέλειψαν πλούσιο πολεμικό υλικό στις ελληνικές δυνάμεις. Οι απώλειες της Μεραρχίας κατά την επίθεση της ήταν σοβαρές και ανήλθαν σε 33 νεκρούς (9 Αξιωματικοί και 24 Οπλίτες) και 122 Οπλίτες τραυματίες, καθώς και 20 Οπλίτες αγνοούμενους¹²¹.

Η ΕΑΡΙΝΗ ΕΠΙΘΕΣΗ ΤΩΝ ΙΤΑΛΩΝ

Οι αιχμεπάλπητες ελληνικές επιτυχίες και ο συνεχιζόμενη προέλαση του Ελληνικού Στρατού μέσα στο βορειοπειρωτικό έδαφος δημιούργησαν, όπως ήδη αναφέρθηκε, μεγάλες ανησυχίες στην ανώτατη Ιταλική Διοίκηση. Ο Μουσολίνι έφερε βαρέως την ήττα του στρατού του στην Αλβανία, που αποτελούσε γι' αυτόν το κύριο θέατρο επιχειρήσεων. Ο Χίτλερ από τη δική του πλευρά, επειδή επειγόταν να εκστρατεύσει κατά της Ρωσίας, απογοτεύτηκε με την αδυναμία των Ιταλών να καταβάλουν τις ελληνικές δυνάμεις, παρά τις διαβεβαιώσεις του Μουσολίνι, γι' αυτό και διέταξε τη σχεδίαση γερμανικής επιθέσεως κατά της Ελλάδας. Με ξεκαθαρισμένες και οριστικές πια τις αποφάσεις των Γερμανών να επιτεθούν κατά της Ελλάδας, ο Μουσολίνι για να σώσει το καταρρακμένο γόντρό του, παραιτήθηκε της γερμανικής ενισχύσεως και άρχισε από την επόμενη κιόλας ημέρα να ενισχύει το μέτωπο στην Αλβανία με σκοπό να επιτύχει μια νίκη κατά των Ελλήνων, προτού να εκδοπωθεί η γερμανική επίθεση που θα έθετε τέρμα στην εκστρατεία κατά της Ελλάδας και θα εξασφάλιζε το πλευρό του γερμανικού στρατού στην εκστρατεία κατά της Ρωσίας. Έτσι, οι ιταλικές δυνάμεις στην Αλβανία ενισχύθηκαν με έμψυχο και πολεμικό υλικό. Στο τέλος Φεβρουαρίου όλα ήταν έτοιμα για τη νέα επίθεση κατά της Ελλάδας, την εαρινή (Primavera) όπως την ονόμασαν οι Ιταλοί, την οποία είχε οργανώσει και

¹²⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 89-94.

¹²¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 94-96.

προετοιμάσει μέχρι την τελευταία της πιεπομέρεια ο ίδιος ο Μουσούλινι και την διηύθυνε ο ίδιος¹²².

Το σχέδιο των Ιταλών, παρά τις ελπίδες του Μουσούλινι για μια εντυπωσιακή νίκη, είχε περιορισμένες επιδιώξεις, αφού καθόριζε ως αντικείμενο σκοπό τα Ιωάννινα. Η ιταλική επίθεση θα άρχιζε στις 9 Μαρτίου και θα εκδηλωνόταν σε περιορισμένο μέτωπο μεταξύ των ποταμών Αώου και Άψου.

Το Β' Σώμα Στρατού, στη ζώνη του οποίου θα εκτοξευόταν η ιταλική επίθεση, διέθετε από τον Αώ ή μέχρι τον Άψο 5 Μεραρχίες (I, V, XI, XV και XVII) και 3 Συντάγματα εφεδρείες.

Τις τελευταίες μέρες πριν εκδηλωθεί η ιταλική επίθεση, η ιταλική αεροπορία σημείωσε έντονη δράση με βομβαρδισμούς στη γραμμή του μετώπου αλλά και στα μετόπισθεν. Η αναμενόμενη μεγάλη επίθεση εκδηλώθηκε το πρωί της 9ης Μαρτίου 1940. Οι Ιταλοί ξεκίνησαν με βομβαρδισμό από το Πυροβολικό και την Αεροπορία τους. Η επίθεση εκδηλώθηκε με κύριο άξονα όποιο μέτωπο της Ι ελληνικής Μεραρχίας. Η επίθεση παρά τη σφοδρότητά της αποκρούστηκε από τους αμυνόμενους που αποδεκάτισαν τους επιτιθέμενους και τους ανάγκασαν να αποσυρθούν. Δύο νέες επιθέσεις εκδηλώθηκαν και αποκρούστηκαν και αυτές παρά τη συντριπτική υποστήριξη τους με άφθονα μέσα πυρός και αεροπλάνα. Έτσι, η πρώτη μέρα της μεγάλης «Εαρινής» επίθεσης των Ιταλών έληξε με ασήμαντα γι' αυτούς εδαφικά κέρδη παρά την τεράστια προσπάθεια που κατέβαλλαν και προς απογοήτευση του Μουσούλινι. Το Β' Σώμα Στρατού διατήρησε άρραγη την κύρια αμυντική τοποθεσία αμυνόμενο με γενναιότητα και υψηλό ποθικό. Στον τομέα των υπόλοιπων Μεραρχιών, οι επιθέσεις ήταν πιγότερες και αποκρούστηκαν από τα ελληνικά στρατεύματα επιτυχώς.

Τις επόμενες τρεις ημέρες (10-12 Μαρτίου) τα ιταλικά στρατεύματα συνέχισαν να εξαπολύουν σφοδρές επιθέσεις εναντίον των Ελλήνων και ιδιαίτερα στην περιοχή που κάλυπτε η Ι Μεραρχία. Οι πρωικοί υπερασπιστές, όμως, παρέμειναν ακλόνητοι και απέκρουν όλες τις επιθέσεις που διαρκούσαν όλη την ημέρα. Οι απώλειες υπήρχαν πολύ σοβαρές για τους Ιταλούς και ο αγώνας ήταν πολύ σκληρός.

Η τέταρτη ημέρα έληξε, πιοπόν, όπως και οι προηγούμενες, με πλήρη αποτυχία των Ιταλών. Η κατάσταση αυτή αντισύκτισε τον Μουσούλινι, ο οποίος δίέταξε να συνεχιστούν οι επιθέσεις με όλα τα διαθέσιμα μέσα και επιπλέον να χρησιμοποιηθεί όλη η αεροπορία για να υποστηρίξει τις επιθετικές ενέργειες.

Το μεσημέρι της επόμενης ημέρας, 13 Μαρτίου, εκτοξεύτηκε ισχυρότατη επίθεση από τα σώματα Ξηράς, ενώ ταυτόχρονα 31 αεροπλάνα διώξεως, που συνόδευαν 4-5 πεντάδες βομβαρδιστικών, πετούσαν συνεχώς πάνω από τον τομέα της Ι Μεραρχίας και βομβάρδιζαν τις θέσεις πυροβολικού και των εφεδρειών, ενώ πολυβολούσαν αδιάκοπα τα τμήματα της γραμμής μάχης. Ο αγώνας διεξαγόταν με πρωτοφανές πείσμα. Όταν οι επιτιθέμενοι πετύχαιναν να πλησιάσουν τα χαρακώματα, ξεπιπούσαν από αυτά οι γενναίοι υπερασπιστές τους με εφόπλου λόγχη και με αγώνα σώμα με σώμα τους ανέτρεπαν. Ο αγώνας συνεχίστηκε μέχρι τις απογευματινές ώρες, οπότε οι επιτιθέμενοι απωθήθηκαν οριστικά. Οι απώλειες και από τις δύο πλευρές

¹²² ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 128.

ήταν μεγάλες. Στη συνέχεια οι Ιταλοί δοκίμασαν νέα επίθεση που αποκρούστηκε και πάλι. Η Πέμπτη ημέρα έληξε, πλοιόν, με πλήρη αποτυχία των Ιταλών παρά τη μαζική χροσιμοποίηση όλων των δυνάμεων τους.

Στις 14 Μαρτίου οι επιθέσεις συνεχίστηκαν με την ίδια πάντα κατάληξη. Η 15η Μαρτίου, 7η ημέρα της ιταλικής επιθέσεως, υπήρξε αποφασιστική, γιατί η πλήρης αποτυχία που σημειώθηκε και κατά την ημέρα αυτή έπεισε την Ιταλική Ήγεσία ότι η «Εαρινή Επίθεση», στην οποία στήριζε τόσες επιπλέοντες και η οποία προπαρασκευάστηκε με όλες τις πεπτομέρειες και υποστηρίχθηκε με άφθονο έμψυχο υλικό, απέτυχε παταγωδώς.

Μετά από ανάπauηλa tριών ημερών, στις 19 Μαρτίου, οι Ιταλοί εξαπέλυσαν την 18η επίθεσή τους, αλλά η ελληνική άμυνα έστεκε σαν απόρθητος βράχος, επάνω στον οποίο θραύστηκαν όλες οι λιμονιώδεις επιθέσεις του εχθρού. Τις επόμενες ημέρες και μέχρι τις 26 Μαρτίου οι ιταλικές επιθέσεις εξασθένησαν και η «Εαρινή Επίθεση» έληξε τέλος.

Οι απώλειες των Ελλήνων ανήλθαν σε 1.243 νεκρούς (47 Αξιωματικοί και 1.196 Οπλίτες) και 4.016 τραυματίες (144 Αξιωματικοί και 3.872 Οπλίτες), καθώς και 42 Οπλίτες αγνοούμενους. Τις σοβαρότερες απώλειες είχε η Ι Μεραρχία, η οποία δέχτηκε και το κύριο βάρος της επίθεσης. Οι απώλειες των Ιταλών κατά την ίδια περίοδο, σύμφωνα με τα στοιχεία επίσημων ιταλικών πηγών, ξεπέρασαν τους 11.800 νεκρούς και τραυματίες. Οι αιχμάλωτοι επίσης που συνελήφθησαν από τα ελληνικά τμήματα ανήλθαν σε 189 Αξιωματικούς και 7.645 Οπλίτες.

Οι Ιταλοί μετά από την αποτυχία της «Εαρινής Επίθεσής» τους ανέμεναν πλέον τη γερμανική επίθεση εναντίον της Ελλάδας που θα τους έβγαζε από το αδιέξοδο, στο οποίο τους οδήγησε η ηρωική αντίσταση του Ελληνικού Στρατού και η εθνική ομοψυχία των Ελλήνων¹²³.

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΝ

Έγινε από την απρόκλητη ιταλική επίθεση της 28ης Οκτωβρίου, οι ενδείξεις για άμεση επέμβαση της Βουλγαρίας ήταν συγκεχυμένες, μέχρι το τέλος του 1940. Εξάλπου, η σαφής δήλωση της Τουρκίας ότι θα αντιμετώπιζε τη Βουλγαρία, αν αυτή ενεργούσε εναντίον της Ελλάδας και η διαβεβαίωση της Γερμανίας ότι δεν είχε πρόθεση να επιτεθεί εναντίον της, έδωσαν στην Ελλάδα τη δυνατότητα να μετακινήσει δυνάμεις, από το Θέατρο επιχειρήσεων προς τη Βουλγαρία, στο αλβανικό μέτωπο. Έτσι, στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη είχαν απομείνει ελάχιστες δυνάμεις, όταν από τον Ιανουάριο του 1941 αντιμετωπίζόταν η πιθανότητα γερμανικής επίθεσεως.

Πράγματι από τον Νοέμβριο του 1940 οι Γερμανοί, αν και εξακολουθούσαν να παρέχουν διαβεβαιώσεις έναντι της Ελλάδας, είχαν αποφασίσει να επιτεθούν εναντίον της. Στις 13 Δεκεμβρίου 1940 ο Χίτλερ εξέδωσε γενικές οδηγίες, στις οποίες η προβληπόμενη επίθεση εναντίον της Ελλάδας για το Μάρτιο αναφέρεται για πρώτη φορά με το συνθηματικό όνομα «MAPITA».

Η Ελλάδα δεν ήταν δυνατό να αντισταθεί μόνη της και με επιτυχία εναντίον και της δεύτερης αυτοκρατορίας. Η βρετανική κυβέρνηση είχε όλη την καλή διάθεση να ενισχύσει την Ελλάδα δεν είχε, όμως, τη δυνατότητα. Μετά απ' αυτό σε συσκέψεις που έγιναν στις 15 και 16 Ιανουαρίου, ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας απέκρουσε τη βρετανική πρόταση αποστολής στην Ελλάδα ανεπαρκών δυνάμεων που δε θα πρόσφεραν τίποτα το αξιόλογο στην ελληνική αντίσταση και οπωσδήποτε θα επιτάχυναν την κάθοδο των Γερμα-

¹²³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού, σελ. 132-143.

νών και θα επηρέαζαν, ίσως, δυσμενώς τη στάση της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας. Η ενίσχυση των ελληνικών στρατευμάτων θα γινόταν από τους Βρετανούς μόνο στην περίπτωση που οι γερμανικές δυνάμεις θα αποκάλυπταν πλέον φανερά τις διαθέσεις τους.

Οι ενισχύσεις των Βρετανών μαζί με τις διατιθέμενες ελληνικές δυνάμεις στη Μακεδονία και τη Θράκη δεν επαρκούσαν για την άμυνα της Ανατολικής Μακεδονίας και πολύ περισσότερο της Δυτικής Θράκης. Από στρατιωτικής απόψεως, ποιόπον, ήταν σκόπιμη η εκκένωση της οχυρωμένης τοποθεσίας και η μεταφορά της άμυνας στην οικονομικότερη και φυσικά οχυρωμένη τοποθεσία Καΐμακτσαλάν-Βέρμιο-Αλιάκμονας. Η εγκατάθεψη, όμως, της Θράκης και του μεγαλύτερου μέρους της Μακεδονίας με τη Θεσσαλονίκη, πέρα από την ψυχολογική πλευρά και τον ηθικό αντίκτυπο στον ελληνικό πληθυσμό, θα συνδεόταν και με τη στάση της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας, η οποία δεν είχε ακόμη αποσαφηνίσει τη θέση της.

Μετά από πολλές διαβουλεύσεις για την τοποθεσία της αμυντικής γραμμής και από την τελική απόφαση της Γιουγκοσλαβίας να αντισταθεί, οι Έλληνες αποφάσισαν, σε συνεργασία με τους Βρετανούς, ότι η Δυτική Θράκη θα εκκενωνόταν και θα παρέμεναν σε αυτή μόνο ελάχιστες δυνάμεις. Οι εξοικονομούμενες δυνάμεις μαζί με εκείνες της Ανατολικής Μακεδονίας θα κατανέμονταν σε δύο κλιμάκια, προοριζόμενα να αμυνθούν σε δύο τοποθεσίες, στην οχυρωμένη «Γραμμή Μεταξά» (η γραμμή από Κερκίνη μέχρι το Νέστο) και στην τοποθεσία Βερμίου¹²⁴.

Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Η περιοχή επιχειρήσεων της Ανατολικής Μακεδονίας εκτεινόταν από τον ποταμό Αξιό μέχρι τον ποταμό Νέστο. Η κοιλάδα του Αξιού αποτελεί το βασικό άξονα εισβολής στην Ελλάδα από τη Γιουγκοσλαβία. Αντίθετα, ανατολικότερα η κοιλάδα του ποταμού Στρυμόνα εξαιτίας του εδάφους που σχηματίζει πολλές στενωπούς (Ρούπελ, Κρέσνας και Τζουμαγιάς) δεν είναι ευκολοδιάβατη και οι επιχειρήσεις στον άξονα αυτό προσκρούουν σε φυσικές οχυρές γραμμές. Ο ποταμός Νέστος διέρχεται μεταξύ κάθετων ορεινών όγκων και έτσι η κοιλάδα του δεν προσφέρεται για άξονα προελάσεως. Χαρακτηριστικό σημείο όπης της περιοχής αποτελεί η οροσειρά της Κερκίνης της οποίας η άμυνα είναι προβληματική χωρίς την κατάπληψη των βόρειων κλιτύων της.

Στο βόρειο τμήμα της υπόψη περιοχής και κατά μάκος της ελληνοβουλγαρικής μεθορίου και μερικώς κατά της ελληνογιουγκοσλαβικής μεθορίου, είχε κατασκευασθεί από το 1936-1940 η οχυρωμένη τοποθεσία της «Γραμμής Μεταξά». Αυτή στοιχιζόταν με μόνιμα οχυρά τα οποία ήταν πολύ προσεκτικά οργανωμένα. Τέλος, επειδή οιόκληηρη η τοποθεσία Κερκίνη-Νέστος διέτρεχε τον κίνδυνο υπερκεράσεως από το αριστερό πλευρό της που στηριζόταν στον Αξιό, είχε οργανωθεί και μια δευτερό αμυντική γραμμή μεταξύ των πιμπών Δοϊράνης και Κερκίνης¹²⁵.

ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

Για την επίθεση εναντίον των Ελλήνων, η Γερμανία είχε συγκεντρώσει στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία τη 12η Στρατιά που αποτελούνταν από 3 Σώματα Στρατού. Αυτή περιλάμβανε αρχικά 10 Μεραρχίες Πεζικού, από τις οποίες 2 μυχανοκίνητες, 5 Τεθωρακισμένες,

¹²⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 269-273.

¹²⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ 273-276.

3 Ορεινές Μεραρχίες, 1 μυχανοκίνητη Ταξιαρχία, 2 ανεξάρτητα ενισχυμένα Συντάγματα και 7 Στρατηγεία Σωμάτων Στρατού. Από απόψεως Αεροπορίας οι Γερμανοί διέθεσαν για τις επιχειρήσεις κατά της Ελλάδας το VIII Σώμα Αεροπορίας με 650 αεροσκάφη και τον 4ο Αεροπορικό Στόλο με 744 αεροσκάφη¹²⁶.

Οι ελληνικές και βρετανικές δυνάμεις και η θέση άμυνας ήταν καθορισμένη ως εξής: το Τμήμα Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ), αποτελούμενο από τις VII, XIV και XVIII Μεραρχίες Πεζικού, την XIX Μυχανοκίνητη Μεραρχία, την Ταξιαρχία Πεζικού Νέστου και το Απόσπασμα Κρουσίων, θα αμύνονταν της οχυρωμένης τοποθεσίας Κερκίνη-Νέστος. Η Ταξιαρχία Πεζικού Έβρου θα εξασφάλιζε τη Δυτική Θράκη και το Ελληνοβρετανικό Συγκρότημα «W», αποτελούμενο από το Τμήμα Στρατιάς Κεντρικής Μακεδονίας (ΤΣΚΜ) και το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα, θα απαγόρευε την προέλαση του εχθρού προς τα δυτικά και νότια της τοποθεσίας Καϊμακτσαλάν-Βέρμιο-Αθλάκμονας ποταμός. Συνολικά, οι ελληνικές δυνάμεις ήταν 5 Μεραρχίες Πεζικού, 2 Ταξιαρχίες Πεζικού και 1 μυχανοκίνητη Μεραρχία περιορισμένης συνθέσεως. Οι βρετανικές δυνάμεις αποτελούνταν από 2 Μεραρχίες Πεζικού και 1 τεθωρακισμένη Ταξιαρχία, καθώς και 80 αεροσκάφη¹²⁷.

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Το πρώτη της 6ης Απριλίου του 1941 και χωρίς να τηρηθούν τα συνήθη διπλωματικά έθιμα του τελεσιγράφου και της παροχής προθεσμίας για απάντηση, τα γερμανικά στρατεύματα εισέβαθην ταυτόχρονα στο ελληνικό έδαφος και στη Νότια Γιουγκοσλαβία. Η κύρια προσπάθεια των Γερμανών εκδηλώθηκε προς το αριστερό της οχυρωμένης τοποθεσίας και κυρίως κατά της Κερκίνης και του Οχυρού Ρούπερι, ενώ, ανατολικότερα, στο υψηλό Νευροκοπίου και στη Δυτική Θράκη η γερμανική επίθεση ήταν μικρότερης εντάσεως.

Οι επιθέσεις των Γερμανών, την πρώτη ημέρα, εναντίον όλων σχεδόν των μετώπων αποκρούστηκαν επιτυχώς από τις ελληνικές δυνάμεις και οι Γερμανοί περιορίστηκαν στην κατάπληξη μόνο κάποιων δευτερευόντων οχυρών.

Η Γερμανική επίθεση κατά του οχυρού Ρούπερι εκδηλώθηκε το πρώτη της 6ης Απριλίου με εξαιρετική σφοδρότητα. Η επίθεση άρχισε με ισχυρή υποστήριξη πυροβολικού και συνεχίστηκε με βομβαρδισμό αεροπλάνων κάθετης εξόρυμπος «Στούκας». Όπη την ημέρα 100 με 200 αεροπλάνα πετούσαν πάνω από το Ρούπερι. Οι μετωπικές επιθέσεις των Γερμανών, όμως, αποκρούστηκαν πρωιά από τους αμυνόμενους που κρατούσαν πεισματικά τη θέση τους. Μόνο κάποια μικρά τμήματα του γερμανικού στρατού κατάφεραν να διεισδύσουν στα νώτα του οχυρού. Έτσι έπληξε η πρώτη ημέρα της επιθέσεως των Γερμανών κατά του Ρούπερι, χωρίς αυτοί να πετύχουν το σκοπό τους.

Οι γερμανικές επιθέσεις κατά της τοποθεσίας της Κερκίνης σε αντίθεση με όλα τα υπόλοιπα μέτωπα είχαν αποτέλεσμα. Οι Γερμανοί κατάφεραν να καταλάβουν το δυτικό τμήμα της κορυφογραμμής της Κερκίνης και να διεισδύσουν στην κοιλάδα Ροδοπόλεως, και να δημιουργήσουν κίνδυνο για όλη την τοποθεσία. Οι ελληνικές δυνάμεις, για να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο, αναγκάστηκαν να ενισχύσουν τη δευτερεύουσα γραμμή από τη λίμνη Δοϊράνη μέχρι τη λίμνη Κερκίνη.

Κατά τη δεύτερη ημέρα οι Γερμανοί άρχισαν να βλέπουν τα αποτελέσματα της ισχυρής επιθέσεώς τους και να καταλαμβάνουν τα πρώτα οχυρά.

¹²⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 276-277.

¹²⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 8.

Το οχυρό Ρούπερι συνέχιζε την ηρωική αντίστασή του, όμως, τα εχθρικά τμήματα που είχαν διεισδύσει την προηγούμενη ημέρα στα νώτα του οργάνωσαν κυκλική άμυνα και πέτυχαν τη διακοπή των επικοινωνιών του οχυρού.

Στην τοποθεσία της Κερκίνης, τα οχυρά που απέμεναν, συνέχιζαν να αμύνονται, απλά μέχρι το βράδυ μόνο κάποια πιγοστά έμειναν απώβιτα.

Στη διάρκεια της τρίτης ημέρας, τα τελευταία οχυρά της Κερκίνης αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν. Ενώ με την ηρωική αντίσταση των υπερασπιστών των οχυρών, η «Γραμμή Μεταξά» παρέμεινε ουσιαστικά απαραβίαστη, με την ταχεία κατάρρευση της Γιουγκοσλαβικής αντιστάσεως, δημιουργήθηκε κρίσιμη κατάσταση στον τομέα αυτό. Ισχυρές γερμανικές δυνάμεις της ΙΙης Τεθωρακισμένης Ταξιαρχίας εισέβαλαν στο ελληνικό έδαφος διαλύοντας ή παρακάμπτοντας τις αντιστάσεις που συναντούσαν. Ταυτόχρονα, οι Γερμανοί πέτυχαν να δημιουργήσουν ρύγμα στην τοποθεσία Κρουσίων. Η συνεχιζόμενη σε βάθος διείσδυση των Γερμανών και η αναμενόμενη για την επόμενη κατάληψη της Θεσσαλονίκης, αποτελούσε άμεσο κίνδυνο για το ΤΣΑΜ, του οποίου η αιχμαλωσία θα ήταν βέβαιη αν παρέμενε επί της αμυντικής τοποθεσίας. Ο διοικητής ΤΣΑΜ αποφάσισε να συμπτύξει τις δυνάμεις του και να προσπαθήσει να διαφύγει από τα πιλάνια της ανατολικής Μακεδονίας. Μετά, όμως, από συνεννόηση με το Γενικό Στρατηγείο και πλόγω επλειψίων διαθέσιμων σκαφών για τη μεταφορά των στρατευμάτων, ο διοικητής εξουσιοδοτήθηκε να έρθει σε διαπραγματεύσεις για συνθηκολόγηση. Η απόφαση αυτή του Γενικού Στρατηγείου βασίστηκε στην εκτίμηση της γενικής κατάστασης και το μάταιο της συνεχίσεως του άνισου αγώνα προς αποφυγή ανώφελων θυσιών. Επιπλέον, η αποστολή του ΤΣΑΜ, της επιβραδύνσεως δηλαδή των Γερμανών προς την τοποθεσία Βερμίου, είχε πρέον καταστεί ανέφικτη, καθώς είχαν ήδη διανοιγεί δύο κατευθύνσεις προσβολής της τοποθεσίας αυτής, από την κοιλάδα του Αξιού και από το Μοναστήρι.

Η παράδοση της Θεσσαλονίκης έγινε στις 08:00 της επομένης, 9ης Απριλίου, και το μεσημέρι της ίδιας μέρας υπογράφηκε σε αυτή Πρωτόκολλο Διαπραγματεύσεων με όρους εξαιρετικά έντιμους για τα ελληνικά στρατεύματα. Έτσι, τερματίζοταν ο αγώνας στην ανατολική Μακεδονία.

Μέχρι, όμως, την ώρα της υπογραφής του Πρωτοκόλλου ο αγώνας των εναπομεινάντων οχυρών συνεχίστηκε, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το οχυρό Ρούπερι και το οχυρό Παπιούριώνες που δεν υπέκυψαν και αντιστάθηκαν μέχρι την τελευταία στιγμή. Οι Γερμανοί, μάλιστα, κατά την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων από τα οχυρά αυτά απέδωσαν τιμή με παράταξη γερμανικού τάγματος και ανύψωσαν τη γερ-

μανική σημαία μόνο μετά την αναχώρηση της φρουράς.

Το πρωί της 10ης Απριλίου βρήκε όλα τα τμήματα του ΤΣΑΜ ενήμερα της συνθηκο-
πλογήσεως που είχε υπογραφεί, αναμένοντας την εκτέλεση των όρων της. Οι ελληνικές
απώλειες κατά τον παραπάνω τετραήμερο σκληρό αγώνα υπήρξαν σχετικά μικρές και
δεν ξεπέρασαν τους 1.000 νεκρούς και τραυματίες. Αντίθετα, οι απώλειες των Γερμανών
από τις 6 μέχρι τις 10 Απριλίου υπήρξαν σημαντικές και έφτασαν, σύμφωνα με γερμανι-
κές πηγές, σε 555 νεκρούς, 2.134 τραυματίες και 170 αγνοούμενους¹²⁸.

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Με την έναρξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου, την ευθύνη ασφάλειας της Κρήτης ανέ-
λαβε, έπειτα από σύμφωνη γνώμη της Ελληνικής Κυβέρνησης, η Μεγάλη Βρετανία, αφού
η Μεραρχία Κρήτης μεταφέρθηκε στην Ήπειρο. Για την άμυνα του νησιού αποφασίστηκε η
οργάνωση Πολιτοφυλακής για την ασφάλεια των τεχνικών και ευπαθών έργων του νησιού
και την αντιμετώπιση της ρίψης αλεξιπτωτιστών. Τελικά οργανώθηκαν τέσσερα τάγματα,
ένα για κάθε νομό. Παρόλο που οι Βρετανοί είχαν υποσχεθεί την παροχή του εξοπλισμού
τους, δυστυχώς, μέχρι τη γερμανική αεραποβατική ενέργεια δεν είχε πραγματοποιηθεί.

Οι Γερμανοί, αφού πραγματοποίησαν σε σύντομο χρονικό διάστημα, 6-30 Απριλίου
1941, το κύριο μέρος της αποστολής τους, δηλαδή την κατάληψη της ηπειρωτικής
Ελλάδας, άρχισαν να ετοιμάζονται για την κατάκτηση της Κρήτης. Η εισβολή των Γερ-
μανών έπρεπε να πραγματοποιηθεί σύντομα και κατά τρόπο άμεσο, για να συνεχίσουν
τα κατακτητικά τους σχέδια στη Ρωσία, τη Μάλτα και την Κύπρο¹²⁹.

Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Από μορφοποιηκής πλευράς η Κρήτη στο μεγαλύτερο μέρος της είναι ορεινή. Στη
βόρεια πλευρά της, εξαιτίας των ομαλών κλίσεων προς τη θάλασσα σχηματίζονται κοι-
λάδες και ομαλοί αιγιαλοί με αμμώδεις ακτές, όπως η κοιλάδα Αλικουανού - Αγιαίς, οι
αιγιαλοί Καστελλίου (Κισάμου), Γεωργούπολης, Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου, κατάληπ-
τοι για αποβάσεις από τη θάλασσα και τον αέρα, και φυσικοί λιμένες όπως της Σούδας.
Αντίθετα, η νότια πλευρά του νησιού, εξαιτίας των απότομων κλίσεων των οροσειρών
μέχρι τη θάλασσα, δεν υπάρχουν ομαλοί αιγιαλοί και φυσικοί λιμένες.

Από την πλευρά της συγκοινωνίας, η μόνη οδική αρτηρία ήταν εκείνη κατά μήκος
και παράλιη με τη βόρεια ακτή που συνέδεε το Καστέλλι Κισάμου με το Μάλεμε, τα
Χανιά, το Ρέθυμνο, το Ηράκλειο, τον Άγιο Νικόλαο και τη Σητεία.

Η θέση της Κρήτης στο μέσο της ανατολικής πλεάνης της Μεσογείου αποτελεί το
σταυροδρόμι των αεροπορικών και θαλάσσιων συγκοινωνιών. Για το λόγο αυτό η Κρήτη
αποτελεί εξαίρετη βάση αεροναυτικών επιχειρήσεων προς κάθε κατεύθυνση και εξασφα-
λίζει σ' αυτόν που την κατέχει τον έπειγχο όλων των συγκοινωνιών της Μεσογείου. Τα
χαρακτηριστικά αυτά προσδίνουν στο νησί ιδιαίτερη στρατηγική σημασία, γι' αυτό στις
αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε το επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο των
Βρετανών όσο και των Γερμανών¹³⁰.

¹²⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 281-294.

¹²⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 299-300, ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 10-11.

¹³⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 280-281., σελ. 300-302.

ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

Οι Γερμανικές δυνάμεις για την κατάληψη της Κρήτης περιήλαμβαναν το επιτελείο της IV Αεροπορικής Δύναμης, τις δυνάμεις του XI Αεροπορικού Σώματος, το VIII Σώμα Αεροπορίας, την 5η Ορεινή Μεραρχία και τις ναυτικές δυνάμεις της ΝΑ Ευρώπης. Το σύνολο των δυνάμεων για την κατάληψη της Κρήτης ανέρχονταν σε 22.750 άνδρες, 1.370 αεροσκάφη και 70 σκάφη για τη μεταφορά αποβατικών δυνάμεων και εφοδίων.

Οι βρετανοελληνικές δυνάμεις για την άμυνα του νησιού και την απαγόρευση του εχθρού να χρησιμοποιήσει τα αεροδρόμια του νησιού κατανεμήθηκαν στους ακόλουθους τομείς. Στον τομέα Μάλεμε - Αγιαάς τοποθετήθηκε η 2η Νεοζηλανδική Μεραρχία. Στον τομέα Χανίων - Σούδας πήρε μέρος το Συγκρότημα Άμυνας Κινητών Ναυτικών Βάσεων, τον τομέα Ρεθύμνου - Γεωργιούπολης τοποθετήθηκε η 19η Αυστραλιανή Ταξιαρχία και στον τομέα Ηρακλείου η 14η Βρετανική Ταξιαρχία.

Η συνολική στρατιωτική δύναμη της Κρήτης ανερχόταν περίπου σε 31.500 περίπου Βρετανούς και 11.500 περίπου Έλληνες. Επίσης, για την άμυνα του νησιού είχαν διατεθεί 151 πυροβόλα και 25 άρματα μάχης, ενώ δεν ήταν διαθέσιμο κανένα αεροπλάνο στο νησί¹³¹.

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Το VIII Γερμανικό Αεροπορικό Σώμα άρχισε στις 14 Μαΐου συστηματικούς βομβαρδισμούς στα αεροδρόμια του νησιού για την απομόνωση του νησιού και την προπαρασκευή της επίθεσης. Αποτέλεσμα των γερμανικών αεροπορικών επιθέσεων ήταν να εμποδιστεί η ενίσχυση της Κρήτης με πολεμικό υλικό από τη Μέση Ανατολή και να υποστεί σοβαρές απώλειες ο άμαχος πληθυσμός στις πόλεις Χανιά, Ρέθυμνο και Ηράκλειο.

Η γερμανική επίθεση ξεκίνησε στις 20 Μαΐου του 1941 ταυτόχρονα σε όλους τους προγραμματισμένους τομείς δράσης. Η αντίσταση, όμως, της βρετανοελληνικής πλευράς υπήρξε μεγαλύτερη από ότι αναμένονταν. Οι στόχοι που είχαν θέσει οι Γερμανοί δεν καταλήφθηκαν αστραπαία όπως πίστευαν και όπως προέβλεπε το σχέδιο δράσης τους.

Οι αγώνας στην Κρήτη κράτησε 10 ημέρες. Οι γερμανικές δυνάμεις επικράτησαν παρά τη γενναιότητα με την οποία πολέμησαν οι ελληνοβρετανικές δυνάμεις του νησιού και την πεισματώδη αντίσταση του κροτικού λαού, ο οποίος υπέδειξε υποδειγματική τόλμη, γενναιότητα και αυτοθυσία. Το τίμημα της γερμανικής νίκης ήταν τόσο σοβαρό, ώστε οι Γερμανοί όχι μόνο ακύρωσαν την προσχεδιασμένη αεροποβατική επιχείρηση για την κατάληψη της Μάλτας, αλλά δεν ξανατόλμησαν παρόμοια ενέργεια σε όλο το υπόλοιπο χρονικό διάστημα του πολέμου.

Οι απώλειες και των δύο πλευρών υπήρξαν πολύ σοβαρές. Οι Έλληνες νεκροί έφτασαν στους 336. Οι απώλειες της βρετανικής πλευράς έφτασαν σε 1.742 νεκρούς, 1.737 τραυματίες και 11.835 αιχμαλώτους, ενώ καταστράφηκαν 2 καταδρομικά, 6 αντιτορπιλικά και χάθηκαν πάνω από 200 αξιωματικούς και ναύτες.

Οι απώλειες της γερμανικής πλευράς ανήλθαν σε 1.990 νεκρούς, 1.995 αγνοούμενους και πάνω από 2.600 τραυματίες, ενώ συνολικά οι απώλειες του επίλεκτου σώματος των Γερμανών αλεξιπτωτιστών ξεπέρασαν τους 8.000 άνδρες. Τέλος, καταστράφηκαν 220 αεροσκάφη και υπέστησαν ζημιές ακόμη 150¹³².

¹³¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 302-305.

¹³² ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 307-316.

Η ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΝΗΣΙΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Η δράση και τα επιτεύγματα του Ιερού Λόχου κατά τις επιχειρήσεις των Συμμάχων στη βόρεια Αφρική και την Τυνησία επαινέθηκαν από όλες τις αρμόδιες συμμαχικές διοικήσεις. Έτσι, ο Ιερός Λόχος εξασφάλισε το δικαίωμα και το προνόμιο να διαδραματίσει σημαντικά ρόλο στις επιχειρήσεις για την απελευθέρωση των νησιών του Αιγαίου.

Από το Μάιο του 1943, ο Ιερός Λόχος, αφού εντάχθηκε στη Βρετανική Ταξιαρχία Επιδρομικών Δυνάμεων, αναδιοργανώθηκε και άρχισε εντατική εκπαίδευση στον ειδικό αγώνα καταδρομών για να συμμετάσχει στις παραπάνω επιχειρήσεις απελευθέρωσης των νησιών του Αιγαίου. Από τα τέλη Οκτωβρίου του 1943 μέχρι το Μάιο του 1945 ο Ιερός Λόχος απέστειλε στην περιοχή του Αιγαίου 207 αναγνωριστικές περιπόλους, εκτέλεσε επιδρομές και δολιοφθορές σε όλα σχεδόν τα νησιά με τις οποίες προσέβαπε εχθρικά φυλάκια, κατέστρεψε βάσεις υπηκών, κυρίευσε 250 πλοιάρια και σχεδόν παρέπιυσε τις εχθρικές θαλάσσιες συγκοινωνίες. Οι κυριότερες από τις επιχειρήσεις στις οποίες συμμετείχε ήταν για την απελευθέρωση των νησιών Λέρου και Σάμου (Οκτώβριος - Νοέμβριος 1943), Λήμνου, Νάξου, Μήλου (Οκτώβριος - Νοέμβριος 1944), Νισύρου (Φεβρουάριος 1945), Τήλου, Ρόδου και Αλίμνιας (Μάρτιος - Μάιος 1945).

Οι συνοπικές απώλειες των Ελλήνων σε αυτές τις επιχειρήσεις ανήλθαν σε 11 αξιωματικούς και 8 οπλίτες νεκρούς, σε 24 αξιωματικούς και 25 οπλίτες τραυματίες και 2 αξιωματικούς και 21 οπλίτες αγνοούμενους¹³³.

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΕΛ ΑΛΑΜΕΙΝ (23/10/1942)

Το 1942 ήταν για τους συμμάχους εξαιρετικά κρίσιμο σε όλα τα πολεμικά μέτωπα, και ιδίως αυτό της Αφρικής. Μετά την αποτυχία, όμως, του Γερμανικού Εκστρατευτικού Σώματος τον Αύγουστο του 1942 να διασπάσει την τελευταία αμυντική γραμμή που κάλυπτε την Αίγυπτο, στο Ελ Αλαμέιν, οι βρετανικές δυνάμεις άρχισαν να προετοιμάζονται για ευρεία αντεπίθεση για την οριστική απόρριψη του εχθρού από τη βόρεια Αφρική. Η αντεπίθεση αυτή ορίστηκε για την τέλη του Οκτωβρίου και σ' αυτή θα έπαιρνε μέρος η Ιn Ελληνική Ταξιαρχία με το 1ο Σύνταγμα Πεδινού Πυροβολικού και ο Ιερός Λόχος¹³⁴.

Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Η Δυτική Έρημος της Αιγύπτου είναι απέραντη και σε όλη σχεδόν την έκτασή της είναι βατή, εκτός από την περιοχή μεταξύ των 27ου και 29ου Μεσημβρινών, όπου η ζώνη αυτή περιορίζεται από τη θάλασσα μέχρι την κατάπτωση της Κατάρας στα νότια της. Ο ανατολικός τομέας αυτής της ζώνης αποτελεί την περιοχή που είναι γνωστή ως Ελ Αλαμέιν. Η τοποθεσία εκτείνεται μεταξύ της θάλασσας στο βορρά και του κοιλάματος της Κατάρας Ντεπρέσιο, στο νότο. Έχει ανάπτυγμα περίπου 60 χιλιόμετρα, βάθος 5 ως 10 χιλιόμετρα και προσφέρεται για βραχεία άμυνα, εξαιτίας των εκτενόμενων νότια της Κατάρας χαμηλών αμμόλοφων που εμποδίζουν τη διέ-

¹³³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 12-13.

¹³⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 12.

πίευση οχημάτων και δεν επιτρέπουν την υπερκέρασή τους. Προς βορρά, στηρίζεται στην ομώνυμη ποικίλη του Εθνικό Αθαμένη στην παραθιακή αμαξιτή και σιδηροδρομική γραμμή Αθεξάνδρεια - Βεγγάζη, και προς νότο, στο ύψωμα Εθνικό Τάγκο κοντά στο κοίλωμα της Κατάρας.

Λόγω της εδαφοθυγακής διαμόρφωσης, στρατιωτικές δυνάμεις που παρεπιδιάνουν από τη Λιβύη προς την Αίγυπτο εισέρχονται από το ύψος της Μάρσα Ματρούχ σε μια χοάνη με άνοιγμα 120 χιλιομέτρων περίπου, οι πληευρές της οποίας συγκλίνουν και σχηματίζουν το λαιμό της στο ύψος του Εθνικού Αθαμένη.

Η γραμμή την οποία κατείχαν οι Σύμμαχοι την παραμονή της μάχης του Εθνικού Αθαμένη άρχιζε από την επώδη ακτή της Μεσογείου και από τις παρυφές των λόφων Εισά και Μακχάντ, στρέφονταν νοτιοανατολικά περνώντας από το λόφο Ρουβέζιατ. Η 1η Ελληνική Ταξιαρχία είχε εγκατασταθεί αμυντικά στο νότιο μισό της δυτικής πλευράς της περικλειστής τοποθεσίας Αθάμη Ναγή. Προς βορά συνδέονταν με την 4η Ινδική Μεραρχία και νοτιοανατολικά με την 151 Βρετανική Μεραρχία.

ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Οι σύμμαχοι διέθεταν στο τέλος του δεύτερου δεκαήμερου του Οκτωβρίου του 1942 στην τοποθεσία την 8η Βρετανική Στρατιά με την εξής διάταξη. Στο βόρειο τομέα βρίσκονταν το 30ο Σώμα Στρατού με πέντε Μεραρχίες, και στο νότιο τομέα είχε παραταχθεί το 13ο Σώμα Στρατού με δύο Μεραρχίες και μια Ταξιαρχία Γάληνων εθελοντών. Στο νότιο τομέα βρίσκονταν και η 1η Ελληνική Ταξιαρχία υπαγόμενη στην 50η Βρετανική Μεραρχία Πεζικού. Οι παραπάνω δυνάμεις των Συμμάχων υποστηρίζονταν από 1.200 περίπου πυροβόλα. Ο συνολικός αριθμός των αρμάτων υπερέβαινε τα 1.100 και η αεροπορία είχε κυριαρχία στον αέρα.

Οι Ιταλοί και οι Γερμανοί διέθεταν στην τοποθεσία τις δυνάμεις της βόρειας Αφρικής με την εξής διάταξη. Στο βόρειο τομέα διέθεταν τρεις Μεραρχίες Πεζικού και δύο Τάγματα απεξιπτωτιστών και στο νότιο τομέα τρεις Μεραρχίες Πεζικού, ένα Σύνταγμα Πεζικού και δύο Τάγματα Απεξιπτωτιστών. Ο συνολικός αριθμός των αρμάτων των Ιταλών και Γερμανών δεν ξεπερνούσε τα 600, ενώ η αεροπορία τους μειονεκτούσε αισθητά σε αριθμό αεροσκαφών σε σχέση με τους Συμμάχους¹³⁵.

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Η 1η Ελληνική Ταξιαρχία κινήθηκε από τις 9 Σεπτεμβρίου 1942 προς τη ζώνη των επιχειρήσεων (Εθνικό Αθαμένη) και κατέλαβε θέσεις στο νότιο μέτωπο, στην αμυντική τοποθεσία Αθάμη Ναγή.

Μέχρι τις 4 Οκτωβρίου η Ταξιαρχία επιδόθηκε στην εκτέλεση αναγνωριστικών περιπολιών για τη συγκέντρωση πληροφοριών, τη διάνοιξη διόδων μέσα στα εχθρικά ναρκοπέδια και τη διείσδυση στις εχθρικές θέσεις. Η συμμαχική επίθεση κατά της οχυρωμένης θέσης του Εθνικού Αθαμένη εκδηλώθηκε, όπως προβληπόταν, στις 22:00 της 23ης Οκτωβρίου του 1942.

Στο βόρειο τομέα η πρώτη αμυντική γραμμή του εχθρού καταλήφθηκε σε δύο ώρες χωρίς ιδιαίτερη αντίσταση. Στο νότιο τμήμα το 13ο Σώμα Στρατού δεν κατάφερε να διαρ-

¹³⁵ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας, σελ. 322-324.

ρόνει την τοποθεσία κατά τις επιθετικές ενέργειες τις νύχτες 23/24 και 25/26 Οκτωβρίου, πέτυχε, όμως, να αγκιστρώσει δύο Μεραρχίες Τεθωρακισμένων του εχθρού¹³⁶.

Η μάχη θα διαρκέσει από την 23η Οκτωβρίου ως την 5η Νοεμβρίου. Παρά τη σθεναρή αντίσταση των γερμανικών δυνάμεων οι σύμμαχοι θα καταφέρουν αγωνιζόμενοι ηρωικά, αντιλαμβανόμενοι άλλωστε την κρισιμότητα της εν πλάνο μάχης, να διασπάσουν και να τρέψουν σε φυγή τις γραμμές του εχθρού.

Η In ελληνική ταξιαρχία στο διάστημα μέχρι τις 3 Νοεμβρίου, που άρχισε η υποχώρηση του εχθρού, πραγματοποίησε διάφορες επιθέσεις κατά των εχθρικών θέσεων με απότομη επιτυχία. Από τις 3 Νοεμβρίου και μέχρι τις 19 Δεκεμβρίου πήρε μέρος στη σύντομη καταδίωξη του εχθρού και προωθήθηκε προς τα δυτικά σε μεγάλο βάθος μέσα στην έρημο της Λιβύης μέχρι την Αγκεντάμπια, όπου και τελικά αποσύρθηκε από τη ζώνη των επιχειρήσεων και επέστρεψε στην Αίγυπτο¹³⁷.

Η νίκη ασφαλώς, όμως, ήρθε με βαρύ τίμημα. Ο φόρος αίματος που κλήθηκαν να πληρώσουν οι σύμμαχοι ανέρχονταν στους 3.500 νεκρούς και 10.000 τραυματίες.

Σαφώς οι απώλειες ήταν πολλαπλάσιες στην αντίπερα όχθη, καθώς οι νεκροί των δυνάμεων του άξονα έφτασαν τις 10.000, ενώ οι τραυματίες ανήλθαν σε 15.000 και οι αιχμάλωτοι στους 30.000. Παράλληλα, καταστράφηκαν περισσότερα από 500 άρματα και 100 πυροβόλα, ενώ κυριεύθηκαν από τις συμμαχικές δυνάμεις 450 άρματα και 1.000 πυροβόλα.

Οι συνοδικές απώλειεις της 1ης Ελληνικής Ταξιαρχίας κατά τη μάχη στο Ελ Αλαμέν ανήλθαν σε 6 αξιωματικούς και 83 οπλίτες νεκρούς και 26 αξιωματικούς και 202 οπλίτες τραυματίες¹³⁸.

Η μάχη αυτή με την κατάληξη της θα αποτελέσει την αρχή του τέλους του Β' παγκοσμίου πολέμου, καθώς μετά από τη νίκη τους οι συμμαχικές δυνάμεις θα ξεκινήσουν τις επιχειρήσεις και τις επιτυχίες τους σε ευρωπαϊκό έδαφος.

Η ΜΑΧΗ PIMINI - ΡΟΥΒΙΚΩΝΑ

Το 1944, οι συμμαχικές δυνάμεις έχουν πλέον ξεκινήσει επιχειρήσεις κατά των Γερμανών και στην Ιταλία. Οι Γερμανοί είχαν δημιουργήσει νοτίως της κοιλάδας του Πάδου ποταμού μία ισχυρή αμυντική γραμμή, με στόχο την παρεμπόδιση της συμμαχικής πρόσλασης από τα βόρεια προς τα νότια της χώρας. Στόχος ποιούν των συμμάχων ήταν η διάσπαση αυτής της γραμμής.

Η πρώτη περίοδος των επιθετικών επιχειρήσεων της 8ης Βρετανικής Στρατιάς τελείωσε με την πτώση του Κοριάνο και την κατάληψη της αμυντικής τοποθεσίας από καναδικά στρατεύματα. Η δεύτερη περίοδος αφορούσε στην προώθηση πέρα από τον ποταμό Μαράνο και στην κατάληψη του Ρίμινι¹³⁹.

Η ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ

Για την άμυνα της περιοχής, οι Γερμανοί συγκέντρωσαν μεγάλες δυνάμεις στην ορεινή περιοχή της Δημοκρατίας του Αγίου Μαρίνου, καλύπτοντας το μέτωπο τους στην ακτή από τον ποταμό Αούζα και στο κέντρο από την ισχυρά οργανωμένη τοποθεσία του Σαν

¹³⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα ιστορίας, σελ. 327.

¹³⁷ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 12.

¹³⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα ιστορίας, σελ. 331.

¹³⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μέση Ανατολή, σελ. 127.

Φορτουνάτο, έξι χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Ρίμινι.

Η IIIη Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία θα ενεργούσε σε μια ζώνη πλάτους δύο με δυόμισι χιλιμέτρων. Ανατολικά προς την ακτή το έδαφος είναι συνοδικά πεδινό, ενώ το υπόλοιπο προς τα δυτικά είναι πιο φάρδες με διαδοχικά αντερείσματα, με ποταμούς, κείμαρρους και διώρυγες να διακόπτουν το χώρο κάθετα προς τις κατευθύνσεις της επίθεσης. Η αμυντική τοποθεσία καλύπτονταν από θάμνους και καλπιεργυμένες εκτάσεις και είχε αρκετές τάφρους, παραλλαγμένα χαρακώματα και πυροβολεία¹⁴⁰.

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Τη νύχτα της 13/14 Σεπτεμβρίου, η 1η καναδική Μεραρχία συγκεντρώθηκε στην περιοχή νότια του ποταμού Μαράνο, για να επιτεθεί στις 06:30 της 14ης Σεπτεμβρίου. Η IIIη Ελληνική Ορεινή Ταξιαρχία διατάχθηκε να ενεργήσει νυχτερινή επίθεση στις 02:00 της ίδιας μέρας σε συνδυασμό με την 3η καναδική Ταξιαρχία, η οποία θα ενεργούσε στο αριστερό πλευρό της.

Για την πραγματοποίηση τής αποστολής αυτής η Ταξιαρχία σχεδίασε την επίθεσή της σε δύο κατευθύνσεις και σε δύο χρόνους. Στην κύρια προσπάθεια από αριστερά στη γραμμή Κάζα Ρόσσα - Κάζα Μπατάρα - Κάζα Μαήτονι - Κάζα Κόντι - Καζαλέκειο, και στη δευτερεύουσα προσπάθεια από δεξιά στη γραμμή Κάζα Μοναδίντινι - καμπή ποταμού Μαράνο - Τραμοντάνα - νοτιοδυτική γωνία του αεροδρομίου Ρίμινι.

Η κίνηση των τμημάτων της Ταξιαρχίας για την κατάληψη της βάσης των εξορμήσεων άρχισε τις τελευταίες νυχτερινές ώρες της 13/14 Σεπτεμβρίου. Η 3η καναδική Ταξιαρχία που δρούσε παράλληλα στο αριστερό πλευρό είχε καταλάβει το χωριό Σκνίπα, διευκολύνοντας έτσι τις ενέργειες της Ελληνικής Ταξιαρχίας. Έχοντας εξασφαλίσει το αριστερό πλευρό το Ilio Τάγμα επιτέθηκε μετά τα μεσάνυχτα και μέχρι το επόμενο βράδυ της 14ης Σεπτεμβρίου κατέλαβε τους στόχους της πρώτης φάσης των επιχειρήσεων.

Για τον αγώνα της επόμενης μέρας, της 15ης Σεπτεμβρίου, διατέθηκε στην Ελληνική Ταξιαρχία μια ίπη δεκάδι αρμάτων μάχης. Στόχος του ήταν να υπερκεράσει τον εχθρό από τα αριστερά, ώστε να αποκόψει τις οδούς διαφυγής τους. Το πρώι της 15ης Σεπτεμβρίου άρχισε η επίθεση του Ilio Τάγματος και μέχρι τις 07:15 κατέλαβε με το λόχο του τον οικισμό Σαν Λορέντζο. Μέχρι το βράδυ της ίδιας μέρας τα τάγματα της Ταξιαρχίας κατείχαν σταθερά τη γραμμή οικισμός Καζαλέκειο - νοτιοδυτική γωνία του αεροδρομίου Ρίμινι - γέφυρα ποταμού Μαράνο, σε στενή επαφή με τον εχθρό που κατείχε τη δυτική πλευρά και τη νοτιοδυτική γωνία του αεροδρομίου.

Στις 16 Σεπτεμβρίου τα τάγματα της Ταξιαρχίας συνέχισαν την επιθετική της προσπάθεια και μέχρι τις 10:00 κατέλαβαν τη νοτιοανατολική γωνία του αεροδρομίου και στη συνέχεια τη νότια πλευρά του. Τις επόμενες μέρες και μέχρι την 21η Σεπτεμβρίου οι επιθέσεις της Ταξιαρχίας συνεχίστηκαν επιτυγχάνοντας μικρούς στόχους κάθε μέρα.

¹⁴⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μέσον Ανατολή, σελ. 128.

Το Ρίμινι έπεισε τελικά στις 09:00 της 21ης Σεπτεμβρίου του 1944. Η κατάληψή του υπήρξε το αποτέλεσμα του δεκαπενθήμερου αγώνα της ΙΙΙης Ελληνικής Ορεινής Μεραρχίας¹⁴¹.

Στη συνέχεια, η ταξιαρχία προεπιαύνοντας μέσα από αγώνες έφτασε στις 27 Σεπτεμβρίου στο ίψως του ποταμού Ρουβίκωνα, όπου εγκαταστάθηκε αμυντικά μέχρι τις 16 Οκτωβρίου, οπότε και αποσύρθηκε από τις επιχειρήσεις στην Ιταλική χερσόνησο¹⁴².

Οι συνοπίκες απώλειες της ΙΙΙης Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας από τότε που εισήπεθε στις επιχειρήσεις στην Ιταλία μέχρι την ημέρα κατάληψης του Ρίμινι, ανήλθαν σε 6 αξιωματικούς και 72 οπλίτες νεκρούς και 19 αξιωματικοί και 169 οπλίτες τραυματίες¹⁴³. Λόγω της μεγάλης επιτυχίας της η ταξιαρχία δέχτηκε τα συγχαρητήρια όπων των προϊσταμένων της συμμαχικής Διοίκησης¹⁴⁴.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το Φεβρουάριο του 1945, οι συμμαχικές δυνάμεις ξεκίνησαν μια σειρά εντατικών αεροπορικών βομβαρδισμών, ώσπου να προετοιμαστούν οι δυνάμεις εδάφους για την τελική έφοδο στη Γερμανία. Η τελική μεγάλη επίθεση των συμμαχικών δυνάμεων ξεκίνησε τη νύχτα της 23ης προς 24ης Μαρτίου του 1945. Στις 4 Μαΐου του 1945, οι γερμανικές δυνάμεις παραδόθηκαν στη βορειοδυτική Ευρώπη με ένα πρακτικό παράδοσης, το οποίο κάλυπτε το σύνολο των γερμανικών δυνάμεων και υπογράφηκε, με μεγάλη επισημότητα, στην έδρα του Αϊζενχάουερ στη Ρενς, με την παρουσία σοβιετικής, αμερικανικής, βρετανικής και γαλλικής αντιπροσωπίας. Τα μεσάνυχτα της 8ης Μαΐου του 1945, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είχε λήξει.

Ο Ελληνικός Στρατός, αν και μικρότερος σε δύναμη, στον πόλεμο του 1940-1941, αγωνίστηκε με σθένος και απέκρουσε τους ιταλούς εισβολείς γράφοντας ιστορία στα βουνά της Ηπείρου, την Πίνδο, τη Μακεδονία και την Κρήτη. Τέλος, η δράση του Ελληνικού Στρατού στη Μέση Ανατολή υπήρξε εξίσου αξιόλογη. Οι Έλληνες μαχητές διακρίθηκαν για τον πρωισμό τους στις επιχειρήσεις στα νησιά του Αιγαίου, τη Βόρεια Αφρική (Εδ Αλαμέιν), την Ιταλία (Ρίμινι) και την Τυνησία, προσφέροντας τιμή και δόξα στην πατρίδα τους.

Εκτός από τους θανάτους στα πεδία των μαχών, οι θάνατοι άμαχων ποθιτών από τις χερσαίες επιχειρήσεις, τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς, τις εκτελέσεις για ποθιτικούς ή φυλετικούς λόγους, από τις ασθένειες και τον υποσιτισμό υπήρχαν μερικές από τις συνέπειες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Υποθογίζεται ότι το σύνολο των νεκρών του πολέμου κυμάνθηκε μεταξύ των 35 και των 60 εκατομμυρίων, ενώ οι τραυματίες και οι ανάποροι ήταν πολλοί περισσότεροι. Οι ελληνικές απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υποθογίζονται στους 1.800 νεκρούς στρατιώτες, ενώ το σύνολο των θανάτων που προκλήθηκαν από τον πόλεμο υποθογίζονται περίπου στις 413.000¹⁴⁵.

¹⁴¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μέση Ανατολή, σελ. 128-135.

¹⁴² ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 13.

¹⁴³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μέση Ανατολή, σελ. 136.

¹⁴⁴ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί, σελ. 13.

¹⁴⁵ Roydesmith J.G., Παγκόσμιοι Πόλεμοι, σελ. 54-55.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΡΕΑ (1950-1953)

ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΣΥΜΜΑΧΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ Ο.Η.Ε. - ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ (Β.ΚΟΡΕΑ, KINA)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από το 1910 η Κορέα τελούσε υπό Ιαπωνική κατοχή. Μετά τις εξεριζεις του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κατά τη διακήρυξη του Καΐρου το 1943, στη συνάντηση των Ρούσεφ, Τσώρτσιλ και Τσαγκ-Κάι-Σεκ δόθηκε στην Κορέα η υπόσχεση για μεταποντική ανεξαρτησία της. Τη διακήρυξη αυτή υπέγραψε αργότερα και η Σοβιετική Ένωση στο Πότσδαμ, το 1945, όταν κήρυξε και αυτή τον πόλεμο εναντίον της Ιαπωνίας. Αποφασίστηκε λοιπόν για την επίτευξη της παράδοσης και του αφοπλισμού των Ιαπώνων στην Κορέα, οι Σοβιετικοί να απελευθερώσουν το Βόρειο τμήμα της χώρας και οι Αμερικανοί το Νότιο, ορίζοντας τον 38ο παραλήπτη ως διαχωριστική γραμμή.

Οι Σοβιετικοί από την πρώτη στιγμή κινήθηκαν για τον εξοπλισμό της Βόρειας Κορέας και απαγόρευσαν τη διάβαση των συνόρων προς όλες τις κατευθύνσεις. Το Δεκέμβριο του 1945 στη σύσκεψη της Μόσχας οι προαναφερθείσες δυνάμεις αποφάσισαν να εγκαταστήσουν, σε συνεννόηση με τα διάφορα Δημοκρατικά Κόμματα της Κορέας μία προσωρινή Κορεατική Κυβέρνηση για ολόκληρη την Κορέα και να ασκήσουν την κηδεμονία επί αυτής για 5 χρόνια. Η απόφαση αυτή, θυμίζοντας το Ιαπωνικό Προτεκτοράτο (1910-1915), δυσαρέστησε τους κατοίκους της Νότιας Κορέας. Αντίθετα, στη Βόρεια Κορέα το Κομμουνιστικό Κόμμα επέβαλε την απόφαση και στη Βόρεια Κορέα απαγορεύτηκε πλέον κάθε επικοινωνία πέραν του 38ου παραλήπτη και έτσι η ένωση της Κορέας κατέστη αδύνατη.

Ο Ο.Η.Ε. συγκρότησε τότε 9μερή επιτροπή για να επιβρέψει τη διεξαγωγή φιλετεύθερων εκλογών σε όλη την Κορέα. Η επιτροπή δεν έγινε δεκτή στη Βόρειο Κορέα και οι εκλογές διεξήχθησαν κανονικώς (10 Μαΐου 1948) μόνο στη Νότια Κορέα όπου και ανακριύχθηκε πρόεδρος ο Σήγκμαν Pn. Τον Ιούλιο του 1949 τα στρατεύματα των Αμερικανών απεσύρθησαν και στη χώρα πλέον υπήρχε μία δύναμη 100.000 ανδρών ελαφρώς οπλισμένων με αποκλειστική αποστολή την άμυνα και τη διατήρηση της εσωτερικής ασφάλειας. Αντίθετα, οι Σοβιετικοί οργάνωσαν στη Βόρειο Κορέα μία στρατιωτική δύναμη 200.000 ανδρών, την οποία εξόπλισαν με άρματα μάχης και αεροπλάνα και μετά απέσυραν τα στρατεύματά τους.

Το πρώιμο της 25ης Ιουνίου 1950 οι ένοπλες Κομμουνιστικές Δυνάμεις πραγματοποίησαν αιφνιδιαστική επίθεση κατά της Νοτίου Κορέας. Οι δυνάμεις της Βόρειας Κορέας είχαν σκοπό εκμεταλλεύσιμενοι τον αιφνιδιασμό να καταλάβουν άμεσα ολόκληρη τη Νότιο Κορέα πριν προλάβει να αντιδράσει ο Ο.Η.Ε.¹⁴⁶. Η εισβολή των βορειο-Κορεατών έγινε στα πρότυπα του γερμανικού ευέλικτου κεραυνοβόλου πολέμου (Blitzkrieg). Η προέλαση των στρατευμάτων της Βόρειας Κορέας υπήρξε αναπόφευκτη λόγω της τεράστιας διαφοράς στον εξοπλισμό των δύο δυνάμεων και των αιφνίδιο πανικό. Μόλις μετά τρεις ημέρες κατελήφθη η πρωτεύουσα της Νότιας Κορέας, Σεούλ και ακολούθησε ανελέητη σφαγή με τα στρατεύματα της Νότιας Κορέας να υποχωρούν ατάκτως.

¹⁴⁶ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εκστρατευτικό Κορέα, σελ. 5-8.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.) τότε κατήγγειλε την εισβολή και ζήτησε από τα Μέλη του την άμεση συμβολή τους σε στρατιωτική βοήθεια. Στην αίτηση αυτή του Ο.Η.Ε. ανταποκρίθηκαν 21 κράτη¹⁴⁷, ανάμεσα στα οποία ήταν και η Ελλάδα. Με την είσοδο των συμμαχικών στρατευμάτων στα μέσα του Αυγούστου η κατάσταση αντιστράφηκε και οι συμμαχικές δυνάμεις προέλασαν προς το Βορρά ανακτώντας πάλι τον έλεγχο της Σεούλ.

Τη νύχτα της 22ας Απριλίου εξαπολύθηκε από τους Κινέζους μαζική επίθεση σε όλο το πλάτος της χερσονήσου την οποία οι σύμμαχοι δεν κατάφεραν να ανακόψουν παρά μόνο κάτω από τον 38ο παράλιο. Ένα δεύτερο επιθετικό κινεζικό κύμα εκδηλώθηκε στις 15 Μαΐου και μόνο η αυταπάρνηση των συμμάχων πολεμιστών κατάφερε να σώσει τη Σεούλ με δραματικές μάχες στα περίχωρα της πόλης. Με ταχεία αντεπίθεση τα συμμαχικά στρατεύματα τότε, κατάφεραν την ανάκτηση πολλών χαμένων εδαφών. Ακολούθησαν συνεχείς παθινδρομήσεις των στρατιωτικών δυνάμεων άνωθεν και κάτωθεν του 38ου παραλίου.

Μετά από ένα μαραθώνιο διαπραγματεύσεων, αναβοήτων και αρνήσεων η κατάπαυση του πυρός επετεύχθη στις 27 Ιουνίου 1953 με την υπογραφή ανακωχής στη Μουσάν της Βόρειας Κορέας και τον καθορισμό των συνόρων των δύο πλέον κρατών.

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1950 τμήματα της 42ης Ταξιαρχίας, της Ι και III Μεραρχίας κατόπιν διαταγών του ΓΕΣ συγκρότησαν στην περιοχή της Λαμίας το Εκστρατευτικό Σώμα Ελλάδας (ΕΚΣΕ), για να σταθεί στην Κορέα προκειμένου να ενταχθεί στις Δυνάμεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.).

Στις 16 Νοεμβρίου το ΕΚΣΕ αναχώρησε από την Ελλάδα, υπό τον Συνταγματάρχη Ιωάννη Δημόπουλο, με δύναμη 53 Αξιωματικούς και 798 Οπλίτες και στις 9 Δεκεμβρίου έφτασε στο Πουσάν με το αμερικανικό οπλιταγωγό «Τζένεραη Χαν».

Το ΕΚΣΕ εγκαταστάθηκε, αρχικά, αμυντικά στη ζωτική περιοχή Κούμκο-Ρι, κοντά στη Σεούλ, όπου και διακρίθηκε για την αριστοτεχνική οργάνωση της αμυντικής τοποθέτησής του. Στη συνέχεια, το ΕΚΣΕ ενήργησε επιθετικές αναγνωρίσεις στην περιοχή Σαγιόν-Νι και το ύψωμα 406 βόρεια της πόλης Ικτσόν όπου και είχε τις πρώτες απώλειες από εχθρικά πυρά. Τη νύχτα 29 προς 30 Ιανουαρίου 1951 το Τάγμα ΕΚΣΕ απέκρουσε στο ύψωμα 381, κοντά στο Ικτσόν, ισχυρή επίθεση κινεζικού Συντάγματος πραγματοποιώντας την πρώτη του μεγάλη πολεμική επιχείρηση και με την αποτελεσματικότητα που επέδειξε κατάφερε να γίνει γνωστό σε όλους τους Συμμάχους. Ακολούθησαν πολλές επιτυχείς επιθετικές και αμυντικές επιχειρήσεις με καταλήψεις υψηλών και αποκρύσεις εχθρικών επιθέσεων στις οποίες το ΕΚΣΕ κατάφερε μεγάλες απώλειες στα εχθρικά στρατεύματα και δέχθηκε τα εγκωμιαστικά σχόλια του διεθνή τύπου και των Συμμάχων πάνω από μία φορά. Χαρακτηριστική ήταν η επιχείρηση για την κατάληψη του υψηλούτας 313 (Σκοτς), κοντά στον Ιμτζίν ποταμό της περιοχής Γιοντσόν-Τσορβόν με την υποστήριξη της Αμερικανικής Αεροπορίας. Ήταν η πιο μεγάλη και αιματηρή επιχείρηση του ΕΚΣΕ απλά και η πιο διακεκριμένη¹⁴⁸.

Μετά τον τερματισμό του πολέμου το ΕΚΣΕ επαναπατρίστηκε τον Οκτώβριο του 1955. Οι απώλειες μάχης του Τάγματος έφτασαν τους 177 νεκρούς και 495 τραυματίες¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Εκστρατευτικά Σώματα (Μάχιμες Μονάδες): Αιθιοπία, Αυστραλία, Βέλγιο, Βρετανία, Γαλλία, Ελλάδα, Η.Π.Α., Καναδάς, Κολομβία, Λουξεμβούργο, Νέα Ζηλανδία, Νότιος Αφρική, Ολλανδία, Ταϊλάνδη, Τουρκία και Φιλιππίνες. Υγειονομικές Μονάδες: Δανία, Ινδία, Ιταλία, Νορβηγία, Σουηδία.

¹⁴⁸ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο Γεγονότων, σελ. 171-173.

¹⁴⁹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εκστρατευτικό Κορέα, σελ. 180.

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ

Η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία μετείχε στις επιχειρήσεις της Κορέας με ένα Σμήνος Μεταφορικών Αεροσκαφών Ντακότα C-47 του 13 Σμήνους. Το Σμήνος συγκροτήθηκε στις 13 Οκτωβρίου 1950 και η δύναμή του περιλάμβανε αρχικά 7 αεροσκάφη, στα οποία προστέθηκαν άλλα 2 αργότερα για την αναπλήρωση των απωλειών, και 67 Αξιωματικούς και Οπλίτες, εκ των οποίων 25 ήταν ιπτάμενοι.

Το Σμήνος απογειώθηκε από το αεροδρόμιο της Ελευσίνας στις 11 Νοεμβρίου 1950 και προσγειώθηκε τελικώς στην βάση Ιταζούκι στο Κιονσού της Ιαπωνίας την 1η Δεκεμβρίου.

Από τις 4 Δεκεμβρίου το Ελληνικό Σμήνος ανέλαβε την πραγματοποίηση πολεμικών αποστολών στην Βόρεια Κορέα από το αεροδρόμιο της περιοχής Χουνγκνάμ. Σημαντική αποστολή του Σμήνους αποτέλεσε η μεταφορά Αμερικανών τραυματιών που είχαν εγκλωβιστεί. Τα ελληνικά αεροσκάφη κάτω από δύσκολες συνθήκες κατάφεραν να παραλάβουν υπό τα εχθρικά πυρά 50 τραυματίες τους οποίους και μετέφερε στο αεροδρόμιο Χουνγκνάμ.

Η έδρα επιχειρήσεων του Σμήνους άλλαξε πολλές φορές κατά τη διάρκεια του πολέμου και το Σμήνος κατάφερε να εκτελέσει 2.916 αποστολές μεταφέροντας 70.568 επιβάτες, 9.243 τραυματίες, 11.104.550 λίβρες υλικού και ενήργησε ρίψεις πυρομαχικών και εφοδίων βάρους 17.000 λίβρών¹⁵⁰.

Κατά την εκτέλεση των αποστολών αυτών το Σμήνος απώλεσε 4 αεροσκάφη και υπέστη απώλειες σε νεκρούς 6 Αξιωματικών, 1 Ανθυπασπιστή και 5 Οπλίτών¹⁵¹.

Με τη διαταγή της επιστροφής του Σμήνους στην Ελλάδα τα εναπομείναντα αεροσκάφη αναχώρησαν από την Ιαπωνία στις 8 Μαΐου 1955 και έφτασαν τελικώς στο αεροδρόμιο της Ελευσίνας στις 23 Μαΐου.

Για την προσφορά του στην Κορέα το Σμήνος έλαβε ιδιαίτερες ηθικές διακρίσεις και αναγνωρίσεις, καθώς και εύφορμες μνείες από τους Προέδρους των Η.Π.Α. και της Νότιας Κορέας¹⁵².

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Για το πολεμικό έργο που συντέλεσε το ΕΚΣΕ του απενεμήθησαν ιδιαίτερες τιμητικές διακρίσεις, ελληνικές και συμμαχικές. Επίσης, πολλοί Αξιωματικοί και Οπλίτες τιμήθηκαν με προαγωγές επ' ανδραγαθία και απονομές ελληνικών, αμερικανικών, νοτιο-κορεατικών, βελγικών, κολομβιανών και του Ο.Η.Ε. παρασήμων, μεταπλήσιων και εύφορμες μνείες.

Με τις διακρίσεις αυτές αναγνωρίσθηκε πλέον και επισήμως η υπό του ΕΚΣΕ αντιπροσώπευση του Ελληνικού Στρατού στο διεθνή στίβο του αγώνα για την επευθερία, κατά τις επιχειρήσεις στην Κορέα.

Αργότερα, η Νότια Κορέα για να δείξει την ευγνωμοσύνη της ανέγειρε στην τοποθεσία Γιοντζού Κυούν Τζι Ντο, κοντά στη Σεούν (την περίφημη Κοιλάδα των Ηρώων) μεγαλοπρεπές Μνημείο των πεσόντων Ελλήνων μαχητών. Σε μία πλάκα αυτού υπάρχει η επιγραφή: «Οι γενναῖοι αύτοὶ στρατιῶται τῆς Ἐλλὰδος, ἐνεσάρκωσαν τὸ ἔνδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον τὸ εὔψυχον. Τιμὴ καὶ δόξα τοῖς πεσοῦσι πολεμισταῖς!»¹⁵³.

¹⁵⁰ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εκστρατευτικό Κορέα, σελ. 182-187.

¹⁵¹ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο Γεγονότων, σελ. 173.

¹⁵² ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εκστρατευτικό Κορέα, σελ. 187-188.

¹⁵³ ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εκστρατευτικό Κορέα, σελ. 191.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ: ΚΥΠΡΟΣ (1974) ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ: ΕΛΛΑΔΑ, ΚΥΠΡΟΣ - ΤΟΥΡΚΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την προϊστορική περίοδο, η Κύπρος αποτελούσε αναπόσπαστο τμήμα του Αιγαία-κού, ελληνικού πολιτισμού. Ακόμη και μετά την κατάκτησή της από τους Φράγκους της τρίτης Σταυροφορίας, η Μεγαλόνησος συνέχισε να αποτελεί τμήμα του ελληνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο, μέχρι το 1571 που κατακτήθηκε από τους Τούρκους. Το 1878 το νησί πουλήθηκε από τους Τούρκους στους Βρετανούς, οι οποίοι το διατήρησαν μέχρι το 1959, οπότε κηρύχτηκε ανεξάρτητο κράτος.

Μετά από διαπραγματεύσεις υπογράφεται η συνθήκη της Ζυρίχης στις 11 Φεβρουαρίου 1959 και του Λονδίνου (1959), η οποία αναγνώριζε την ανεξαρτησία της Κύπρου, απλά παραχωρούσε στην τουρκική μειονότητα πολλές εξουσίες. Στις 16 Αυγούστου 1959 η Κύπρος ανακηρύσσεται σε ανεξάρτητη δημοκρατία και ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος εκλέγεται πρώτος Πρόεδρος.

Από τα πρώτα της, όμως, βήματα η κυπριακή δημοκρατία αντιμετωπίζει τη συστηματική αντίδραση της τουρκικής μειονότητας. Στα 1963 ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος αποφάσισε να αναθεωρήσει το πολύπλοκο σύνταγμα που έκανε δύσκολη τη διακυβέρνηση του νησιού. Αυτό προκάλεσε την έντονη αντίδραση της Τουρκίας, η οποία πιέζει τους Τουρκούπηριους να δημιουργήσουν τουρκικές εστίες σε διάφορα τμήματα της Κύπρου στα οποία διέθεταν συμπαγή δύναμη.

Τον Ιούλιο-Αύγουστο 1974, μετά από οργανωμένο από το δικτατορικό καθεστώς της Αθήνας πραξικόπημα κατά του αρχιεπισκόπου Μακαρίου (15 Ιουλίου 1974), υπήρξε πήλεον ανοιχτή επέμβαση της Τουρκίας και κατάπληψη από τον τουρκικό στρατό οικόπληρης της Βόρειας Κύπρου¹⁵⁴.

ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Για την επικείρωση κατάπληψης της Κύπρου οι Τούρκοι συγκέντρωσαν τις εξής δυνάμεις: το Στρατηγείο του 6ου Σώματος Στρατού, την 28η και την 39η Μεραρχία Πεζικού, την Ταξιαρχία Απεξιπτωτιστών, την 39η Ταξιαρχία Καταδρομών, την 5η Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία και το 6ο Τάγμα Πεζοναυτών. Την εισβολή θα υποστήριζαν, επίσης, σοβαρές αεροπορικές δυνάμεις με σκοπό την αεροπορική υπεροχή. Συνολικά, οι Τούρκοι διέθεσαν 40.000 άνδρες, 180 με 200 άρματα M47-M48, 75 μαχητικά, 55 μεταγωγικά αεροσκάφη, 43 ελικόπτερα και πολλές μονάδες ναυτικού. Στις δυνάμεις αυτές προστέθηκαν 20.000 περίπου τουρκούπηριοι.

Από την άλλη πλευρά, η ελληνικές δυνάμεις αποτελούνταν από 15 ενεργά Τάγματα Πεζικού, 19 επιστρατευμένα Τάγματα Πεζικού, η ΕΛΔΥΚ με 900 περίπου άνδρες, τρεις ενεργές Μοίρες και μια επιστρατευμένη Μοίρα καταδρομών, μία Επιλαρχία αναγνώρισης με ελιαφρά θωρακισμένα οχήματα, 8 Μοίρες Πυροβολικού, 4 ανεξάρτητες Πυροβολικαρχίες, έναν Λόχο δύλων 4,2'' και μικρό αριθμό Μονάδων Μηχανικού, Διαβιβάσεων και Διοικητικής Μέριμνας. Η συνολική δύναμη δεν ξεπερνούσε τους 11.000 άνδρες¹⁵⁵.

¹⁵⁴ Κάρυκας Π.Δ., Κύπρος 1974, σελ. 29.

¹⁵⁵ Κάρυκας Π.Δ., Κύπρος 1974, σελ. 28.

ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Το τουρκικό σχέδιο δράσης προέβλεπε συνδυασμένη αποβατική ενέργεια από θάλασσα και αέρα για τη δικοτόμηση της Κύπρου σε δύο φάσεις, εκμεταλλευόμενο τη μορφολογία του κυπριακού εδάφους. Κατά την πρώτη φάση θα πραγματοποιούνταν απόβαση στην ακτή Πεντεμίθη, δυτικά της Κερύνειας, με σκοπό τη δημιουργία προγεφυρώματος με ταυτόχρονη απόβαση από αέρα στο θύλακα της Λευκωσίας για την ενίσχυση των τουρκοκυπρίων. Στη συνέχεια προβλέπονταν σταδιακή επέκταση του προγεφυρώματος και η συνένωσή του με το θύλακα Λευκωσίας. Κατά τη δεύτερη φάση, και ανάλογα με τις εξεπλίξεις της πρώτης φάσης, θα συνεχίζονταν οι επιχειρήσεις για την επίτευξη των πολιτικών στόχων της Τουρκίας. Οι δύο φάσεις πήραν την κωδική ονομασία «Αττίλας» I και II αντίστοιχα.

Το ελληνικό σχέδιο άμυνας, με την κωδική ονομασία «Αφροδίτη», προέβλεπε την εξασφάλιση της Κύπρου από την τουρκική απειλή με κύρια προσπάθεια την απόκρουση της απόβασης και δευτερεύουσα την εκκαθάριση των τουρκικών θυλάκων. Η απόκρουση της απόβασης θα γίνονταν αμέσως μόλις παραβιάζονταν τα χωρικά ύδατα της Κύπρου στα 12 ναυτικά μίλια¹⁵⁶.

ΑΤΤΙΛΑΣ I

Το Σάββατο 20 Ιουνίου η Τουρκία με το πρόσχημα της αποκατάστασης της συνταγματικής τάξης και της προστασίας της τουρκικής μειονότητας εισβάλλει στην Κύπρο. Στις 4:50, 11 τουρκικά πολεμικά σκάφη παραβίασαν τα χωρικά ύδατα της Κύπρου κοντά στις ακτές της Κερύνειας. Από τις 05:15 η τουρκική αεροπορία άρχισε σφοδρό βομβαρδισμό στρατιωτικών και πολιτικών στόχων, κυρίως στην περιοχή της Κερύνειας-Λευκωσίας. Στη συνέχεια οι Τούρκοι πραγματοποίησαν πλήθος αεραποβάσεων στους τουρκικούς θύλακες στην Κύπρο και κυρίως στη Λευκωσία με σκοπό την ενίσχυσή τους. Στην επιλεγέσια ακτή απόβασης, στο Πεντεμίθη, αποβιβάστηκε στις 07:15 μικρή τουρκική δύναμη που άρχισε να δημιουργεί τις βάσεις για τη δημιουργία του απαραίτητου προγεφυρώματος για την απόβαση του συνόπτου των τουρκικών δυνάμεων.

Η πρώτη πρωική αντίσταση προβλήθηκε από τις κυπριακές τορπιλάκατους που προσπάθησαν να πλήξουν τα τουρκικά πολεμικά. Μετά από την πρώτη αδράνεια των Ελληνικών Δυνάμεων, δύο λόχοι του 251 Τάγματος Πεζικού κατάφεραν να

¹⁵⁶ Κάρυκας Π.Δ., Κύπρος 1974, σελ. 29.

ανακόψουν τη διεύρυνση του τουρκικού προγεφυρώματος αλλά οι απαραίτητες ενισχύσεις για την ενίσχυση των πρώτων αυτών δυνάμεων δεν έφτασαν όπως αναμενόταν. Ενισχύσεις που κινήθηκαν από τη Λευκωσία για να βοηθήσουν στον αγώνα στο Πεντεμίλι δέχθηκαν αλλεπάλληλες τουρκικές αεροπορικές επιθέσεις και αποδεκατίστηκαν. Παρόλα αυτά, οι Τούρκοι δεν κατάφεραν να πραγματοποιήσουν τα σχέδια που προέβλεπαν την συνένωση του αποβίβασθέντος στρατού τους με το θύλακα Λευκωσίας και την κατάληψη της Κερύνειας. Έως το τέλος της ημέρας οι Τούρκοι είχαν καταφέρει να ενισχύσουν το προγεφύρωμα με περισσότερο πεζικό αλλά δεν είχαν καταφέρει να αποβιβάσουν ακόμη άρματα μάχης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αδυναμία υποστήριξης των Τούρκων από την Αεροπορία τους έδινε μία θαυμάσια ευκαιρία στους Έλληνες να τους εξαναγκάσουν σε υποχώρηση. Δυστυχώς, όμως, δεν έγινε δυνατή η συγκέντρωση των απαραίτητων δυνάμεων στον τομέα του Πεντεμίλιου και έτσι η ευκαιρία πέρασε ανεκμετάλλευτη.

Την επομένη οι Τούρκοι αποβίβασαν νέες δυνάμεις Πεζικού και μία ίλια αρμάτων ενισχύοντας έτσι τη θέση τους, σε αντίθεση με τους Έλληνες που είχαν να αντιπαρατάξουν μόνο την ελληνική τους ψυχή. Επιπλέον, ενίσχυσαν το θύλακα Λευκωσίας με επιπλέον δυνάμεις. Παρόλα αυτά, ούτε τη δεύτερη ημέρα κατάφεραν να καταλάβουν την Κερύνεια και την Λευκωσία.

Στις 22 Ιουλίου 1974, μετά από απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., επήλθε συμφωνία κατάπαυσης του πυρός η οποία θα ίσχυε από τις 16:00 της ίδιας ημέρας. Οι Τούρκοι, όμως, συνέχισαν την ενίσχυση των δυνάμεων τους και με ένα πολύ καλά οργανωμένο τακτικό συγκρότημα με ειδικές δυνάμεις, άρματα και ισχυρό πυροβολικό επιτέθηκαν προς την Κερύνεια. Μετά την κάμψη της επικής αντίστασης του 251 Τάγματος Πεζικού που αγωνίσθηκε καθ' όποι τη διάρκεια αυτή μέχρι και την τελευταία στιγμή, οι Τούρκοι κατέλαβαν την Κερύνεια και έφτασαν στη Λευκωσία.

Στις 23 Ιουλίου οι τουρκικές δυνάμεις επιτέθηκαν κατά του αεροδρομίου της πρωτεύουσας αλλά με την ηρωική αντίσταση της Α' Μοίρας Καταδρομών, που είχε φτάσει την προηγουμένη, αποκρούστηκαν και τελικά το αεροδρόμιο επήλθε υπό την φύλαξη των κυανόκρανων του Ο.Η.Ε.

Τις επόμενες ημέρες μέχρι τις 30 Ιουλίου οι Τούρκοι συνέχισαν τις επιθέσεις καταλαμβάνοντας πολυάριθμα χωριά και στρατηγικά σημεία. Στις ειρηνευτικές συνομιλίες που έγιναν στη Γενεύη οι Τούρκοι υπέγραψαν νέα συμφωνία για την κατάπαυση του πυρός η οποία, όμως, και πάλι δεν τηρήθηκε¹⁵⁷.

ΑΤΤΙΛΑΣ II

Στις 14 Αυγούστου, οι Τούρκοι επανέλαβαν τις επιχειρήσεις τους με την υποστήριξη της αεροπορίας. Από την 1η Αυγούστου ο νέος αρχηγός τη Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς (ΓΕΕΦ), κατάλαβε ότι δεν ήταν σε θέση να εμποδιστεί η τουρκική προέλαση πάγω της μεγάλης υπεροχής των δυνάμεων που διέθετε. Στις 14 Αυγούστου, οι Τούρκοι ανέτρεψαν την ελληνική γραμμή αντίστασης και προέλασαν κατά τον άξονα Λευκωσία-Λεμεσός.

Την επομένη εισήλθαν στον τουρκοκυπριακό τομέα της Αμμοχώστου και με το πρώτο φως της 16ης Αυγούστου συνέχισαν προς τα δυτικά ώσπου ενώθηκαν με το θύλακα Λιμνίτη. Η Τουρκία μετά την κατάπαυση του πυρός, στις 18:00 της 16ης Αυγούστου,

¹⁵⁷ Κάρυκας Π.Δ., Κύπρος 1974, σελ. 29-31.

ήπειρης πλέον το 37-38% του κυπριακού εδάφους δημιουργώντας μάλιστα προσφυγικό πρόβλημα σε 200.000 κατοίκους του νησιού¹⁵⁸.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μετά την τουρκική εισβολή η Κυπριακή Κυβέρνηση έφερε το θέμα στα Ηνωμένα Έθνη διεθνοποιώντας έτσι το νέο πρόβλημα της Κύπρου. Η Τουρκία, οι Η.Π.Α. και ιδίως η Μεγάλη Βρετανία προσπάθησαν να περιορίσουν το θέμα σε στενά «συμμαχικά» πλαίσια, είτε με διμερής επιληπτούρκικές συνομιλίες, είτε με διαδικασίες μέσω του NATO και των Η.Π.Α. Η εγγραφή του θέματος στα Ηνωμένα Έθνη είχε ως αποτέλεσμα μια σειρά ψηφισμάτων με τα οποία επιβεβαιώνονταν η ανεξαρτησία, η κυριαρχία και η εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου υπογραμμίζοντας τη νομιμότητα της Κυπριακής Κυβέρνησης της Λευκωσίας. Παράλληλα, γίνονταν συστάσεις για τη διεξαγωγή συνομιλιών μεταξύ των δύο κοινοτήτων για την εξεύρεση λύσης της συνταγματικής πτυχής του θέματος.

Από τότε ξεκίνησε ένας μαραθώνιος διαπραγματεύσεων και συνομιλιών ανάμεσα στις εκάστοτε Ελληνικές και Τουρκικές Κυβερνήσεις αλλά και σε διεθνές επίπεδο με σκοπό την επίλυση του Κυπριακού προβλήματος. Έως σήμερα δεν έχει δοθεί οριστική λύση στο πρόβλημα και η τουρκική εισβολή στην Κύπρο παραμένει μία μαύρη σελίδα στην ιστορία του Ελληνισμού¹⁵⁹.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Στόχος του παρόντος συγγράμματος υπήρξε η δημιουργία ενός αφιερώματος στον Έλληνα Άγνωστο Στρατιώτη. Σε εκείνον που υπερβαίνοντας τον ίδιο του τον εαυτό έπεσε στο πεδίο της μάχης δίνοντας το πολυτιμότερο αγαθό, την ίδια του τη ζωή, για την υπεράσπιση της πατρίδας του.

Στη συγκεκριμένη μελέτη, με αφορμή τις επιγραφές μαχών που βρίσκονται πάνω στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη, παρουσιάστηκαν οι κυριότερες μάχες στις οποίες πήρε μέρος η Ελλάδα. Στη μακρόχρονη και πολύπαθη ιστορία της Ελλάδος διενεργήθησαν, ωστόσο, πολλές ακόμη μάχες που δεν αναγράφονται πάνω στο μνημείο και στις οποίες οι ηρωικοί Έλληνες αγωνιστές διακρίθηκαν για την εθελοθυσία τους και την αγάπη τους για την Ελλάδα. Στόχος, ποιοπόν, αυτής της εξιστόρησης υπήρξε η κατανόηση των συνθηκών μέσα στις οποίες χάθηκαν τόσες ανθρώπινες ζωές στον αγώνα για την εθευθερία της πατρίδας τους.

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή, από αρχαιοτάτων χρόνων ήταν καθιερωμένο να επιτρέπεται στους αντιπάλους να συλληφθούν τους νεκρούς τους από το πεδίο της μάχης, ώστε να ταφούν και να τους αποδοθούν οι δέουσες τιμές. Αυτή η παράδοση αποτελεί πάντα άγραφο νόμο κάθε παράταξης κατά τη διάρκεια ενός πολέμου. Είναι το ελάχιστο που μπορεί μια χώρα να πράξει για να εκδηλώσει την ευγνωμοσύνη της απέναντι σε εκείνους που έχουσαν το αίμα τους για να την υπερασπιστούν.

Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της ιστορίας, υπήρξαν κάποιες δυσάρεστες περιπτώσεις όπου η δυνατότητα περισυλλογής των νεκρών δεν κατέστη δυνατή. Μία από αυτές ήταν και η περίπτωση του ελληνοϊταλικού πολέμου στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου οι Έλληνες και οι Ιταλοί που έπεσαν στα πεδία των μαχών ήταν χιλιάδες. Το σύνθησες ήταν

¹⁵⁸ Κάρυκας Π.Δ., Κύπρος 1974, σελ. 32.

¹⁵⁹ Κρανιδιώτης Ν., Κύπρος Ιστορία, σελ. 19-20.

οι νεκροί να θάβονται σε στρατιωτικά νεκροταφεία σε ατομικούς ή ομαδικούς τάφους. Νεκροταφεία δημιουργήθηκαν τόσο από τους Ιταλούς όσο και από τους Έλληνες, κυρίως εξαιτίας της διαρκούς εναπλαγής της κυριαρχίας στα εδάφη του αιβανικού μετώπου. Η σκληρότητα των μαχών, όμως, και οι αδιάκοπες επιχειρήσεις είχαν ως αποτέλεσμα πολλοί από τους νεκρούς μας να εγκαταλειφθούν στο πεδίο της μάχης.

Μετά το τέλος του πολέμου, η χώρα μας, όντας πιστή στο καθήκον της απέναντι στους πεσόντες, προσπάθησε να έρθει σε μια συμφωνία με την κυβέρνηση της Αλβανίας για την περιουσιακή των νεκρών και των οστών των πεσόντων από τα πεδία μάχης του αιβανικού θεάτρου επιχειρήσεων. Αυτό, όμως, δεν κατέστη δυνατό σύντομα, καθώς η χώρα μας και η Αλβανία βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση έως το 1987. Η συμφωνία επιτεύχθηκε στις 25/9/1997. Παρόλα αυτά, όμως, εξακολουθούσαν να υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες που δυσχέραιναν το επληπτικό έργο, όπως το καθεστώς του Χότζα που κατέστρεψε τα νεκροταφεία και τα εδάφη όπου βρίσκονταν θαμμένα τα οστά των Ελλήνων αγωνιστών μετατράπηκαν σε οικισμούς ή χωράφια.

Οι κινήσεις της ελληνικής πλευράς στρέφονταν προς την κατεύθυνση της έρευνας με στόχο την ανεύρεση των χώρων όπου βρίσκονταν στο παρελθόν τα στρατιωτικά νεκροταφεία, της περιουσιακής των οστών και τέλος της κατασκευής ενός νεκροταφείου. Σημαντική υπήρξε σε αυτήν την προσπάθεια η συμβολή της Ορθόδοξης Αρχιεπισκοπής της Αλβανίας. Έτσι, μέχρι το 1999 είχαν πλέον δημιουργηθεί 3 νεκροταφεία. Οι προσπάθειες συνεχίζονται και στις μέρες μας. Έχει επιτευχθεί ήδη ο εντοπισμός και η περιουσιακή 2.769 νεκρών, που το όνομά τους δεν υπάρχει σε καμιά επιτύμβια στήλη, σε κανένα μαρμάρινο σταυρό. Πρόκειται για τους νεκρούς που φυλάσσονται σε οστεοφυλάκια στα οποία αντί για το όνομά τους υπάρχει η πλέξη «Αγνωστος».

Κλείνοντας, κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί το ποίημα του Γ. Αθάνα για έναν άλλο άγνωστο στρατιώτη, τον Σαλπιγκτή.

Ο ΣΑΛΠΙΓΚΤΗΣ

*Στερνός απ' δόλους δούνησε κι ο σαλπιγχτής στο χώμα.
Της σάλπιγγάς του ο αντίλαλος δεν είχε σβήσει ακόμα.
Της Μικρασίας ξετρέχοντας τα πλάτη πέρα ως πέρα
πότε αντηχούσε σα λυγμός και πότε σα φοβέρα.*

*Αθαφτος λιώνει ο σαλπιγχτής μες στις βροχές. Παρέκει
η σκουριασμένη σάλπιγγα πιστά τον παραστέκει.
Με τον χιονιού το σάβανο τους σκέπασε ο χειμώνας
κι ήταν βαρύς σαν κολαση, μεγάλος σαν αιώνας.*

*Μα τι κι αν ήρθε η άνοιξη; Μέσα στο νέο χορτάρι
δε φαίνεται ούτε σάλπιγγα, ούτε σκεβρό κουφάρι.
Μόνο από νύχτα σε νυχτιά βγαίνει το φάντασμά του
Και ψάχνει στα χαμόκλαδα να βρει τη σάλπιγγά του.*

*Μην αποκάμεις Σαλπιγχτή, και μη λιγοπιστήσεις!
Χιλιάδες νύχτες θα διαβούν, νύχτες σιγής και φρίκης.
Μα θα ρθει, ένα πρώτ που εσύ θα τους χτυπήσεις
με την παλιά σου σάλπιγγα τους νέους σκοπούς της Νίκης!*

ΑΘΑΝΑΣ Γ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αγώνες και Νεκροί του Ελληνικού Στρατού κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1945), Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1990.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εκστρατευτικό Κορέα: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Το Εκστρατευτικόν Σώμα στην Κορέα, Αθήναι, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1977.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Α'ΠΠ: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ιστορία της συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1993.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Βαλκανικών: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ιστορία των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1987.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ελληνοϊταλικού-Ελληνογερμανικού: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου (1940-1941), Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1985.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Μικρά Ασία: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Επίτομη Ιστορία της Εκστρατείας στη Μικρά Ασία (1919-1922), Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 2001.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο Γεγονότων: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ευρετήριο πολεμικών γεγονότων του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1989.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Ιστορίας: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Θέματα Στρατιωτικής Ιστορίας, Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1999.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μέση Ανατολή: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο Ελληνικός Στρατός στο Μέση Ανατολή (1941-1945), Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1995.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Μεσημβρινήν Ρωσίαν: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Το ελληνικόν Εκστρατευτικόν Σώμα εις Μεσημβρινήν Ρωσίαν (1919), Αθήναι, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1955.
- ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο ελληνικός στρατός: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ο ελληνικός στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913, Αθήνα, Έκδοση Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1988.
- Δεπάστας Ν.Σ., Ιστορικόν Σχεδίασμα: Δεπάστας Ν.Σ., Ιστορικόν Σχεδίασμα περί των Βαλκανικών Πολέμων 1912-1913, Αθήνα, Ανάτυπο εκ του ΜΣΤ' Τόμου του περιοδικού «Παρνασσός», 2004.
- Δημακόπουλος Γ., Ρωκ: Δημακόπουλος Γ., λήμμα «Ρωκ», Εγκυλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα, Διευθ. Έκδοσης Πουρναρά Ε. και Μπουγάς Ν., Αθήνα, Πάπυρος, 1992, [σσ] 335-336.
- Θεοφανίδης Ι., Αρτάκη: Θεοφανίδης Ι., λήμμα «Αρτάκη», Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυλοπαίδεια, Διευθ. Έκδοσης Σύκος Γ.Ι., Αθήνα, Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυλοπαίδεια, 1927, [σσ] 237-240.
- Καντερές Δ., Μικρά Ασία 1921: Καντερές Δ., «Μικρά Ασία 1921, Τα λάθη που οδήγησαν στην καταστροφή», Πόλεμος και Ιστορία, Τεύχος 98 (Σεπτέμβριος 2006), [σσ] 18-29.
- Κάρυκας Π.Δ., Κύπρος 1974: Κάρυκας Π.Δ., «ΚΥΠΡΟΣ 1974, Η χαμένη νίκη του Ελληνισμού», Πόλεμος και Ιστορία, Τεύχος 97 (Ιούλιος-Αύγουστος 2006), [σσ] 26-33.
- Κρανιδιώτης Ν., Κύπρος Ιστορία: Κρανιδιώτης Ν., λήμμα «Κύπρος», Εγκυλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα, Διευθ. Έκδοσης Πουρναρά Ε. και Μπουγάς Ν., Αθήνα, Πάπυρος, 1989, [σσ] 7-20.
- Λυμπερόπουλος Β., Εύζωνοι: Λυμπερόπουλος Β., Εύζωνοι: Οι Πολεμιστές του Θρύλου και της Ιστορίας, Αθήνα, 1996.

- Μοσχάκης Γ., Μάχη Σαρανταπόρου: Μοσχάκης Γ., «Η Μάχη του Σαρανταπόρου», Ιστορικές Σελίδες, Τεύχος 1, [σσ] 40-51.
 - Νικολόδημος Α.Δ., Μέρες Πολέμου: Νικολόδημος Α.Δ., Μέρες Πολέμου (1902-1922), Λευκωσία, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, 2005.
 - Roydesmith J.G., Παγκόσμιοι Πόλεμοι: Roydesmith J.G., λήμμα «Πόλεμοι, Παγκόσμιοι», Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτανικά, Διευθ.Έκδοσης Πουρναρά Ε. και Μπουγάς Ν., Αθήνα, Πάπυρος, 1992, [σσ] 15-55.
 - Σφυροέρας Β., Άγνωστου: Σφυροέρας Β., λήμμα «Άγνωστου Στρατιώτη μνημείο», Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτανικά, Διευθ.Έκδοσης Κουβακας Θ., Πουρναρά Ε. και Φειδας Β., Αθήνα, Πάπυρος, 1981, [σσ] 75-76.
 - Σφυροέρας Β., Βαλκανικοί: Σφυροέρας Β., λήμμα «Άγνωστου Στρατιώτη μνημείο», Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτανικά, Διευθ.Έκδοσης Κουβακας Θ., Μπουγάς Ν. και Πουρναρά Ε., Αθήνα, Πάπυρος, 1981, [σσ] 212-216.
 - Τρουπάκης Ν., Στρατιώτης: Τρουπάκης Ν., λήμμα «Άγνωστος Στρατιώτης», Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, Διευθ.Έκδοσης Σώκος Γ.Ι., Αθήνα, Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, 1928, [σσ] 129-130.
 - Χονδρός Γ., Μικρασιατική Εκστρατεία, Χονδρός Γ., λήμμα «Μικρά Ασία», Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, Διευθ.Έκδοσης Σώκος Γ.Ι., Αθήνα, Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια, 1929, [σσ] 541-546.
 - Χρήστου Χ. και Κουμβακάκη - Αναστασιάδη Μ., Γλυπτική: Χρήστου Χ. και Κουμβακάκη - Αναστασιάδη Μ., Η Νεοελληνική γλυπτική 1800-1940, Αθήνα, Έκδοση Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, 1982.
- Χρήστου Χ., Φωκίων: Χρήστου Χ., λήμμα «Ρωκ Φωκίων», Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Διευθ.Έκδοσης Χριστόπουλος Γ.Α. και Μπαστιάς Ι.Κ., Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1991, [σσ] 129-130.000

